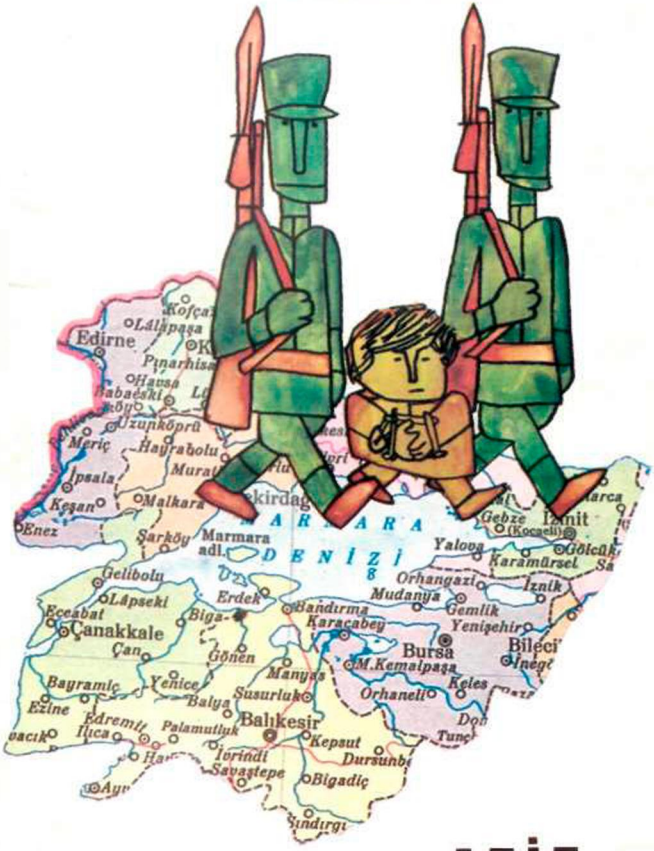
BİR SÜRGÜNÜN ANILARI

AZİZ NESİN

bilgi yayınevi

BİLGİ YAYINLARI : 115
DENEME ANI, DİZİSİ : 20

Birinci Basım 1957
İkinci Basım 1959
Üçüncü Basım
Ocak 1971
Dördüncü Basım
Mayıs 1973

BİLGİ YAYINEVİ
Gökdelen 8. kat
804. Telf.: 17 80 19
Kızılay - Ankara

Tunalı Hilmi Cad.
94/B Telf.: 12 81 31
Kavaklıdere - Ankara

Sakarya Caddesi. 8
Telf.: 177403-125067
Yenişehir - Ankara

Babıâli Cad. 19/2
Telf.: 22 52 01
Cağaloğlu - İstanbul

AZİZ NESİN

Bir Sürgünün Anıları

BİLGİ YAYINEVİ

kapak düzeni : fahri karagözoğlu

BİLGİ BASIMEVİ - ANKARA

Bir kızımız olsun
Adı da Gülsün...
Bu gözyaşlarımız,
Yaşam boyu gülsünler diye çocuklarımız.

Bu kitabımı, bana çalışma
gücü veren karıma adıyorum.
1959

AZİZ NESİN

İÇİNDEKİLER

Beklenen Adam ... 11
Siz Neredeydiniz? ... 15
Ateşten Bir Top ... 20
Herşeyin Kararı Var! ... 24
Kır Koşusu ... 27
Prensipli Ressam! ... 31
Vaziyetler Nazik! ... 35
Kırk Liralık Roman! ... 42
Kısmet Değilmiş! ... 48
Satılık Battaniye ... 55
Haydi Güle Güle! ... 60
Vaziyetini Al! ... 65
Kur'an Dersi ... 73
Oburluk Yarışması ... 78
Basıldık ... 83
Bize de Yakışanı Votkadır ... 87
Babanızın Yolunda Yürüyün! ... 95
Müvellit Tabip ... 100
«Ya Sen Gel Buraya!...» ... 105
Sürgünden Kaçış ... 110
Röntgencinin Pastası ... 115
Sokaklarda Sabahladığım Gece ... 125
Suikast ... 132
Mendiller Sakız Gibi ... 143
Son Anılar ... 149
Niçin Sürgün Edilmiştim? ... 154
Nereye Gidiyoruz? ... 160
Antidemokratik Bir Karar ... 167

Sevgili Okurlarım,

Bu dizide topladığım yazılar hikâye değildir. Hikâyede de az çok yazarın kendisi, kişiliği bulunur elbet. Ama bu kitapta okuyacaklarınız, gerçek yaşamımdan bir bölüm olan benim sürgün anılarımdır. Size o günlerin acı, çok acı olduğunu söylemeyeceğim. En acı günler bile üzerinden yıllar geçtikten sonra, dalında dura dura ballanan meyvalar gibi tatlılaşıyor. Şimdi, sürgünde geçen o acı günlerimi andıkça gülüyorum. Anlatınca da dinleyenler gülüyor. Bunları, siz de gülesiniz diye yazdım.

Üzerinde yaşayanların hepsinin güldükleri, gülüştükleri bir dünyaya içimde sonsuz bir özlem var. Yaşamımı kendi gücümce böyle bir işe harcamaktan sevinç duyuyorum.

Babalarımız bize savaş anılarını anlatır, öğünürlerdi. Bizim, çocuklarımıza anlatarak öğüneceğimiz savaş anılarımız yok. Bizim de kırık dökük, sürgünde, mapusta, poliste, sorguda, mahkemede geçen birkaç anımız var. Onları anlatıyoruz.

Bana acı günleri yaşatanlara şimdi hiç kızmıyorum. Onlara teşekkür bile borçluyum. Bugünkü kişiliğimde, oluşumda o acı günlerin büyük payı, büyük etkisi vardır. Yoksul çocuğu olduğumdan, zar zor okuyabildim. Yıllarca içimde Avrupa'ya gitmek, oradan bişeyler öğrenmek ateşi yandı durdu. Ama onun yerine burada bir parçasını anlattığım zor günleri yaşadım.

Anlatamadıklarım, anlattıklarımdan çoktur. «Bakın, ben sürgünde neler çektim» demek iste-

miyorum. Bunu söylemek de, düşünmek de ayıp. Doğrusu tarihimizde o denli çok çekenler, sürgünler var ki, benimki, onların çektiklerinin yanında bir turist gezisi gibi kalır. Yurdumuza, halkımıza, yararlı bildikleri, inandıkları düşünceleri uğruna, tarihimizdeki bütün sürülenleri ve acı çekenleri saygıyla selâmlarım.

Düşünmek, sevmek, gülmek... İşte hepsi bu... İnsan için gerisi yalan dolan...

BEKLENEN ADAM

Şehire girişim, pek anlı şanlı oldu. Otobüs tam asfaltın alt başında durdu. Ellerim kelepçeli olduğu için, en son ben indim otobüsten... Bütün eşyam, eski bir battaniyenin içindeydi; Allah razı olsun candarmalardan, biri çıkınımı sırtıma vurmama yardım etti. Kelepçe bileklerimden geçtiği için, parmaklarımla çıkınımın ipini tutabiliyordum. İki candarma, tüfeklerini omuzlarına astılar, biri sağıma geçti, biri solu-ma...

O zamana dek gursa.yı hiç görmemiştim; Asfalttan şöyle kırk elli adım gittik gitmedik., bir de baktım, her bir yan donanma. . Yol üstündeki dükkânlara, yapılara başraklar asılmış, pencerelerden kâğıt fenerler, karpuz fenerler sarkmış, renkli krepon kâğıtlarından süsler asılmış. Şehir allanmış pullanmış. Okul çocukları kalabalık. Sonradan, Halkevi olduğunu öğrendiğim büyük yapıya doeru yaklaştıkça, kalabalık büsbütün artıyor. İki candarmadan daha insaflı olduğunu tahmin ettiğime,

— Hemşerim –dedim–, kurban olayım, şu

asfaltın ortasından gitmeyelim. Elbet bunun bir tenha yolu, yan sokağı vardır.

İki candarmadan insaflı olanı,

— Yörüüü!... –diye sırtımızdaki çıkını kakarak beni iteledi.

Atatürk heykelinin olduğu alanın dört bir yanına hoparlörler koymuşlar, havada gümbür gümbür «Onuncu yıl marşı» ötüyor:

«On yılda onbeş milyon genç yarattık her yaştan!»

Bu kez, öbür candarmaya döndüm:

— Hemşerim, ellerim kelepçeli, sırtım yüklü. Sizin de tüfekleriniz dolu. Maşallah siz attığınızı vurursunuz. Cebrail olup uçsam, elinizden kurtulamam. Gözünü seveyim, şu kalabalıktan çıkalım.

Sesini bile çıkarmadı.

Asfaltın ortasına bir de, meşe yaprakları, süpürge otu dalları ile süslü tâk yapmışlar. Bu tâka yaklaşırken bando çalmaya başladı. Davulcunun da maşallahı var. Tokmak, davula her inişte insanın damarlarındaki Yeniçeri kanı kabarıyor da,

— Savulun bre!.... –diye bir nağra patlatıp düşmanın üzerine saldırası geliyor. Neye yarar, ellerim kelepçeli...

Düşünüyorum, zafer bayramı değil, çocuk bayramı değil, verem haftası değil, tutum haftası değil; bu mızıkalar, bayraklar, fenerler de ne oluyor? Bursalılar beni karşılamaya çıkmadılar ya...

Bando çalmaya başlar başlamaz iki candarma kendilerini tutamayıp, uygun adımla geçit törenine katılmadılar mı!... Ben bir ara, herhalde utancımdan geride kalmış olacağım, biri,

— Hizaya baaaak! –diye bağırdı.

Bizden önde okullar, sporcular, esnaf birlikleri geçiyor. Her geçene ayrı ayrı alkış tutuluyor. Biz de onların arkasına takılmışız. Artık oldu olacak, dedim kendi kendime, bundan kurtuluş var mı? Nasıl olsa Bursa beni tanıyacak, hiç olmazsa tam tanısın... Ben de candarmalarıma ayak uydurdum. Bando çalıyor, biz de uygun adım gidiyoruz. Davul güm güm ötüyor, biz de rap rap geçiyoruz.

Candarmaları bilmem ama, ben öyle gönülden yürüyorum ki, adım attıkça Bursa sarsılıyormuş gibi geliyor bana... Önümüzdeki bir kamyon içinde Dokumacılar Birliği geçiyor. Etraftan,

— Dokumacılar, dokumacılar... –diye sesler geldi, sonra da bir alkış koptu.

Biz geçiyoruz.

— Geliyor, geliyor!... –diye sesler duyuldu. Artık kim geliyor, kimi bekliyorlar bilemem... Tam Halkevi önüne gelince bir alkış da bize tuttular. Biz, alkışın da verdiği kuvvet ve coşkuyla, ortada ben, sağımda solumda iki candarma, uygun adımla boydanboya asfaltı geçtik, köprü başına geldik... Kalçadan adım çıkarmaktan yorulmuşum. Sıkıntıdan mı, coşkun-

luktan mı, sırtımdan kuyruk sokumuma doğru terlerin sızdığını duydum. Candarmalardan biri,

— İyi geçtik... –dedi.

Öbürü:

— İyi geçtik... –diye tekrarladı.

Sonradan, o gün Bursa'da, Halkevlerinin kuruluşunun bilmem kaçıncı yılının kutlandığını öğrendim. Bursalılar toplanmışlar, Ankara'dan gelecek büyük birini bekliyorlarmış, gelmemiş. İsterse gelsin. Ankara'dan o gelmediyse, İstanbul'dan ben geldim.

Bursa'ya girişim, pek anlı şanlı oldu doğrusu.

SİZ NEREDEYDİNİZ?

Candarma karakoluna geldik.

— Komutan yok, biz bunu teslim alamayız! –dediler.

Çıkınımı sırtımdan yere atınca, rahatladım. Bir de şu kelepçeleri çözseler, dünyalar benim olacak.

Vapurda gelirken,

— Bileğime kan oturdu. Şu kelepçe zincirinin bir halkasını gevşetin, ne olur... –demiştim.

Candarmanın biri, kelepçenin zincirini bir halka daha sıkmıştı. Öbürü daha insaflı çıktı, elimden çözdüğü zincir kelepçeyi ayak bileklerime taktı da, vapurda rahat yemek yiyebildim..

Candarmalara: «Aman dikkat edin, kaçar!» demişler. Bursa'ya gelir gelmez aldığım gazetenin birinci sayfasında, Otel Faresi (...)'in doksandokuzuncu kez polisin elinden nasıl kaçtığı yazılıydı.

Candarmalara,

— Kelepçeyi çözün biraz, helâya gideceğim –dedim.

Candarma karakolunun yanındaki kahveden

radyo sesi duyuluyordu. Radyo'da bir tango:

«İsyan edecek gönül, bırakmaz kahpe felek.»

Komutan öğleden sonra geldi. Komutanı görünce, yüreğime serin sular serpildi; bizim Hoh Behçet. Ne de olsa sınıf arkadaşı...

Hiç unutmam, birgün coğrafyacı Niyazi Bey, bu Hoh Behçet'i derse kaldırmıştı. Duvarda Avrupa haritası var. Niyazi Bey,

— Fransa'nın sınırlarını söyle! –dedi.

Hoh Behçet,

Sağında Almanya, solunda deniz, yukarısında İngiltere, aşağısında deniz var... –dedi.

Coğrafyacı Niyazi Bey bu kez,

— Güneş nereden doğar, nereden batar? –diye sordu.

Hoh Behçet, pencereden baktı,

— Haydarpaşa'nın üstünden doğar, Samatya'nın üstünden batar... –dedi.

Hoh Behçet, çok şakacı çocuktur. Kimya imtihanında Zihni Bey, Behçet'in cim karnında bir nokta olduğunu bildiği için, ona çok kolay bir soru sormuş.

— Su yaz! –demiş.

Behçet kara tahtaya basbayağı «Su» yazmış. Zihni Bey kızmış,

— Suyun formülünü yaz, kimya dilinde su nasıl yazılır? –diye bağırmış.

Sonra da Behçet'in masum koyun bakışlarına acımış; kendisi tahtaya «H_2O» yazıp,

— Bunu köklerine ayır, açık formülü ile yaz! –demiş.

Behçet yazamamış. Zihni Bey de tahtaya (aş o aş - HOH) diye yazmış.

— Oku bunu! –demiş.

Behçet de hohlar gibi,

— Hoh! –demiş.

O günden sonra adı Hoh Behçet kaldı. Ben, Hoh Behçet'i görünce gülümsedim, ilerledim, ona doğru kelepçeli ellerimi uzattım. Hoh Behçet, başını benden çevirip candarmalara,

— Kim bu? –dedi.

Candarmanın biri,

— Sürgün –dedi–, İstanbul'dan getirdik.

— Hohh!... Hava amma da sıcak! –dedim.

Hoh Behçet, candarmaların verdiği kâğıdı imzaladı,

— Türün bunu Emniyet Müdürlüğüne! –dedi.

Türün, yani götürün... Bu Hoh Behçet, sonra demokrasi tarihimizde çok önemli rol aldı. Adı gazetelere geçti. Çok yıllar sonra, memlekete demokrasinin geldiği bigün, onu İstanbul'da Galata Köprüsü'nde gördüm. Bu kez beni tanıdı. Boynuma sarıldı. Kendince, memlekette bozuk gördüğü pek çok işlerden yandı yakıldı. En sonunda da,

— Biz adam olmayız! –dedi.

— Siz kimsiniz? –dedim, yürüdüm.

Candarma komutanlığından Emniyet Müdürlüğüne geldik. Yaşlıca olan Birinci Şube Müdürü, candarmanın uzattığı kâğıdı okudu. Adımı duymuş olacak ki,

— Hıh... –dedi–, işte yazık olmuş bir zekâ!... Sen mi kaldın memleketi kurtaracak?...

— Aman efendim –dedim–, çok şükür memleketin kurtulacak nesi var? Hiç de öyle bir iddiam yok!

Pencereye doğru elini uzatıp, alandaki Atatürk heykelini gösterdi,

— O, memleketi kurtarırken neredeydin? –dedi.

Susmak ayıp olacağı için cevap verdim:

— Ben o zaman altı yaşında var yoktum, ya siz nerelerdeydiniz?

EK:

1947 yılında Bursa'da sürgündeydim. Aradan yirmi yıl geçmişti. Bir yurt gezisinden dönüşümde, siyasî polis, yine kendisinden birinin, yani bir siyasî polis ajanının uydurma ihbarıyle, 4 temmuz 1967'de, beni kanun dışı gözaltına alarak sekiz saat sürekli sorguya çekmişti.

Sorguya çekenlerin başı olan siyasî polis şefi, sorgu tarihinden yirmi yıl önce başımdan geçmiş ve on yıl önce de yazmış olduğum yukarıdaki olayı, yani askerî lisede öğrenciliğimde

bir sınıf arkadaşımın kimya sınavında, açık su formülü (HOH) u «Hoh!» diye okumuş olmasını yazmamı, bütün Türk candarma subaylarına yapılmış hakaret sayıyor ve bu türlü hikâyelerim yabancı dillere çevrildiği için de, benim yurdumun iç sorunlarını yabancılara jurnal ettiğimi ve yabancıların da kitaplarımı bu yüzden çevirdiğini söylüyordu.

İlerde candarma subayı olacak bir tek öğrencinin bir kimya formülünü bilmediğini açıklamak, bütün candarma subaylarını bilgisizlikle suçlamak olur mu hiç? Nitekim beni sorguya çeken o polis şefi de, sorgu sırasında, İsveç'in sömürgeleri olduğu için zengin ve sosyalist olduğunu söylemişti. Şimdi o polis şefinin, sınava girmiş bir ortokul öğrencisini bile sınıfta döndürtecek orandaki bu sırılsıklam tarih ve coğrafya bilgisizliğini açıklamak, bütün Türk polislerini bilgisizlikle suçlamak mı olur!

ATEŞTEN BİR TOP

Candarmalardan kurtulmuştum. Bu, kelepçeden kurtuldum demek... Artık kelepçesiz, elimi, kolumu sallayarak yürüyebilecektim. Hayır, tastamam elimi, kolumu sallayarak değil, çıkınım omuzumdaydı. Yanımda bir sivil polis vardı. Bu polis beni bir karakola götürüp teslim edecekti. Ben hergün, sabah akşam iki kez o karakola gidip, «Burdayım, Bursa ili sınırlarından dışarı çıkmadım» anlamına imza verecektim.

Nasıl olsa Bursa'da serbest dolaşacağıma göre, niçin İstanbul Cezaevinden Bursa'ya kadar iki candarma gözetiminde, ellerim kelepçeli olarak getirildim? Kaçacak olan, Bursa'dan da kaçar. Niçin mi? Bir yerde mantık varsa, ancak orda niçin sorusunun cevabı da vardır. Bunun niçini yok. Ama mantıksız da olsa ille de istiyorsak bir cevap buluruz! Herkes, her makam sorumdan kaçıp kurtulmak istiyor. Bizim başımızdan şu belâ defolup gitsin de, ne cehennemin dibine giderse gitsin! Biz bi kez şu adamı kelepçeleyip, paketleyip gönderelim, kurtulalım ondan, sonrası bizi ilgilendirmez.

Bürokraside sorum denilen şey, sanki bir ateşten toptur. Kendisine atılan, yanmamak için o ateşten topu bir an önce başka birisinin eline atıp ondan kurtulmak ister. Üstelik o ateşten topu yere de düşüremez; çünkü ödev kutsaldır.

Beni kelepçeleyip candarmalarla Bursa Emniyet Müdürlüğüne atanlar, bu ateş toptan kurtulup, oh demişlerdi. Şimdi ateş topunu elinden başka bir ele atma sırası, Emniyet Müdürlüğündeydi.

Polis önde, ben arkasında karakoldan girdik. Beni getiren polis, karakolun komiserine,

— Bir sürgün... –dedi–, sizin karakola imza verecek!

Komiser, üzerine gerçekten bir ateşten top fırlatılmış gibi sıçrayıp;

— Niçin bu karakola geliyor? –diye bağırdı–, başka karakol yok mu?

Sivil polis,

— Bilmem –dedi–, Müdür Bey buraya gönderdi.

— Bizim işimiz başımızdan aşkın, bir de sürgünle mi uğraşalım?...

Beni getiren polis, karakoldaki bir polise bir kâğıt imzalattı; komiserin masasına da bir yazı bırakıp gitti. Oh! O da ateşten topu elinden fırlatıp kurtulmuştu.

Komiser bana sordu:

— Seni bana niçin gönderiyorlar yahu?

«Bilmem», anlamına dudaklarımı büktüm.

Komiser durdu, masadan aldığı kalemin sapını ağzına soktu, dilini dolaştıra dolaştıra yanağını şişirdi, düşündü, düşündü, sonra,

— Sen nerde kalacaksın? -dedi.

— Daha bilmiyorum... -dedim.

— Allah allah... Yahu sen nerde kalacağını bilmezsen, ben mi bileceğim?

— Bu benim Bursa'ya ilk gelişim. Otellerin yerini, hangi otelde kalacağımı bilemiyorum.

—Gördün mü ya... Önce hangi otelde kalacağın belli olsun. Bakalım, senin kalacağın otel bizim bölgemizde mi? Hangi karakol bölgesindeki otelde kalacaksan o karakola gidip imza vereceksin.

Yüzü gülüyordu, ateşten topu elinden fırlatacak bir bahane bulmanın sevinciyle gülümsüyordu.

— Sen önce git, kalacağın oteli bul!

— Peki efendim... -diye kapıya yönelmiştim ki,

— Nereye? -diye bağırdı.

— Otel aramaya...

— Kendi kendine nasıl gidersin yahu?

Ya ateşten top uçarsa, kaçarsa? Sorumdan kurtulayım derken, ya kutsal ödevden kaçmış olursa?

Yanıma bir polis verdi. Polisle birlikte kapıdan çıkmıştık, komiser polisi geri çağırdı. Az sonra döndü polis. Sanırım komiser polise,

kendi karakol bölgesi dışında bir otele beni götürmesini söylemişti.

Polisle birlikte otelleri dolaşıyoruz. Dışardan bakıyorum otele, sonra polise,

— Burası olmaz! –diyorum.

Ben ucuz bir otel arıyorum. Oysa polis, kötü olduğu için beğenmediğimi sanıp beni daha iyi otele götürüyor.

— Hayır, hayır, burası da olmaz...

— İsterseniz Çelik Palas'a götüreyim.

— Ben ucuz bir otel arıyorum.

Ucuz otellerin, o karakol bölgesinde olduğunu, sonraları Bursa'yı gezdikçe öğrendim.

Sonunda Dağcılık Kulübü'nün karşı sırasında bir oteli gözüme kestirdim. Polisle girdik otele. Otel kâtibi polisle geldiğimi görünce, ne yapacağını şaşırdı. Ateşten topu nasıl alsın eline? Otelin sahibini çağırdı. Polisle otel sahibi fısfıs konuştular. Otele kabul edilmiştim. Çıkını bıraktım odama. Polisle birlikte döndük karakola.

Komiser,

— Kaldığın otel, başka karakol bölgesindedir... –dedi.

Polis beni, söylediği karakola götürdü. Benim için olan yazıyı bıraktı, elindeki kâğıdı imzalatıp gitti. Az sonra o karakolun komiseri odasına çağırttı. Yüzüme bir süre baktıktan sonra,

— Ben seni ne yapayım yahu? –diye bağırdı.

HERŞEYİN KARARI VAR!

Komiserin bana neden çıkıştığını anlayabilmeniz için, kendimi size biraz bildirmeliyim. Pijama ile şalvar arası bir pantolon var ayağımda, kravatım yok. Sırtımda gabardin bir pardesü var ama, etekleri yeri süpürüyor. Ellerim içinde kaybolmuş. Üstelik eskiciye versen on mandal alamazsın. Saçlarım dibinden kesilmiş. Başka nasıl olacağım? Açılış töreninden değil, cezaevinden geliyorum.

Komiser,

— Nerde bunun evrakı? –dedi.

— Evrakı sonra postayla gelecekmiş. Bir sevk pusulasıyle göndermişler. Pusulada yalnız Bursa'da sürgün olduğu yazılı...

— Neden sürgün edildiği yazılı değil mi?

— Değil efendim.

Komiser bana döndü:

— Kaçakçı mısın ulan?

— Değilim efendim.

— Eroinci misin?

— Hayır.

— Hırsız mısın?

— Değilim.

Komiser isabet ettiremediği için kızdı,

— Peki nesin be?... –diye bağırdı.

Bitürlü «Yazarım» diyemiyorum. Yazara da pek benzemem ya, ufak tefek yazara benzer yerim varsa, cezaevlerinde yata yata, o da kalmamış...

— Atın nezarethaneye...

Nezarethane... Ne de isim bulmuşlar... Cebimden bir kitap çıkardım, okumaya başladım. Kapının dışından, telâşlı telâşlı, fısıltılı sesler duydum:

— Okuyor!

— Kitap okuyor!

Biraz sonra kapı açıldı. Komiserin karşısına çıkardılar. Komiser, elindeki cıgarayı ağzına götürdü, derin bir soluk çekip, dumanını savururken, dikkatle beni süzüyordu.

— Sen, ne millettensin? –diye sordu.

— Türküm –dedim.

— Nasıl Türk? Yani şu Rum, Ermeni, Yahudi Türklerinden mi, yoksa bizim halis Türklerden mi?

— Bizim halis Türklerden...

— Anlamadık ki necisin? Hırsız değilim diyorsun, yankesici değilim diyorsun, kaçakcı değilim diyorsun...

— Yazarım.

Bir sessizlik oldu. Sonra,

— Sen sürgünsün değil mi? –dedi.

— Evet –dedim.

— Pekâlâ... Nerede kalacaksın? Burda kalacağın bir ev var mı?

— Hayır, otelde kalacağım.

— Her akşam karakola gelip imza vereceksin. Şimdi bir memurla birlikte git, kalacağın oteli göster.

Karakoldan çıkarken, komiser,

— İyi ki fazla okumamışım, yoksa benim de başım belâya girerdi... –dedi.

Bir polis memuru,

— Her şeyin fazlası fazladır komiserim! –dedi–. Her bişey kararında olmalı...

Karakoldan çıktım. İçimden, kollarımı gökyüzüne açıp gerinmek geliyordu.

KIR KOŞUSU

Otelin geceliği ikibuçuk lira. Odadaki sobayı yakmak için de ayrıca bir lira alıyorlar. Bir lira vermeden sobayı yakmıyorlar. Aylardan şubat...

Cebimdeki yirmibeş lira bir hafta dayandı. 1947'nin kışı yaman... Ağzıma lokma koymayalı iki gün oldu. Kendi kendime, aç kalmak mı, açıkta kalmak mı zor, diye düşünüyorum. Otelci kapı dışarı ederse, işte o zaman gör sen hürriyetin cilvesini... Gülmemek elde mi? İnsan böyle zamanda da gülmezse, ya ne zaman güler?

Dışarı çıksam, nereye? İçerde kalsam, neyle? Tastamam, üç tane beş kuruşum var. Çay mı içeyim, simit mi yiyeyim, diye düşünüyorum. Çay ısıtır, simit doyurur. Açlık başıma vurmuş. Sokağa çıktım. Lapa lapa kar yağıyor; bir tanıdık çıksa karşıma hiç olmazsa, diye içimden geçiriyorum. Gelenin geçenin yüzüne bakıyorum. Kar yağışında insanlar hızlı hızlı yürüyorlar. Şunların hepsi de bir yere gidiyor; hepsinin de gidecek

yerleri, görecek kimseleri, yapacak işleri var.

Sizin başınıza geldi mi hiç? Kimizaman içimden geçirdiğim şey oluverir. Bir tanıdık görsem deyip dururken, Şazi'yi görmeyeyim mi! Bana doğru geliyor. Göz göze geldik. Şazi birdenbire arkasından biri seslenmiş gibi, tam yüz seksen derece geriye döndü. Hızlı hızlı yürümeye başladı.

Okuldayken akşamları koşu yapardık. Koşu moşu laf... Maksat o saatte Kandilli Kız Lisesi'nin öğrencileri vapur iskelesine gelirler, onlara yetişmek... Buyüzden, okulun yarısı koşucu olmuştu. Kandilli iskelesine doğru bir koşu tuttururduk. Hem kızlara fiyaka yapmak için, hem de onlar vapura binmeden yetişmek için, herkes birbirini geçmeye çalışırdı. Bu Şazi de o zaman sözüm ona, mukavemet koşucusu geçiniyordu. Benimle epeyce çekişen oydu. Şazi, koşuda beni geçemediği için deli olurdu.

Bursa asfaltında gözgöze gelince birden tersyüzü dönüp giden Şazi'nin arkasından seslendim:

— Şazi!...

Büsbütün hızlandı. Ben de hızlandım. Yerlerde iki karış kadar kar tutmuş, yürümek zor... Bata çıka arkasından gidiyorum ama, yetişilir gibi değil...

— Şazi!...

Şazi, ha babam gidiyor. Sağa saptı, daha

tenha bir yol... Ben de saptım. Yetişmek için artık koşmaya başladım. Şazi, kafasını geriye çevirip koştuğumu görünce, o da koşmaya başladı. Olur şey değil...

— Şazi! –diye bağırıyorum, ben bağırdıkça o koşuyor. Şu gurbet ilde bir tanıdık yakalamışım, bırakır mıyım? Ben de koşuyorum. Bir sokağa daha saptı, ben de arkasından. Yokuşa veretti, ben de... İkimiz de 19 Mayıs bayramına sınır toprağı yetiştirecek gibi koşuyoruz. Ben, bir yandan da bağırıyorum. O başını çevirip bakıyor, sonra koşuya devam... Koşmuyor, kaçıyor. Ben de öyle; koşmuyorum, kovalıyorum. Bursa'nın dış mahallelerine geldik. Yokuş yukarı tırmanıyoruz. Yollar da bitti. Hani nerdeyse, biraz sıksak kendimizi Uludağ'a çıkacağız. Bir kır koşusu tutturduk. Karlar çok fena kayıyor. Ben kendimi kaybetmişim, Kandilli Lisesi'nin kızlarına koşuyorum sanıyorum.

Nasıl oldu bilmiyorum, ayağımın kaymasıyle boylu boyunca karların içine yuvarlandım. Artık yerimden kalkacak halim yoktu. Yattığım yerden Şazi'ye baktım; o benden yüz metre ilerde, yüksekte... Gülüyor, elini sallıyor. Hani trende, vapurda uğurladığın yolcu elini sallar ya, işte öyle... Kendikendime söylendim:

— Ulan namussuz! Sen, beni geçemezdin ama, dua et ki karnım aç. İki gündür bişey yemedim.

Bursa'ya sürgün geldiğimi ne çabuk da öğrenmişler... O günden sonra, bütün eski arkadaşlarım, dostlarım, tanıdıklarım, yalnız tenha, ara sokaklarda, uzaktan uzağa el sallayarak selâm verdiler.

Gömüldüğüm karlardan kalktım. Sallana sallana asfalta indim. Bir sıcak kahveye girip çay içecektim. Üç tane beş kuruştan ikisi düşmüş... Arandım, bakındım, parayı koyduğum pantolon cebim delinmiş.

PRENSİPLİ RESSAM!

Napolyon bile Moskova bozgunundan benim gibi dönmemiştir. Otele süklüm püklüm bir gelişim var; şimdi her hatırladıkça gülerim.

Düşmek, insanları en kolay, en çok güldüren bir harekettir. Nereden, nasıl olursa olsun, düşen insanlara gülünür. Buyüzden sirk palyaçoları, ikidebir düşer düşer yuvarlanırlar. Düşen insanın mevkii, kişiliği, kudreti, büyük, yüce oldukça, gülünçlüğü de artar. Herhangi bir insan düşerse, şöyle bir güler geçeriz. Üniformaları içinde, tören askerleri önünden haşmetle geçen bir kral düşerse, gülmekten kırılırız. Bu, bir genel kuraldır ama, ben düşen insanlara hiç gülmedim. Onlara hep acıdım. Ama, kendim düştüğüm zaman, gülmekten bitürlü yerden kalkamam. Açlıktan otelin merdivenlerini zor çıkıyordum. Birisi,

— Merhaba! –dedi.

Benim yaşımda, tanımadığım bir adam. Ben de ona,

— Merhaba! –dedim.

— Odama buyurmaz mısınız? –dedi.

Buyurmaz olur muyum? Açlık, yorgunluk, soğuk canıma tak demiş. Belki bir çay ısmarlar, belki, belki, belki de yemek yedirir.

Adamın odasına girdim. Sobası gürül gürül yanıyor. Sıcağı görür görmez, hani tavuklar toprakta eşelenip nasıl silkelenirlerse, ben de öyle bir ürpertiyle saçımdan tırnağıma dek silkinerek titredim.

Odada yağlıboya tablolar, boya tüpleri, fırçalar, boş çerçeveler, gerilmiş tuvaller vardı.

Adam,

— Ben ressam «.....» –dedi–, zatıâlinizi gıyaben tanırım. Hayranlarınızdanım.

Hemen sandalyeye oturdum.

— Rahatsız mısınız? –dedi.

Kimbilir ne hale gelmişim ki, adam böyle soruyor.

— Evet, biraz kırıklık var.

Ressam, hemen gardroba saldırdı. Bir şişe çıkardı, su bardağına rakıyı doldurdu.

— Soğuk algınlığına, kırıklığa birebirdir üstat.

İnsan, var olduğuna inandığı değerinden bişeyler yitirmeye başladığını görürse, kendisine «üstat!» denilmesinden hoşlanıyor.

Rakı dolu bardağı masanın üstüne koydum. Hani o açlığın üzerine, boş mideye rakı değil ya, ingiliz tuzu, hintyağı bile içmeye hazırım. Hiç olmazsa meze diye, biriki leblebi versin, yeter.

O, durmadan bana olan hayranlığından sözediyor. Yazılarımı kaçırmadan okurmuş. Mücadeleci insanlara bayılırmış.

Bizde, mücadeleci insanlara bayılanlar çoktur. Bunun nedenini bir zaman uzun uzun düşündüm. Memleketimizde boğa güreşi âdet olmamış. Oysa, insanlar, bir alanda azgın bir boğayla bir insanın boğuşmasından çok hoşlanıyorlar. Boğa, azmamış bile olsa, önüne kırmızı paçavra tutup, orasına burasına şiş batırıp onu ille de kızdıracaklar. Sonra boğayla insan boğuşacak, seyirciler, boğanın yenilmesini istermiş gibi görünürler ama, yalandır. Doğrusu, boğanın dövüşcüyü parçalamasını isterler.

Bizde boğa güreşi töresi olmadığı için, onun yerine, bizim insanlarımız, mücadele edilmesini sever, mücadeleci insanlara bayılırlar. Mücadeleci insanları severler de, mücadele etmesini pek o denli sevmezler.

Ressam,

— Ben mücadeleci insanlara bayılırım! -diyordu.

Ressamın babası da mücadeleci bir insanmış. Jön Türklerdenmiş. Siz hiç, babası Jön Türklerden olmayan, İttihatçılardan olmayan, Hareket Ordusu'ndan olmayan birini gördünüz mü? Hiç değilse, efendime söyleyeyim, memleketi kurtarmıştır.

Ressam bardağını kaldırdı. Ben de bardağımı kaldırdım. Tokuşturduk, içtik.

Midemde bir alev yandı. Sonra o alev bütün kanıma dağıldı, gözlerimden fışkırdı.

Ressam benimle konuşurken, iki üç cümlede bir «perensip» diyordu. Prensibe, perensip demek, herhalde daha bir cakalı oluyor.

— Ben perensip adamlarına bayılırım, içelim üstat...

İçiyoruz.

— İnsan dediğin, perensip sahibi olmalı. Ama içmiyorsunuz, haydi şerefe...

Üçüncü bardağı da içtik. Meze falan çıkardığı yok... Rakıya «perensip»i meze yapıp içiyoruz.

— Hayatta perensip esastır üstat. Bir insan, perensipten ayrılmamalı.

Kaç pardak rakı içtiğimi hatırlamıyorum. Hayâl meyâl, şöyle tutuna tutuna merdivenden çıktığımı, sonra odamın kapısına öğürtüyle düştüğümü hatırlıyorum.

Perensip sahibi ressam, hiç olmazsa biriki meze diye biriki leblebi verir sandım da o kadar rakıyı içtim. Mezeden geçtik, içim dışıma çıktı. Midemde ne var ne yoksa –zaten bişey yoktu ya–, onu da perensip uğruna çıkardım.

VAZİYETLER NAZİK!

Otel kâtibi,

— Poliçeniz var! –dedi.

Poliçe mi? Bana kim para gönderir? İstanbul'da, evdekiler benden para bekliyor. Kırmızı para kâğıdını otel kâtibinin elinden kaptığım gibi postaneye koştum. Yolda giderken, para göndereni düşünüyorum. Eğer babam gönderdiyse, yer yarılıp yerin dibine geçmeliyim. Otuz şunca yıldır, babasının otuz paralık işine yaramamış bir adam... Eğer evden gönderdilerse, daha da kötü... Parayı geri gönderip, «İhtiyacım yok, ben burada çok iyiyim, çok rahatım» diye mektup yazmaktan başka yol yok. Yoksa dünya değişti de, alacağım olanlardan biri borcunu mu gönderdi? Sağda, solda dünya kadar alacağım var; beni sürgün ilde iki üç yıl rahat geçindirir. Belki de bir arkadaşım göndermiştir.

Postanedeki memura kırmızı havale kâğıdını uzattım.

— Para gelmiş! –dedim.

Memur, kâğıda bakıp,

— Okumadınız mı? –dedi–, para değil, paket... Karşıdan alacaksınız.

Paketi aldım, içinden üç kitap çıktı. Eksik olmasın bir arkadaş göndermiş. O günkü kadar kitaba düşman olduğumu hiç bilmiyorum. Şu kitapları yaprak yaprak yırt, parçala, sonra yut... Kitaplar hep başımızı belâya sokacak değiller ya, bir işe de yarasınlar...

Bursa'nın büyük bir kitapçısı var. Çıkardığım dergileri ona yollardım. Kitapçı dükkânının büyük vitrin camında, adamın adını görünce, bayi defterindeki adını hatırladım. Koca Bursa'da adını bildiğim tek o var... Şu üç kitabı acaba ona satabilir miyim? Vitrininin önünde durdum, kitaplara baktım. İçerisini gözledim. Bi türlü içeri giremiyordum. Dükkânın önünde bir yukarı, bir aşağı gezinmeye başladım. Gittim, geldim, gittim, geldim... Camdan içeri baktım, kitaplara baktım. Yeniden bir aşağı, bir yukarı yürüdüm. Bitürlü dükkâna giremiyorum. Suratıma bakınca aç olduğumu, meteliksiz olduğumu anlayacaklar sanıyorum. Kendi kendime,

— Anlasınlar be! –diyorum–, anlarlarsa anlasınlar... Allah Allah... Bunda utanacak, sıkılacak ne varmış?... Parasız olduğumu, açlığımı anlarlarsa, yalan mı?... Varsın anlasınlar...

Yürürken, kendikendime cesaret veriyorum. Ama tam dükkânın kapısı önüne gelince, bütün cesaretim kırılıyor. Hızla geçip

gidiyorum, sonra dönüyorum, yeni baştan kendime cesaret veriyorum:

— Dilenmiyorsun ya... İnsanoğlunun başına her iş gelir. Alt yanı kitap satacaksın. Yepyeni kitaplar, daha sayfaları bile açılmamış. Bunda sıkılacak ne var? Amma pısırık herifsin... Üstündeki fiyatlara göre, üç kitap altı lira. Nasıl olsa altı liralık kitaba iki lira verir. İki lira...

Dükkâna girmek kararıyla bir hız alıp yürüyorum. Bir kere dükkândan içeri ayağımı atsam, arkası kolay. Kapıya gelince, önce zınk diye duruyorum, sonra geldiğimden daha hızlı geçip gidiyorum.

— Gir içeri, iki lira... Önce bir tabak kuru fasulye, sonra yine bir tabak kuru fasulye. Sonra bir kuru fasulye daha... Sonra... Fasulyeli pilav... Haydi, gir içeri.

Akşam oluyordu. Dükkânın önünde aşağı yukarı dolaşmaktan dizlerime karasu indi. En sonunda o dükkândan içeri ben nasıl girdim? Boynuma bir taş bağlayıp kendimi denize atmak, bundan çok daha kolaydı.

İçerde müşteriler var. Dükkânın sahibi, müşterilerden biriyle konuşuyor. Daha önce ne konuştuklarını bilmiyorum. İyi giyimli müşteri, kitapçıya şöyle diyordu:

— Türkiye'de ekmek parası kazanmak zordur, ama zengin olmak çok kolay...

Kitapçı da şöyle karşılık verdi:

— Bir Yahudi bana, «İkibin lirayı kazanana

kadar neler çektiğimi ben bilirim. Ama ondan sonra nasıl zengin olduğumu bile bilmiyorum!» demişti.

Kitapçıyla konuşabilmek için dükkânın boşalmasını bekledim. Kitapları karıştırıyorum. İçerisi hiç boş kalmıyordu. Biri çıksa, ikisi giriyor.

Şimdi şu adama kendimi tanıtınca acaba ne yapacak? İster misin hiç yüz vermesin? Gazeteler benim için öyle şeyler yazdılar ki, kendi kendimden korkuyorum.

Dükkânda kitapçı ile ikimiz kaldık. Genç uzun boylu kitapçı,

— Buyurun... –dedi.

Adamın adını söyledim.

— Sizsiniz değil mi?

Çıkardığım derginin adını söyledim.

— Size de yollardım... –dedim.

— Yaaa... –dedi.

Beni tanıdı.

— Kaplıcalara mı geldiniz? Ama daha mevsimi değil...

— Hayır.

— Öyleyse Uludağ'a çıkacaksınız. Tam zamanıdır. İpek Palas'ta mı kalıyorsunuz, yoksa Çelik Palas'ta mı?

Gülümsedim. Gülümsemek, utanmayı gizleyen en iyi maskedir.

— Dinlenmeye geldiniz herhalde... Bursa'mız çok güzeldir. İyi bir tatil geçirirsiniz. Çok kalacak mısınız?

— Dört ay, on gün...

Adam, dört ayı anladı ama, şu on günü de ne oluyor? Faturalı mal fiyatı gibi...

— Dört ay on gün mü?

— Cezam o kadar da... Sürgünüm...

— Yaaa...

— Yaa...

Elimdeki üç kitabı tezgâhın üstüne koymuştum. Kitapçı karıştırmaya başladı. Bir tanesiyle çok ilgilendi:

— Aman şu kitabı çoktan beri arıyordum, tükenmişti. Müsaade eder misiniz okuyayım? İki gün sonra veririm.

—Buyrun, alın...

Geri kalan iki kitabı aldım. Kaldığım oteli sordu, söyledim.

— Allasmarladık.

— Gülegüle. Yine buyurun.

Otele döndüm. Salonda karşılaştığım ressam,

— Oooo, üstat nasılsınız? –dedi.

— Teşekkür ederim.

— Gazetede sizin için bir yazı var, gördünüz mü?

— Hayır.

Ressamın uzattığı küçücük yapraklı gazeteyi aldım, odama girdim.

Bursa'da çıkan o küçücük iki yapraklı gazetenin birinci sayfasında benim Bursa'ya sürgün edildiğim yazılıydı. Bu kadarla kal-

sa iyi... Yazar, bana bir sürü de sövmüş, saymış... Dünya yüzünde kötülük bırakmamış, bana yüklemiş. Öyle ki, artık dünyada benden başkasına bir tutam kötülük kalmamış. Hele yazının bir yerinde artık kendimi tutamadım, katıla katıla gülmeye başladım. Bursa'da çıkan gazetenin yazarı, yabancılardan aldığım deste deste gizli paraları da açığa vuruyordu. Bursa'da haftada bir çıkan küçücük iki yapraklı gazetenin ikinci sayfasında «Kanser tedavisinde yeni bir buluş» başlıklı yazı, üçüncü sayfası baştanbaşa resmî ilân, son sayfası da ticarî ilân...

Ben kahkahalarla gülerken, odamın kapısı vuruldu. Gülmekten bitürlü girin, diyemiyorum. Güle güle gözümden yaş gelmiş.

İçeri bir delikanlı girdi.

— Hoş geldiniz! –dedi.

Elimi sıktı. Benim bu otelde olduğumu, az önce uğradığı kitapçıdan öğrenmiş. Bana hayranmış. Bütün yazdıklarımı okumuş. Gazeteciymiş. Bursa'da haftalık bir gazete çıkarıyormuş. Çıkardığı gazetenin adını söyleyince, beynimden vurulmuşa döndüm. Bana ağız dolusu söven o küçücük iki yapraklı gazetenin sahibiydi. Masanın üstünde duran gazeteyi gösterdim:

— Bu mu?

Kıpkırmızı oldu.

— Kusura bakmayın –dedi–, siz anlar-

sınız elbette. Öyle yazmak gerekiyor. Malûm ya, vaziyetler nazık...

O kadar utanmıştı ki, teselli etmek zorunda kaldım:

— Aldırmayın –dedim–, insanlar nâzik olmayınca vaziyetler nâzik olmak zorunda kalır.

Giderken cüzdanından çıkardığı parayı,

— Kusura bakmayın... diye ezile büzüle yatağımın üstüne bıraktı.

Param var –dedim–, olmaz –dedim–, almam –dedim.

O diretti, ben direndim. Sonunda parayı bıraktı gitti.

Anılarımı yazmasaydım da, roman yazsaydım, romanın kahramanına, delikanlının bıraktığı parayı parçalatırdım. Ben, öyle yapmadım. Hemen kalkıp, kaç para diye baktım. On liraydı. İlk işim odamdaki sobayı yaktırmak oldu.

EK:

Sürgünden döndükten birkaç yıl sonra bu gazeteciyle daha yakın oldum. Onun iyi yürekli, kafası işler bir insan olduğunu gördüm. Gazeteciliği de iyiydi. Ama kendisini içkiye verdi, kapıp koyverdi. Bana öyle gelir ki, onun içkide avunu arayıp kendini yitirmesinde, bozuk düzenin itkisiyle, yaşam boyu istediklerini yapamayıp, istemediklerini yapmak zorunda bırakılışının dramı gizlidir. Bütün insanlardan bir sert kaya direnci ummak, haksızlık olur.

KIRK LİRALIK ROMAN!

Ressam,

— Gel Allaşkına! –diye tutturdu.

Gece. Hava da soğuk. Otelin kapısında fayton bekliyor. Ressamdan hoşlanmıyorum. Hoşlanmıyorum ama, adam üç gün sonra Ankara'ya gidiyor. Ankara'ya gider gitmez de bana her ay elli lira gönderecek.

— En aşağı elli lira –diyor–, yüz göndersem sanki ne çıkar... Ben perensip sahibi insanlara hayranım. İnşallah Ankara'ya gideyim, gider gitmez ilk işim sana telgrafla para yollamak...

Bir tek zorluk var: Ressamın Ankara'ya gidecek yol parası yok. Yol parası olsa, ressam hemen gidecek Ankara'ya... Mudanya'dan bir öğretmen kadın sık sık geliyor ressama, odaya kapanıyorlar.

— Bir gideyim Ankara'ya... Ondan sonra hiç merak etme. Sen burada hiç sıkıntı çekmezsin. Yıldırım havalesiyle para yollayacağım. Her ay yüz lira... Sanki yüzelli göndersem ne çıkar... Azizim, ben perensip sahibi insanlara hayranım.

Bütün bu numaraları çok iyi bilirim. Dolandırıcılığın baş kuralı bu numaradır: boyuna vâdedeceksin. İnsafsızca, merhametsizce vâdedeceksin. Hiç yolu yok, en kurt, en kurnaz olan bile, eninde sonunda yutar, yutmak zorunda kalır bu numarayı...

Biz bu yolların üniversitesinden gelmişiz: Cezaevinden...

— Perensip sahibi olanlara kalbimde derin bir sevgi vardır. Sen şimdi içinden, ressam beni atlatıyor, diyorsun. Ne zorum var seni atlatmaya... İnsanlık ölmedi ya... Ankara'ya gidince görürsün. Her ay yüzelli lira göndereceğim sana.... İkiyüzelli göndersem sanki ne olur!

Ressam paraları göndermiş gibi mahcup oluyorum. «Gönderme, istemem!» diyemiyorum.

İçimde bir belki var. İşte insanın içine bu belki girdimi, hapı yuttu, kazıklandı, demektir.

O sabah postadan kırk lira aldım. İçimden otuz lirasını ressama vermek geliyor. Vereyim de yol parası yapsın, gitsin Ankara'ya...

Kendi kendime konuşuyorum:

— Enayiliği bırak, bu herif sana metelik göndermez.

— Göndermez, biliyorum. Ama, utanır da hiç olmazsa...

— Utanmaz.

— Hiç olmazsa borç verdiğin parayı gönderir ya...

— A zibidi, şu haline bak... Senin borç verecek halin mi kalmış?

Ressam,

— Haydi gidelim... –diyor.

İçimde o «belki» var ya... Ressamı kırmak işime gelmiyor. Faytona biniyoruz. O gün Mudanya'dan kadın öğretmen gelmişti. Ressam, kadın öğretmeni biraz sızdırmış olacak.

Ressam iç cebinden rakı şişesini çıkarıp bana uzattı. İçmedim. Şişeyi ağzına dikti, lıkır lıkır içti.

— Nereye? –diye sordum.

— Şimdi görürsün, –dedi–.

Gözünü kırptı. Gideceğimiz yeri söyledi. Kiralık kadınlar mahallesine gidiyorduk. Ama gizli kapaklı yerlere değil, belediye tarifesi üzerinden kiralanan kadınların mahallesine...

Faytonun atlarına şaştım. Arabacı ne deh diyor, ne kırbaçlıyor. Atlar yolu tutmuş, kendikendine gidiyor.

Arabacıya bunun nasıl olduğunu sordum.

— Onlar yolu bilir –dedi–, koyuversen yine oraya giderler. Geceleyin hep oraya müşteri taşırız. Alışmışlar artık yıllardır.

Bir dairenin dörtte üçü. Dairenin iç kenarına evler sıralanmış. Dışı da kale duvarı gibi kalın, yüksek duvarlar. Bu duvardan dairenin tek kapısı var. Tıpkı tıpkısına kale kapısı... Kapıda polisler, candarmalar nöbet bekliyor. Kale kapısından girdik. Çok gördüm ama,

böylesini hiç görmemiştim. Evlerin önüne çıkmışlar. Mahmutpaşa çarşısında, dükkân önüne çıkan çığırtkanlar bağıra bağıra gelip geçeni nasıl çevirirler, hatta kollarından çekerlerse, bunlar da öyle.. Sağdan birinci eve girdik. Ressam yukarıya çıktı. Ben, onu salonda bekliyorum. Kadınların arasındayım. Bir de erkek var ama, müşteri değil. Belki evin yönetmeni. Kızlardan biri işsizlikten yakınıyor. Adam ona,

— Yıl var ayı besler, ay var yılı besler –diyor.

Bu atasözünü ilk orada duydum. Ev sahibi şişman kadın da,

— Dükkân kapısı, hak kapısı! –diyor.

Ressam indi. Kapıdan çıktık. Yandaki eve girdik. Orada kız beğenmedi. Üçüncü evde de beğenmedi. Dördüncü evde beğendi. Bütün evleri dolaştık. Ressam, yalnız üç evde beğendiği kızlarla odaya çıktı. Ben ne mi yaptım? Söyleyeyim: Kırk liracığım cebimde, kırk liramın kırk parasına bu kale dolusu kızları verseler almam. Her genç yazarda bu kadıncıkların hayatını yazmak merakı vardır. Ben de böyle bir merakla, hepsini incelemeye çalışıyorum. En son eve geldik. Ortada üç tane kız kalmış. Üç tane iç acısı... Biri sıskacık, pembe jarse etekliğinin uzunluğu bir karış var, yok... Biri bodur, tombiç. Üçüncüsü zenci kırması...

Öbür kızlar, gecelik müşteri bulmuşlar. Bu üçünü beğenen olmamış. Ressam,

— Bu gece burada kalacağız! –diye tutturdu.

— Sen kal, bana eyvallah! –dedim.

Evsahibi kadın,

— Saat onikiyi geçti, kapılar kapandı... –dedi.

Kiralık kadınlar mahallesinin kale kapısı onikide arkadan kapanırmış.

Bak şu başıma gelen işlere... Ben, bu Bursa'ya sürgün mü geldim, yoksa karılarla para yemeye mi?

Ressam,

— Mecburî kalacağız... –dedi–, kapılar kapanmış.

— Param yok!

Ressam güldü:

— Haber aldık –dedi–, sabahleyin postadan kırk lira almışsın. Merak etme, benim de param yok. Sen, ikimizin de parasını çek, ben sana yarın veririm. Mudanyalı öğretmen yarın bana para getirecek. Sana ısmarlamış olayım. Ankara'ya gider gitmez, yıldırımla ikiyüzelli lira göndermek ilk işim olsun. Üçyüz göndersem ne olur sanki... Perensip sahibi insanlara saygım vardır.

Ressam için yirmi, kendim için yirmi lira verdim. İşe bak. Bana, İstanbul'dan parayı hovardalık edeyim diye mi gönderdiler? Parayı peşin aldılar. Ressam, zenci kırmasını beğendi. Sıska kız daha zavallı olduğundan, bana da onu seçmek düştü.

Yemek masası genişliğinde bir odaya girdik. Bir saç soba var, bir karyola. Küçük pencerenin basma perdeleri. Bir eski püskü komodin, kırık bir ayna. Kırık dökük bir sandalye. Duvarda, belediyenin yurttaşlara sağlık öğütleri yazılı iki basılı kâğıt. Ve böyle odalar için gerekli küçük biriki parça eşya...

Benim burnum her zaman nezledir, hiç koku almam. Aradabir burnumun bir açılacağı tutar. Bütün bir yıl toplasan, koku aldığım günler bir haftayı bulmaz. Tersliklir nasıl da üstüste gelir. O gün de sanki ortada koklanacak bişey varmış gibi, burnumun bütün duyarlığı üstünde... Yatağa girince bunu anladım. Artık burnumun duyarlığından mı, kokunun şiddetinden mi, bilmem...

Aklım fikrim hep giden kırk lirada... Benim gözüm kadın mı görür? Ara kahvelerin duvarlarında parlak kâğıda renkli resimleri basılı dünya güzeli Acem sultanını getirseler, vız gelir...

Ya kızın gözü? Onun gözü uyumakta. Bitkin zavallı... Gözlerinden uyku akıyor. Ama yağma yok, yirmi lira verdim. Bırakır mıyım yakasını... Şu kızdan yirmi liranın, hatta kırk liranın acısını çıkarmazsam yazıklar olsun bana...

Erkeklerde, böyle kadınların hayatını öğrenmek merakı vardır. Hele yazarlarda, hele hele genç yazarlarda bu merak büsbütün artar. Kızın hayatını öğrenip bir roman yazarım. Kırk lirayı faiziyle çıkarırım, diye düşündüm.

KISMET DEĞİLMİŞ

Kırk liranın acısı ciğerime oturdu ama, Bursa'daki kiralık kızın romanını bugüne kadar yazamadım.

Kız bana öyle acıklı şeyler anlattı ki ağlamamak için kendimi zor tuttum. Kendi-kendime,

— Tuh, biz de insan mıyız? –dedim–. Şu insanlık mı? Zavallı bir kızı...

Kız Rodosluymuş. Dört yaşındayken anası ölmüş. Üveyana elinde altı yaşına kadar çekmediği kalmamış. Babası, kızına acımış. Onu üveyana elinden kurtarmak için bir beye satmış. O beyle birlikte Muğla'ya gelmiş. Bu kez beyin kendisinden, karısından, oğlundan çekmeğe başlamış. Ondört yaşındayken, beyin oğlu kızı iğfal edince,

— Vay, sen bizim evlâdımızın ahlâkını bozuyorsun! –diyerek, kızı kovmamışlar da, acıdıklarından, başka bir beyin yanına vermişler.

Bizim yerli filmlerde geçen acıklı ne kadar olay varsa, hepsi bir eksiksiz kızın başından geçmiş. En sonra, Bursa'daki bu eve

düşmüş. Şimdi, babası bellisiz bir yavrusu varmış. Onu büyütmek, namuslu bir adam yapmak için çalışıyormuş.

Hikâyenin burasında kız uyudu, horlamaya başladı. Boğazıma bir düğüm tıkandı. Biri dokunsa, ağlayacağım. Sabah da olmuş, gün ışımış. Kızı uyandırmamak için yavaşça kalktım, sokağa çıktım. O evlerin bulunduğu kaleye benzer yerin kapısı açılmış. Dışarı çıktım. Başım sersem...

Artık bütün umudum, kırk liramı ressamdan geri almaktı. Ressam, parayı ertesi gün vereceğim diye borç almıştı. «Perensip» sahibi ressam, akşama doğru göründü. Paradan laf ettiği yok. İki gün geçti, üç gün geçti, bizim parayı vermiyor. Yalnız sıksık,

— Sen hiç merak etme... –diyor–, ben perensip sahibi insanlara hayranım. Ankara'ya gideyim, gider gitmez sana her ay ikiyüz lira göndereceğim. Üçyüz de gönderirim ama üçyüze söz vermeyeyim. İkiyüz garanti... Sana ayda ikiyüz yeter mi?

— Yeter... –diyorum.

— Yetmese de idare edersin. Ama ben, üçyüz göndermeye gayret ederim. Çünkü, perensip...

Aradan birkaç gün daha geçti. Bir sabah otel kâtibi,

— Ressam gidiyor! –dedi.

— Aman, nereye gidiyor? Nasıl gider?

— Ankara'ya gidiyor.

Etimden et koparılmış gibi bağırdım:

— Ya bizim kırk lira?

Kâtip,

— Otobüsle gidiyor. Koş, belki binmeden yetişirsin! –dedi.

Ressam, bana vereceği kırk lirayı unutmuştur. Öyledir. İnsan, kendi cebinde para oldu mu, başkasının metesizliğini unutur. Haydi kırktan vazgeçtik, kendi hovardalık payına düşen yirmi lirayı versin, o da yeter. Artık o kadarını verir. Vermez mi? İnsan ne kadar alçak olsa, bir sürgünün parasını hovardalıkta yemez.

Ressamı uğurlamaya elimi kolumu sallaya sallaya gitsem, alacağımı istemeye gitmiş gibi olacağım, ayıp. Bir hediye vermek gerek. İçimden geçeni neden saklayayım? Benimki de hediye götürmek değil, parayı koparmak. Herife bir hediye verirsem, utanır da bizim parayı verir diye düşünüyorum. Kurnazlık dedin mi, bana vergi. Hemen o tanıdığım kitapçıya koştum. Arkadaşlardan birinin yeni bir kitabı çıkmış. Kitabı sardırdım. Doğru Ankara otobüslerinin kalktığı yere, soluk soluğa yetiştim. Mudanyalı kadın öğretmen de gelmiş.

— Yolda okursun... –diye kitabı verdim.

Kırk lirayı ha şimdi verecek, ha şimdi verecek diye bekliyorum. Otobüse bindi. Pencerenin yanındaki koltuğa oturdu. Öğretmenle ben dışardayız. Konuşuyoruz. Hâlâ parayı

verir diye umutlanıyorum. Hiç olmazsa yirmisini verir, kendi payına düşeni ... Öğretmenin yanında para vermeye utanıyor mu yoksa? Pencerenin dibine sokuluyorum, kitabı pencereden uzatıp,

— İyi kitaptır, yolda okursun! –diyorum. Hani belki hatırlar da...

Ressam,

— Hiç merak etme –diyor–, perensip ne demek?.. Gider gitmez her ay... İkiyüz yeter mi? Yetmese de idare edersin.

Bayan öğretmen, ressam bana her ay ikiyüz lirayı göndermiş de, ben de keyifle ressamın parasını yemişim gibi, bana düşman düşman bakıyor. Ressama sokulup bişeyler söylüyor. Ressam da öğretmene,

— İyilik... –diyor–, iyilik...

Otobüs kalktı. Ressam elini sallıyor. O gün bu gün bir daha ressamı görmedim.

O kızgınlıkla otele geldim. Sövüp sayıyorum. Kendikendime konuşuyorum:

— Ulan zibidi, sen bir sürgünsün, hovardalık senin neyine?

— Canım, hovardalığı biz keyfimizden mi yaptık yahu... Herif ısmarlayayım demedi mi?

— Olsun, sen durmayacaktın.

— Allah Allah... Durduk mu canım? Kapılar üstümüze kapanmadı mı? Kış ortası, alanın ortasında kıvrılıp geceleyecek miydik?

İnsan bir kazık yedi mi, ille de o kazığı bir

yerden çıkarmaya çalışıyor. Hem de faiziyle çıkmalı kazık. Kız sabaha kadar anlattı. Bir hayat ki, olduğu gibi yazsam, millet ağlar. Eh, ona biraz da ben yalan dolan katarım.

Hep avuntu işte... Roman yazsam, kim alır, kim basar? Şu Babıâli'yi bilmezmişim gibi, bir roman yazıp, kırk lirayı faiziyle çıkarmaya niyetlendim.

Otelin salonunda oturmuşlar, konuşuyorlar. Beni de çağırdılar. Benden başka beş kişi var. Hovardalık hikâyeleri anlatıyorlar. Bir tanesi, bana hayatını anlatan kızdan konuşuyor:

— Zavallının ne acıklı bir hayatı var. Yüksek bir ailenin kızıymış, liseden ayrılmış. Anası babası zorla evlendirmişler. Herif kumarbaz çıkmış. Kızın bütün malını mülkünü yemiş, bitirmiş. En sonra da karısını zorla... Bu hayata düşmüş kadın. Dinlesen, ağlarsın.

Ordakilerden biri,

— Yok yahu! –dedi–, öyle değil... Hayatını bana anlattı. Bu, bir ana babanın bir tek kızıymış. Dünyada namussuz çok... Seni alacağım diye hergelenin biri kızı kandırmış. Ondan sonra da... Derken kız, yüzüstü, karnında da çocukla kalınca, babası intihar etmiş. Sonra efendim...

— O senin dediğin başka kız olmasın...

— Yok canım...

Kızı, adıyla, sanıyla, çalıştığı evin numarası, gözünün rengiyle anlatıyorlardı, o kız...

Başka biri de,

— Sizin yanlışınız var... –dedi–, bana kendisi anlattı. Bu, bir köy ağasının kızıymış. Ağanın düşmanları kızı dağa kaldırmışlar, beş delikanlı birden...

— Yahu öyle değil... Kız İstanbul'da evlenmiş. Kocası memurmuş. Sonra ihtilâstan adam hapse düşünce...

Herkes aynı kızın ayrı hayat hikâyesini anlatıyordu. Az kalsın, söze karışmak için atılacaktım. İyi ki, otel kâtibi,

— Avanaklar! –dedi–, bu karılar her herife ayrı bir acıklı hikâye uydurur. İnsan sarrafı dedikleri işte bu karıdır. Müşterinin suratına bakar, hangi hikâyeye ağlayacağını şıp diye anlar. Hemen bir hikâye uydurur. Karıya keyf etmeye gidip de, iki gözü iki çeşme ağlayanlar çoktur. Bir acıklı hikâye uydurur, sonra döner uyur, sabaha kadar horlar.

Oradan da kısmetimiz bağlandı. Bir şaheser yazacaktım, kısmet olmadı.

EK

Bu anıları ilk yazışımda unuttuğum bir olayı, şimdi kitap üzerinde düzeltme yaparken hatırladım. Onu da ekliyorum.

Birgün ressama evli olup olmadığını sormuştum. Dul olduğunu söyledikten sonra, ayrıldığı karısını öve öve göklere çıkardı. Karısı çok, çok güzelmiş, şöyle kültürlüymüş, böyle iyiymiş.

Nedense, bugün bile, hiç tanımadığım karıkocaların ayrılmaları bana üzünç verir.

— Öyleyse neden ayrıldın? –diye sordum.

Sustu.

— Yeniden evlenin onunla.

— Olmaz, artık geçti.

Neden boşandıklarını öylesine üsteleyerek sordum ki, en sonunda,

— Bir kelime yüzünden –dedi–, bana o kelimeyi söylemeseydi ayrılmazdım. Bana o kelimeyi söyler söylemez kapıyı çekip çıktım. Sonra boşandık...

Herhalde o günlerde benim de eşimle sorunlarım olduğundan olacak boşanma nedeni olan o kelimeyi öğrenmek için çok üsteledim. Söylemedi.

— Canım, bir kelime için insan hiç karısından ayrılır mı! –diyordum.

Çok sarhoşlayınca dayanamayıp söyledi:

— Birgün çok kızmıştı, çok sinirliydi.

— Evet?

— Bana «Eşek!» diye bağırdı.

— Kızgınlıkla... Normal değil ki... Siz yine barışın... –falan filân demiştim.

Aradan yıllar geçtikten sonra, o günleri yeniden yaşar gibi oluyorum da, ressamın eşi, gerçekten kültürlü, akıllı bir kadınmış, diye düşünüyorum. Hem de ressama o kelimeyi biraz eksik söylemiş ama, ne doğru söylemiş.

SATILIK BATTANİYE

Lapa lapa kar yağıyor. İstanbul'dan iki üç kez onar, yirmişer lira, bir kez de kırk lira geldi.

Durumumu sezinleyenler, anlayanlar oldu. Ne kadar saklasan ağızdan ağıza duyuluyor. Her akşam karakola, imzaya gidiyorum. Bir imza defterim var, karakolda duruyor. Her gün defterime bir imza atıyorum. Bizim imzamız da, işte böyle yerde geçiyor.

Geldiğim günden beri, iyi kötü, küçük büyük demeden bir iş arıyorum. Bir sınıf arkadaşıma rastladım. İyice bir memur. Benden ürkmesin, korkmasın diye, durumumu yavaş yavaş, alıştıra alıştıra anlattım.

— Nerde kalıyorsun? –dedi.

— Otelde.

— Nerede yemek yiyorsun?

— Lokantada.

— Olmaz öyle şey... Senin hiç aklın yok mu? Sen sürgün müsün, yoksa turist mi? Allah Allah, şuna bak, otelde kalıyormuş, lokantada yiyormuş... Senin neyine otel, lokanta birader!... Sen şurada, kenar bir yerde aylık kirası yirmi-

beş, otuz liraya bir oda tut. Mangal al, kömür al, ufak tefek kapkacak al. Kendi yemeğini kendin pişir.

Eşe dosta akıl vermek bize özgü. Akıl vermeye bayılırız. Karşımıza biri çıksın da, aman şuna iyi bir akıl verelim diye, yolları gözleriz. Akıl vermeden yana bizim kadar cömert insan var mı?

Şuna bak, kirayla oda tutmalıymışım, ocak, kömür almalıymışım, kapkacak almalıymışım. Böyle daha ucuza gelirmiş. Bunları hiç utanmadan, kendisinden başka kimsenin aklına gelmez. doğrular diye söylüyor.

Zenginler yoksullardan ucuza yaşar. Neyle ev tutarsın, nasıl kapkacak alırsın? Her gün iki lira, üç lira bulup buluşturmak, bir kere toptan elli lira bulmaktan kolaydır. Ama sonunda daha pahalıya gelir. Arkadaştan akıl aldık.

Kar yağıyor. Karnım aç. Oda soğuk. Otele dört günlük borcum var. Ne yapacağım diye düşünüp duruyorum. Birden gözüme battaniye ilişti; cezaevinden Bursa'ya gelirken içine eşyamı doldurduğum battaniye. Öyle de hor kullanmışım, üstünde tüy kalmamış, dökülmüş. Şu kahverengi battaniye kaç yıl kahrımı çekti. Anadolu'yu yıllarca bir baştan bir başa, bir boydan bir boya onunla birlikte gezdik. Yatak dengine sargı oldu. Evimin çıplak döşemesine kilim oldu. Yatağıma battaniye, odama örtü

oldu. Bursa'ya gelirken de çıkın oldu. Birkaç parça çamaşırımla kitaplarımı ona sarıp sarmalamıştım. İki elimle açıp, battaniyeyi pencereye doğru ışığa tuttum: Battaniyem kevgir olmuş.

Başka çarem yok, ayrılacaktım battaniyemden. Ama, içimde bir ezinti vardı. Onca maldan, onca arkadaştan, evden, ocaktan ayrılmışım, ama sürgün ilde eski bir battaniyeden ayrılmak bana koydu. Eskici beş lira bile vermez; eski bir battaniye beni böyle içlendirsin!...

İstanbul'daki Bitpazarı'na benzer, burada da bir Bitpazarı olduğunu duymuştum. Eski eşyalar alınır satılırmış. Nerede olduğunu önceden sormadım. Şimdi sormaya da utanıyorum. Battaniyemi satacağımı ya bir anlayan olursa... Bursa ne kadarlık yer, elbet geze dolaşa bulurum Bitpazarı'nı... Emekli battaniyemi katkat katladım. İyice gazetelere sardım sarmaladım. Sicimle de bağladım.

Çocukluğumuzdan beri ne kötü eğitim kalıplarının içinde yetişmişiz. Kolumun altındaki pakette sanki battaniye yok, kesilmiş, parçalanmış insan vücudu var. Biri görecek, görür görmez de paketin içinde eski battaniye olduğunu, aç kaldığım için de satmaya götürdüğümü anlayıverecek... İnsan, bir malı çalsa, böyle korkmaz. Yüreğim titreye titreye otelden çıktım. Kâtip selâm verdi. Adamın yüzüne bakamadım. Bu selâm «Dört günlük otel borcun var haaa!» demek gibi geliyor. Koltuğumun altında

gazete kâğıdına sarılı paketi gören kâtip, arkamdan koşup yatağıma bakmıştır; yatak takımları tamam mı diye...

Sokağa çıktım. Kar durmamacasına, lapa lapa yağıyor. Paketin üstüne düşer düşmez karlar eriyor, gazete ıslanıyor.

Bursa'nın Kapalıçarşı'sına saptım. Oradan yan sokaklara girdim. Bursa'nın alt yanını, üst yanını bütün dolaştım. Eski alınıp satılan Bitpazarı'na benzer bir yer yok... Açlıktan, yorgunluktan öldüm. Kimseye,

— Bitpazarı nerde? –diye soramıyorum.

Anlayıverecekler. Anlasalar ne olur, ne çıkar? Öyle söylemeyin... Başınıza gelmediyse, bilemezsiniz bunu...

Karlar, battaniye sarılı gazetenin üstüne düştükçe, gazete ıslandı, yırtıldı. Battaniye yer yer gazetelerden pırtladı. Görünmesin diye, pardesümün altına koyuyorum, olmuyor; çıkarıyorum, olmuyor. Paketin gazeteleri liğme liğme dökülüyor. Ben, Bursa'nın sokaklarında Bitpazarı arıyorum. Bir geldiğim yere bir daha geliyorum. Fır dönüyorum koca Bursa'yı. Arada atladığım bir ara sokak kalmasın diye, bir gidip, bir geliyorum. Bitpazarı yok. Kar hiç dinmez. Battaniyenin üstünde gazete diye birşey kalmadı. Yalnız sicimlerle sarılı bir eski battaniye... Kar suyunu çeke çeke ıslandı, ağırlaştı da battaniye... Bildiğim bütün küfürleri sayıp döktükten sonra, yeni küfürler

icadına başladım. Kime, neye, neden sövdüğüm belli değil...

Başımda şapka da yok. Saçlarımda eriyen karlar, ensemden içeri süzülüyor. Hava kararmaya başladı. Ben de Bitpazarı'nı bulmaktan, battaniyeyi satmaktan umudumu kestim.

Kendi cenazemi kendi omuzlarımda taşıyorum; işte öyle bir duyguyla otele döndüm. Tam otelin kapısından içeri girerken, bana, «Bir oda kirala, kapkacak al!» diye akıl veren arkadaşı gördüm.

— Ne o elindeki? –dedi.

— Bir battaniye satın aldım... –dedim.

Oteldeki odama çıktım. Islak battaniyemi karyolaya yaydım. Bir sevindim, bir sevindim. İyi ki şu Bitpazarı'nı bulamadım da, battaniyemi satamadım. Ya satsaydım... Kendimden bişeyim eksilecek, kopup gidecekti. Bu eksilen battaniye değil, içimden bişey olacaktı. Sevindim...

HAYDİ GÜLE GÜLE!

Sürgünsün. Paran yok. Ne yaparsın Bursa'da? Bursa'da o zaman birkaç gazete çıkıyor. Yazarlıktan geçtim, bir musahhihlik koparabilseydim... Bursa'da çıkan gazeteleri aldım, teker teker inceledim. Biri haftalık mizah dergisi, ama resmî ilân almış. Bir yandan Bursa valisini övüyor, bir yandan, o zamanın muhalefeti olan Demokrat Parti'ye çatmış. Gazetelerin, dergilerin hepsi iktidardan yana; çoğu besleme basın denilenlerden... Yalnız bir tane muhalif gazete var; onu da Demokrat Parti çıkarıyor. Bu gazeteyi çıkaran da adını duyduğum bir şair. İçimden,

— Ne de olsa şairdir, sanatçıdır –diyorum–. Halden anlar –diyorum–. Bir musahhihlik verir –diyorum–. Abone işini verir –diyorum–. Ayak işi olsun verir –diyorum.

Hem de muhalif gazete. O kadarlığını yapar bize. Şairin adını duymuşum, şiirlerini okumuştum. İnsan uzaktan bir yakınlık duyuyor. Hani bir akraba da, hiç yüzünü görmemişsin, onun gibi...

İçimde her nedense öyle bir umut var. Bana nasıl olsa bir iş verir, bir iş bulur, diyorum. Neden böyle düşünüyorum, bilmem. Şair olduğundan besbelli. Şiire bulaşmak bile bir iştir. Şiir bu... Sürgünlüğümün bir ayı gitti. Şurada üçbuçuk ay kaldı. Aza çoğa bakmam, işe zor demem, ne iş olsa yaparım.

Hem karşımdaki şair. Ondan hiç utanmadan, sıkılmadan her şeyi anlatırım. Parasızlığımı da söylerim, açlığımı da... Şair, başkalarına benzemez. Ondan hiç utanıp sıkılmam...

Gazetede yazılı adrese üç kere gittim. Gazetenin sahibi olan şairi bulamadım. Ertesi gün de bulamadım. Üçüncü gündü. İdarehaneden biri,

— Akşama gelir... –dedi.

Cebimde bir gümüş lira var. Tütüncüden bir kulüp cıgarası aldım. Gazeteye geldim. Bana kapıyı açan,

— Benim, ne istiyorsunuz? –dedi.

Ben de ona adımı söyledim. Şöyle bir yüzüme baktı, durdu, düşündü. Sonra beni içeri çekti. Kapıyı kapadı. İlk sözü şu oldu:

— İyi ki bu saatte geldiniz. Akşam üzeri burda kimse bulunmaz. Çok isabet... Beni aradığınızı, konuştuğumuzu görmezler...

Dondum kaldım. Geri dönemiyorum, ileri gidemiyorum. Önümden yürüdü. Bir odaya girdik. Koltuklara oturduk.

— Yazılarınızı sürekli okuyorum –dedi–,

cesaretinize, mücadelenize hayranım, aşkolsun...

— Burda sürgünüm. Bir iş için...

— Biliyorum –dedi–, sürgün geldiğinizi duydum. Sizden bir ricam var: Birbirimizle görüştüğümüzü kimse duymasın. Sonra benim için de iyi olmaz, sizin için de...

Ne yapacağımı şaşırdım. O şaşkınlıkla elimi cebime attım. O bana bir cıgara bile ikram etmeyince, ben ona ikram etmek zorundaymışım gibi, yeni açtığım kulüp cıgarası paketini uzattım. Bir cıgara aldı. Bir de ben aldım. Arandım, kibrit yok. Kibrit almayı unutmuşum. Ben boyuna kibrit arıyorum ceplerimde... O, hiç aldırmıyor, bir kibrit bile çıkarmıyor.

— Bakın, benim yakında Meclis'e girmek ihtimalim yüzde doksan dokuz. Seçimi kazanacağız. Milletvekili seçilirsem... Bir düşünün, seçilirsem, ben, Meclis kürsüsünden daha yararlı olmaz mıyım?

— Olursunuz.

— Tabiî değil mi?

— Şüphesiz.

— Halbuki sizinle konuştuğum duyulursa, ne dedikodular çıkar, öyle değil mi?

Bir de bana onaylatıyor.

— Öyle...

— Onun için... Çok rica ederim...

— Estağfurullah...

— Bir daha buraya gelmeyin. Beni arama-

yın. Çünkü seçilmek ihtimalim çok kuvvetli. Anladınız mı?

— Anladım.

— Eğer birgün seçilirsem...

— Çok iyi olur...

— Bir ricam daha var; Bursa küçük yerdir, olur ki, dışarda, yolda karşılaşırız. Birbirimizi tanımazlıktan gelelim. Birbirimize selâm bile vermeyelim.

— Vermeyelim.

— Bu zamanda malûm ya, öküz altında buzağı arıyorlar. Onun için, şimdi biz, hiç sizinle görüşmedik, siz beni görmediniz, değil mi?

— Görmedim.

— Ben de sizi görmedim.

— Görmediniz.

— Konuşmadık da...

— Konuşmadık.

— Eğer seçilirsem daha yararlı olmaz mıyım? Ne dersiniz?

— Daha yararlı olursunuz.

Elimde, kibrit bulup yakamadığım cıgara, ayağa kalktım,

— Teşekkür ederim -dedim.

— Estağfurullah -dedi.

— Size zahmet oldu. Vaktinizi aldım.

— Rica ederim, rica ederim. Birbirimizi görmedik. Hiçbişey konuşmadık. Dışarda da görürsek, tanımıyoruz birbirimizi... Haydi gülegüle...

— Haydi Allasmarladık...

Sahte hâkimi, sahte mühendisi, sahte doktoru polis yakalar, hapse atar ama, şairin sahtesine kimse bişey demiyor. Böyleleri insanların ortasında elini kolunu sallaya sallaya özgürce dolaşıyor, şiirler yazıyorlar.

EK:

Bu şaire, solcu diye, Bursa Demokrat Parti örgütü içinde saldırıldığını sonradan öğrenmiştim. Hatta DP'nin bir il kongresinde, parti içindeki rakiplerinden biri,

— İçimizde ayı postuna bürünmüş olanlar var! Onları aramızdan atalım... –diye, şairin sözde Sovyet yanlısı olduğunu sezdirerek ona sataşmış.

Solcu diye adının çıkmasının nedeni de, öğrenciliğinde defterinde Nâzım Hikmet'in şiirlerinin yazılı olması yüzünden okuldan çıkarılmasıymış.

Bu olaylarla iyice gözünün yıldırıldığı anlaşılıyordu.

Ne yazık ki, milletvekili de olamadı, ama DP'nin bütün ileri gelenleriyle yakınlığını sürdürdü. Şair olarak da adı pek geçmez.

Sürgünlüğümden yıllar sonra benimle arkadaş oldu. O acı anıdan hiç sözetmeden aramızdaki bu ilişki sürüp gidiyor.

Bu anıyı tümüyle unutmak istiyorum. Ama ne yapayım ki, kitabımın ilk basımına girdiği için, artık çıkaramadım.

VAZİYETİNİ AL!

Padişahlık döneminde de hükümet, işine gelmeyenleri sürermiş, ama, o zaman daha insaflıymışlar. Sürgün edecekleri adama, taşrada bir görev verirler, daha olmazsa bir gündelik bağlarlarmış...

Son olarak, ağrıyor bahanesiyle iki altın kaplama dişimi söktürüp altını sattığım ve parasını da çoktan yediğim için, artık satıp savacak bişeyim kalmamıştı. İki gündür karnım açtı. Bursa'nın genel kitaplığında (Halkevi'nde) hem bol bol kitap okuyor, hem ısınıyordum, ama karnımı doyuramıyordum. Aramadığım iş de kalmamıştı. Sürgün olduğumu öğrenenler, mimlenirler korkusuyle, yan çiziyorlardı.

Artık açlık canıma tak dedi. Söktürecek başka altın dişim de olmadığı için, pis pis, düşüne düşüne Bursa'nın ana caddesi beşyüz metrelik karlı asfaltı üzerinde gidip gelmeye başladım.

Birisi omuzlarımdan tuttu. Polis mi diye baktım, değilmiş. Eski bir okul arkadaşım. Oğlan boynuma sarıldı. Ayaküstü hoşbeşten sonra, koluma girdi, beni bir kahveye soktu.

Cıgara dumanından, solunum buğusundan ve sobadan sıcacık olmuş kahvede kemiklerimin buzları çözüldü, iliklerim gevşedi. İki gündür bişey girmeyen kursağımdan sıcacık çay geçerken içim eziliyordu. Belki arkadaşım beni, şimdi bir lokantaya da götürecekti. O, şuradan buradan konuşurken, benim aklım hep lokantada olduğu için, «evet, hayır» gibi kısa cevaplar veriyordum. Kendimi bir lokantada düşlüyordum. Şiş mi yesem, kırmızı biberli, bol salçalı kuru fasulye mi yesem diye aklımdan geçiriyordum.

O, boyuna soruyordu:

— E, daha ne var, ne yok bakalım?

— «Az pilav, fasulyeli.» İyilik sağlık yani...

— Memleketin gidişini nasıl görüyorsun?

— Fasulye, suyu bol olsun.

— Sen bugün hep mecazlı konuşuyorsun. Partiler hakkında ne düşünüyorsun?

— «Aşure...»

Bir aralık,

— Bursa'da ne işin var da geldin? –dedi.

Ben de temiz kalple, kendiliğimden gelmediğimi, Sıkıyönetim Komutanlığının havadeğişimi için, iki candarmanın himayesinde gönderdiğini anlatmaya başlamıştım ki, arkadaşıma birdenbire bir hal oldu. Sancıya tutulmuş gibi yüzü buruştu.

— Sen biraz otur, ben şimdi gelirim –diye dışarı çıktı.

Eh şöyle bir saat kadar bekledim. Nasıl olsa arkadaşım gelecek diye, bu arada açlığımı bastırmak için, bir çay daha içtim. Bir saat daha geçti, ne gelen var, ne giden...

İçimden «Hey Allahım!» dedim, «aç bıraktığın yetişmiyormuş gibi, şimdi bir de beni burda rezil etmek için, arkadaşımı bir otomobile mi çiğnettin, ne yaptın?...» Artık arkadaştan umudumu kestim. Bir çare aramaya başladım. Kahveci görmeden sıvışmanın imkânı yoktu. Ben tam namusumla bir firar plânı hazırlarken, kapıdan bir başka arkadaşım girdi.

—Seni pencereden gördüm de geldim -dedi.

İçimde yeni bir umut belirdi.

— Otur! -dedim.

Garson tepemizde belirdi. Arkadaşım,

— Okkalı bir kahve -dedi.

O, okkalı kahvesini höpürdetirken, ben gözlerimle kahve fincanının, elleriyle dudakları arasındaki gidiş gelişini izliyordum. Kahveyi bitirir bitirmez,

— Bana müsaade, biraz işim var. -dedi, çıktı gitti.

Ne dersin, cebimde kahve parası yok denmez a... Zaten bir kez terslik başladı mı, artık bütün sülâlesi sökün eder. Açlığı filân unutmuştum. Buradan rezil olmadan nasıl çıkacaktım? Kahveciye «Param yok!» desem, herif bana o zaman «A teres, madem paran yoktu,

ne diye kahveye gelirsin?... Haydi geldin, bir çay içtin, ne diye bir tane daha içersin? Haydi onu da içtin, başkasına ne diye kahve ısmarlarsın?» demez mi!

Bu kez ben bir arkadaşımı gördüm. Kahvenin önünden geçiyordu. Camı vurup içeri çağırdım.

— Acele işim var, bir yere gidiyorum... -dedi.

— Otur Allaşkına, bir kahve iç! -diye yakasına yapıştım.

Zorla oturttum.

— Ne içersin?

— Şimdi içtim.

— İç Allahını seversen.

Maksadım, ona da bir kahve ısmarlayıp, sonra abdest bozmak bahanesiyle sıvışmaktı. Bir kahve daha ısmarladım. Oldu mu dört, iki çay, iki kahve... Ama o, benden açıkgöz çıktı. Kahvenin son yudumu ağzında,

— Ben geç kaldım! -diye ayağa kalktı.

Yakasına yapıştım.

— Kahve çay paralarını ver de öyle git!

— Vallahi meteliğim yok!

— Ne?

— Billâhi yok!

— Yok ol inşallah!

Size yalan gelir, bana bile şimdi rüyaymış gibi geliyor, öyle yeni bir maceraya giriştim ki, değme babayiğit yapamaz. Yanımdaki ma-

sada biraz önce birini iki mars bir oyunla yenen bir tavla kabadayısı,

— Var mı belâsını arayan? –diye meydan okuyordu.

Açlıktan sinek gibi vızlayan sesimle,

— Müsaade ederseniz ben varım... –dedim.

Adam ters ters suratıma baktı:

— Geç bakalım. Ama arkadaş, nesine?

— Nesine istersen! –dedim.

Bu yüksek perdeden atışıma karşılık, adam çekinir gibi oldu.

— Bir kulüp cıgarasına...

Tavlada hiç kimseyi yendiğim görülmüş şey değildir. Üstelik açlıktan şeşi beş görüyordum. İlk oyun mars oldum. İkinci oyun... Yine mars oldum. Üçüncü oyun kepaze olmak üzereydim ki... Hızır imdadıma yetişti. Ne olduğunu tahmin edemezsiniz.

Bursa'da bir âdet vardır. Öyle bir âdet ki, ne Türkiye'nin başka bir ilinde, ne de dünyanın başka yerinde böyle şey olur. Bir zat Bursa'da valiyken, sabah ve akşam olmak üzere, günde iki kez Bursa alanında şehir bandosuna İstiklâl Marşı'nı çaldırtmaya başlamış... O gitmiş, başkası gelmiş; başkası gitmiş, daha başkası gelmiş; ama hiç bir vali bu kuralı bozamamış. Hani teşbihte hata olmaz; bir delinin bozduğunu kırk akıllının yapamadığı gibi...

Yağmurda, karda, fırtınada bandonun çaldığı marşın duyulabildiği biriki kilometrelik

çevre içinde beş dakika hayat durur. Arabacılar ellerinde kamçı, kadınlar kucaklarında çocukları, berberler ellerinde ustura, müşteri sakalında sabun, manav elinde terazisi, «zınk!» diye durur ve ayağa kalkarlar.

İşte ben de, iki marştan sonra tam kepaze olmak üzereyken, şehir bandosunun çaldığı İstitlâl Marşı imdadıma yetişti. Rakibim, zar elinde ayakta... Kimisinin kahve fincanı, çay bardağı elinde... Hep ayaktalar. Ben, bu fırsatı doğrusu kaçırmak istemedim. Sanki sıkışmışım da tuvalete gidiyormuşum gibi kapıdan sessizce sıvışırken, sert bir ses duydum:

— Heeeey, vaziyetini al!...

— Vatandaş, bende alacak vaziyet mi bıraktılar? Benim yerime sen al!...

Ama bu sözü yalnız içimden geçirip sıvıştım.

EK:

O günlerde yurttaşlar öyle bir aşırı korkuya kapılmışlardı ki, herkes birbirinden, suçlanmaktan korktuğu için, başka birini suçlamaya bakıp kendini kurtarmaya çalışıyordu. Bursa'nın Belediye bandosu Atatürk heykelinin olduğu alanda İstiklâl Marşı çaldığı sırada, bando sesinin duyulabileceği sınır içinde, her nasılsa, yanlışlıkla yada bilmeyerek hazırola geçmeyen birisi olursa, onu gören herkes azarlar, adama bağırıp söverdi:

— Heeey! Hazırolsana ulan!

— Sağır mısın, İstiklâl Marşı çalınıyor...

— Herifte vatan sevgisi yok ki...

— Esas vaziyetine geçsene be!

— Ulan, kıpırdama! Hayvan, İstiklâl Marşı çalınıyor...

Birgün, kaldığım otelin salonunda konuşulurken, orda yeni gördüğüm birisi, istatistiklere göre Türkiye'de verem oranı en yüksek ilin Bursa olduğunu söyledi. Rahat bir günüm olmalı ki, ben de şaka yapmaya kalkıştım:

— Elbette öyle olacak, bunda şaşacak bişey yok ki...

— Neden?

— Neden olacak, şu kış kıyamette, yağmurda karda, sabah akşam günde iki kere İstiklâl Marşı'nı dinlemek için zavallı Bursalılar göğüslerini bağırlarını, sırtlarını bellerini rüzgâra fırtınaya siper edip, dikilip donuyorlar. Zaten herkes zarzor yürüyebiliyor, bir de dikilip soğuğu, rüzgârı yiyince...

Adam, birden gözlerini açıp, sert bir sesle,

— Eeee? –deyince, baktım şakadan anlayacaklardan değil,

— Hiç... –dedim.

— Yani sen şimdi ne demek istedin?

Hani durup dururken insanın yakasına, paçasına yapışan belâlar vardır, elinle silkelerken eline yapışır, ayağınla iterken ayakkabına bulaşır, adam işte öyle yıvışık, bulaşık bir belâ...

Belki de benim sürgün olduğumu duymuş, beni şikâyet edip polise, göze girecek...

Soğuk soğuk zorla sırıtmaya çalışarak,

— Şaka, şaka... –dedim.

Kalkıp gidemedim de... Sanki gidersem adam da arkamdan hemen beni şikâyete gidecekmiş gibi geliyordu.

KUR'AN DERSİ

Bir zaman yağlıboyayla yastık yüzleri resimledim. Hani şu eski evlerde misafir odalarında koltuk, kanape arkalarına, divanlara konulan parlak kumaşlı köşe yastıklarından... Renk renk ipekli kumaşlar üstüne gül, menekşe, kedi, manzara, özellikle ençok ay ışıkları yansıyan romantik görünüşlü göl resimleri yapıyordum. Bursa Kapalıçarşısı'nda bir dükkâncıyla iş yapıyoruz. Resim yapılacak yastık yüzü bezini dükkâncı veriyor. Ben üstüne resim yapıyorum. Dükkâncı bana, resim başına önceleri bir lira veriyordu. Sonra yetmişbeş kuruşa, daha sonra elli kuruşa indirdi. En sonra da,

— Çok yapıyorsun birader –dedi–, ekmek değil ki bu, herkes alsın... Haftada iki-üç ancak satılır.

Ondan sonra, yaptığım resimlerin parasını peşin değil, yastıklar satıldıkça ödemeye başladı.

Bir oyma takımı ele geçirsem, kontrplaktan sehpalar, raflar, takvimlikler, süslü kutular yapmayı düşünüyorum. Onu da satmak bir dert.

Birgün, Bursa'nın büyük kahvelerinden birinde oturuyordum. İçeri bir adam girdi,

— Sayın baylar! –diye başladı. Sonra hokkabazlık numaraları gösterdi. Eline para alıyor, parayı göz kaş arasında kaybediyor, sonra kaybolan parayı, sinek avlar gibi havada yakalıyor. Bir makara iplik yuttu. İplikleri burnundan çıkardı. Ağzında ateş yaktı. Türlü hüner gösterdi. Sonra şapka çıkarıp parsa toplamaya başladı.

İnsanın böyle bir marifeti olmalıymış. Ben, işe yarar hiçbişey öğrenmemişim. Hokkabazlık nerede olsa geçiyor. İki, üç hokkabaz hüneri de bende olsa, çıksam orta yere, kahvede oturanlara,

— Sayın baylar! Çok değerli zamanınızdan bir dakikanızı alacağım için özür dilerim, –diye başlasam, hünerlerimi göstersem, kasketime paraları doldursam, kötü mü olurdu... Demek bir yazar, başına gelecek bütün belâları önceden düşünüp, zamanında hokkabazlık öğrenmeliymiş.

Bursa'da tanıştığım başka bir kitapçıya gittim.

— «İngilizce ders verilir» diye bir kâğıda yazsam da, sizin dükkânın camına kâğıdı yapıştırsam, nasıl olur?

— İş çıkmaz! –dedi.

— Neden?

— Şimdi herkes İngilizce ders veriyor. Manav dükkânlarından, berber dükkânlarına

kadar bak, hepsinin camında «İngilizce ders verilir» diye kâğıtlar asılı... Ağaçlara, duvarlara bile kâğıt asmışlar. İngilizce dersi bu hızla giderse, ders verenler, dersi alanlardan fazla olacak. O zaman, Türkçe ders verenlere iş çıkacak. En iyisi siz, Türkçe dersi verin.

Güldüm.

— Şaka değil –dedi–, şuraya «Eski Türkçe ders verilir» diye bir kâğıt asalım, bak kaç kişi gelecek.

Dediğini yaptık. Bir hafta sonra dört öğrencim oldu. Bunlar, dokuzla onüç yaş arasında çocuklardı. Eski kitapları okumak isteyen gençlerden gelir sanmıştım, oysa çocuklar geldi.

Önce, bir baba geldi.

— Kur'an dersi verir misin? –dedi.

Bu, hiç hesapta yoktu.

— Veririm... –dedim.

Adam, çocuğunu göndermeden önce, beni Kur'andan bir sınava çekti. Vaktiyle hafız olmanın bir zaman gelip yararını göreceğimi hiç ummamıştım. Kur'an öğrencileri birken iki, ikiyken üç oldu.

Her sabah Ulucami'ye gidiyoruz. Öğrencilerime Kur'an dersini camide veriyorum. Öğrenciler sekize çıkınca, başıma bir iş gelecek diye korkmaya başladım.* Çocuklarının iyi yetiştiğine memnun babalar, birbirlerine haber veri-

* Çünkü o zamanlar Atatürk, şimdiki kadar çok ölmemişti. Kur'an dershaneleri, Kur'an kursları açmak bugünkü gibi serbest değildi.

yorlar. Çocuklardan birinin babası, birgün,

— Maşallah, çok çabuk öğretiyorsunuz –dedi–. Bizim oğlana bir hoca ders veriyordu. Oğlan bir yılda «Amme»ye gelemedi.

Durum iyi. Hani içimden, «Sürgünden sonra da Bursa'da kalsam, bu Kur'an dersi hiç de kötü iş değilmiş...» diye geçiriyorum.

Bir sabah yine Ulucami'de bekledim. Öğrencilerimden hiç biri gelmedi. Ertesi gün de gelmediler. Camide tanış olduğum, müezzin ya da kayyum gibi biri vardı, ona nedenini sordum. Kemküm ediyor, ağzından baklayı çıkarmıyor.

— Hastalanmışlardır –diyor.

— Salgın hastalığına tutulmadılar ya bunlar... Hiçbiri gelmiyor.

Bir daha öğrencilerim gelmedi. Sonradan öğrendim. Öğrencilerimden birinin babasına,

— Oğlunuza kim Kur'an okutuyor? Biliyor musunuz? –diye sormuşlar.

— Hafız Aziz! –demiş.

— Hafız mı? Ne hafızı? Tam hafızı bulmuşsunuz maşallah...

Ne olduğumuzu anlatmışlar.

Bunu bana, birgün, kahvede ahbap olduğum, ama kim olduğumu bilmeyen bir adam anlattı.

— Ah kardeşim, ah –dedi–, İstanbul'dan buraya sürgün ediyorlarmış, burada hafızız

diye ortaya çıkıyorlarmış. Bu heriflerin girmediği kılık yok... Az kaldı ben de çocuğumu gönderecektim. Öyle de güzel, çabuk öğretiyormuş ki... Az kaldı çocuğu zehirletecektik... Böyle bir adamın Ulucami'de hafızlık edeceği kimin aklına gelir?...

OBURLUK YARIŞMASI

Kardeşimden mektup aldım. Hey hey, ne mektup...

Gel, diyor, şu evin rezilliğini bir temizle, diyor. Artık dayanılmaz buna, diyor.

Alaturka şarkılardan «Of, of aman aman, hey hey»leri çıkarın, geriye pek bişey kalmaz. İnsanlar boşuna oflamazlar. Kardeşim hapisliğin, sürgünlüğün ne olduğunu bilmiyor. «Hiç olmazsa iki günlüğüne izin al da gel, gözünle gör evinde olup biten rezaleti!» diye yazmış. Hapisteyken de bir kez ziyaretime gelip böyle şeyler söylemişti. Hapisliği, sürgünlüğü yatılı okul mu ne sanıyor?...

Cezaevlerinde en azılı kabadayılar, hasımlarını, elleri kelepçeliyken, kapı altına ziyarete giderken, üstlerinde silâh yokken, beş altısı birden bir aralığa sıkıştırıp, arkadan vururlar. Kabadayılık böyledir işte... Bir kadın kalleşlikte, hapishane kabadayısından geri mi kalacak? Elin kolun bağlı; gözün körolsun felek...

Genç insan daha namuslu oluyor. Bişeyler görüyorsa, bozuk gördüklerini kendince

düzeltmeye çalışıyor. Ama kart politikacılar, bunu bitürlü anlamıyorlar. Anlasalar da, anlamak işlerine gelmiyor. On parmaklarında on kara, leke sürüyorlar. Onu bilir, onu söylerim; bir kişi yirmibeş yaşında, kırk yaşındakinden daha namusludur. Hepimiz böyleyiz.

Evi ocağı gözden çıkardık. Hele dur, şu sürgün bitsin de, İstanbul'a varalım... O zaman hesabımızı görürüz...

Kardeşimin yazdığı mektubu, üç dört kere okudum. İçime bir ateş düştü:

— Tüh, ben bu hayatın...

Biz neyi düzeltecektik? İşlere bak, nereye vardı? Hiçbişeyi düzeltemedik, ama kendi yaşamımızı temelinden bozduk.

Bir bakarsan, üç dört ay sürgünlük bişey değilmiş gibi geliyor insana. Cepte para olsa, şu Bursa'da bir güzel yaşaması da var. Para dedikse, günde iki öğün yemek parası... Karnım... Kötü bişey, yine karnım aç. Aç insanda farkında mısınız, bir zavallılık, bir yabancılık var. «Karnım aç!» demek, size ayıp gelmiyor mu?

Sokağa çıktım. Cebimde cıgaram var. Bozuklukları saydım, elli kuruş tutmuyor, bütün param o kadar...

Kebapçı İskender'den caddeye bir koku yayılıyor. Ne pispoğaz şu insanoğlu. Simit aldım. Bir kahveye girdim. Simidi cebimde kırıp kırıp, lokma lokma ağzıma atıyorum, çay

da içiyorum. Simit tıkamadı, büsbütün iştahımı açtı.

Yanımdaki masada bir kalabalık var. Oburluk üstüne iddiaya tutuşuyorlar. Bir tanesi,

— Bir kilo suböreği, yirmi yumurta, bir kilo da tahin helvası yerim! –diye ortaya çıkmış.

Yersin, yiyemezsin diye konuşuyorlar.

— Yersem, ne verirsiniz? Elli liraya var mısınız?

— Varım... Ya yiyemezsen, yüz lira verecek misin?

— Veririm!

— Yediklerinin parasını da...

— Yediklerimin parasını da...

İnsana açken hiç doymayacakmışım gibi gelir ya... Bana da şimdi şu adamın saydıkları «Bir kilo suböreği, yirmi yumurta, bir kilo helva» dişimin kovuğuna gitmezmiş gibi geliyor.

— Durun ağalar, ben o söylediğinizin iki katını yerim! –diye ortaya çıksam mı? Ya yiyemezsem, benden yüz lira isterler. Vermeyince döverler... İçimden hep bunları geçiriyorum.

Birden atıldım.

— Baylar! Ben iki kilo su böreği, kırk yumurta, iki kilo tahin helvası yersem, ne dersiniz?

Yüzüme baktılar.

— Sabah kahvaltısı yapmasaydım, daha da çok yerdim. Ama sabahleyin iki tas çor-

bayla üç koyun kellesi yediğimden, şimdi pek o kadar iştahım yok...

Adamların gözleri büyüdü. İnsan böyle meydan okuyunca, karşısındakiler korkuyor. Benimle iddiaya girmeye ürktüler. Fazla attığıma pişman oldum. Bu kez onları kışkırtmak için,

— Yiyemezsem, size beşyüz lira! –dedim–. Yersem, sizden para istemem. Ama, şu şartım var...

— Nedir?

— Yemek arasında kırk bardak da limonata isterim.

Ordan biri,

— Aman! –diye bağırdı–, bu adamın içine kırk bardak limonatayı doldursan, sığmaz, taşar... Ismarlıyorum.

Bir kilo suböreği geldi. Suböreğine bir daldım. Bir lokma, bir lokma daha...

— Yağlı yapmışlar! –dedim–. Bu kadar yağlı suböreği olur mu?

Bir lokma daha aldım:

— Bu börek bir kilodan fazla...

— Bir bardak limonatayı diktim. Bir lokma daha aldım:

— Kardeşim, bunun yağı bozuk; insanın midesi bozulacak...

Ben, o kadar boğazsız değilimdir. Eskiden hiç olmazsa şu böreğin dörtte birini gövdeye göçürürdüm. Uzun zamandır yemeye ye-

meye midem küçülmüş... Suböreği önümde büyüdü büyüdü, bir Uludağ oldu. Ağzımdaki her lokma bir kaldırım taşı...

— Kardeşim bu börek içyağından yapılmış...

Gülüyorlar. En iyisi pes etmek.

— Çık beşyüzü...

Ceplerimi arıyorum:

— Cüzdanımı unutmuşum. Yoksa çaldırdım mı?

Bu hikâyenin arkası dayaktır.

*

Hayır... Bunların hiçbiri olmadı. Yalnız düşündüm, o kadar... Yanımdaki masada oburluk üstüne tartışılırken, ben de böyle bir düşe dalmıştım. Olursa, ancak böyle olabilir, diyorum. Oburluk yarışına giren adamın önüne börekler, helvalar, yumurtalar geldi. Adam yedi, ben yutkundum.

Dışarı çıktım. Obur, yarışı kazandı mı, kazanmadı mı, göremedim.

BASILDIK

Bir akşam... Otelin soğuk odasında oturuyorum. Isınmak için yatağa giriyorum, sıkıntı basıyor. Yataktan çıkıyorum, titriyorum. İçimden, bir uyusam, diyorum, bir uyusum... Sonra beni dürtüp uyandırsalar:

— Haydi kalk, sürgünlüğün bitti.

Bütün şu sürgünü uykuda geçirsem. Bakın şu işe, inadına uykum gelmiyor. Çalıştığım zamanlar, aman uyumayayım diye neler yaparım. Yazı yazarken uyumamak için sabaha karşı, baldırıma iğne batırdığım çok olmuştur. Şimdi uyumak istiyorum da, uyuyamıyorum. Kışın sürgüne gelen insan, kış uykusuna yatmalı.

Odamın kapısı vuruldu.

— Buyurun.

Benim yaşımda irice biri odaya girdi. Yüzü yabancı değil ama, nerden tanıdığımı bitürlü çıkaramıyorum. Benim hangi otelde kaldığımı Bursa'daki kitapçıdan öğrenmiş. Beni tanımazmış. Yazılarımı okuyup sevdiği için gelmiş.

Bir yazar, yazıları yüzünden sürgün edilmişse, sürgün edildiği ilde bir okurunun ken-

disine el uzatmasını, o yazarın duygularını, ne desem anlatamam.

Konuşurken,

— Ben sizi bir yerden tanıyorum -dedi.

— Ben de sizi... Yüzünüz hiç yabancı değil...

Şuradan mı, buradan mı tanışıyoruz derken, okul arkadaşı çıkmayalım mı! Yirmi yıl önce bir okuldaymışız. Edebiyatta, kelimelerin duyguları anlatmakta yetersiz kaldığı çok söylenmiştir. Ben onun gerçekten sıcak arkadaş bakışları karşısındaki duygularımı anlatamam.

Arkadaşım, Bursa'nın Maksem denilen bölgesinde yan sokaklarda, dere üstünde bir evin bir odasını hemen bana kiraladı. Otelden bu odaya taşındım. Çayı çok sevdiğim için, çaydanlık, bardak, ispirto ocağı aldı. Para da verdi.

Artık bir odam, bir yatağım vardı. Daha ucuza geçinebilirdim, ama nasıl? Arkadaşım, iki, üç akşamda bir, elinde bir kese kâğıdı çay şekeri, bir paket çayla, biriki paket cıgarayla odama gelir, beş on dakika konuşurduk. Çay içerdik. Sonra evine giderdi. Arkadaşım evliydi.

Bir akşam yine böyle karşılıklı çay içerken, merdivende patırdılı bir ayak sesi duyduk. Ne oldu, ne var demeye kalmadı, odanın kapısı çat diye açıldı. Karşımızda inceden, zayıf, gözleri ateş püsküren bir kadın vardı. Başladı arkadaşa söylenmeye... Bu kadın, arkadaşımın karısıymış. Doğrusu, kadının söyledikleri yenir yutulur şeyler değildi.

Tüh... Ben şimdi ne yapacağım? Çok zor bir durumda kalmıştım.

Kadını yatıştırmaya çalışıyorum, beni paylıyor.

— Hanımefendi, rica ederim... -diye söze girmek istiyorum,

— Sen sus!.. -diye ağzımı kapatıyor.

Hey Allahım, sen bilirsin... Kadın, her nerden öğrenmişse, arkadaşımın bana oda tuttuğunu, yardım ettiğini, evin yerini öğrenmiş. Bizi bastırmış. Şu olan işlere bakın...

Kadın,

— Kalk, yürü eve!... -diye bağırıyor kocasına.

Durumdan, arkadaşımın da benim kadar utandığı belli. İkimiz de yerin dibine geçtik, gitti. Arkadaşım aklı başında, ağırbaşlı. O bir yandan, ben bir yandan kadını yatıştırmaya çalışıyoruz.

— Yahu, şurda eski arkadaşımla biriki şey konuşuyoruz, bundan ne çıkar? -diyor.

— Ne çıktığını ben bilirim, hadi eve!

— Sen git, ben gelirim.

— Olmaz. Birlikte gideceğiz. Bir daha da buraya adımını atmayacaksın!...

Derken kadın ağlamaya başlayıp da,

— Ya o, ya ben... -demesin mi!

Bir yandan kadına,

— Hanımefendi, rica ederim, sâkin olun! Çok haklısınız... -diye; bir yandan arkadaşıma,

— Hadi, n'olur eve git!... –diye yalvarıyorum.

Durup dururken bir ev-ocak yıkılacak. Kadının ayaklarına kapansam kaç para eder, beni adam yerine koymuyor ki... Artık arkadaşımın da sabrı tükendi,

— Hadi git! –diye bağırdı.

Kadın bana beddualar ederek, ağlaya ağlaya gitti.

Tanrı bilir ya, kadını haksız bulmadım. Kocasını belâdan korumak istiyordu. Arkadaşım eve gidince bir gürültünün kopacağını bildiğim için, dilimin döndüğü kadar, hem de içimden geldiği gibi, ona karısının haklı olduğunu anlatmaya çalıştım.

Bir kere umacıya çevirmişler kardeşim. Karının korkmakta hakkı var. Yerden göğe kadar hakkı var... Neler dediler, neler yazdılar benim için baksana!... Arasıra, ben, ben mimiyim diye kendikendimden şüphe ediyorum. Kadın nasıl korkmaz!...

Arkadaşım,

— Yahu bu kadın bir de öğretmen olacak üstelik... –diyor.

En çok da memleket ölçüsüne göre aydın bir kadın sayılması gereken karısının bu kaba davranışına kızıyordu.

Aradan yıllar geçti. Ben hâlâ kadını haksız bulmuyorum. Arkadaşımın iyiliğini de unutamıyorum.

BİZE DE YAKIŞANI VOTKADIR

En sonunda Bursa'da kendime bir akadaş buldum. O da bir sürgündü. Ama o benim gibi askerî mahkemenin kararıyla hapis cezasını çektikten sonra sürgüne gönderilmemişti.

İkinci Dünya Savaşı ve sonrası, her altı ayda bir uzatılarak altı yıl sürdürülen sıkıyönetim, haklarında hiçbir mahkeme kararı bulunmayan, yargılanmamış ve suçlarının ne olduğu da bildirilmeyen birtakım kişiler solcu diye Anadolu'nun ayrı ayrı yerlerine sürülmüştü. Kimisi kadın, kimisi erkek olan bu sürgünler, her altı ay sonunda sıkıyönetim kalkacak diye umutla bekleye bekleye, yabancısı oldukları illerde, ilçelerde türlü acılar, sıkıntılar içinde altı yıl geçirdiler. Sürgün edilmenin bir ölçüsü de olmadığı için bikez yakasını kaptıranlar bir daha kurtaramıyor, ama adları bu piyangoda her nedense çıkmayanlar İstanbul'da yaşıyordu.

İşte bu sıkıyönetim sürgünlerinden bir arkadaş Bursa'ya gelmişti. Gelmiş değil, dönmüş... Altı yılın sonlarına doğru, artık sıkıyöne-

tim uzatılmaz umuduna kapılıp İstanbul'a gelmiş. İstanbul'da yakalanmış. Onunla Askerî Cezaevi'nde tanışmıştık. Adını daha önceden yazılarından biliyordum. Benden yaşlı olduğundan saygı duyuyor, ona Hoca yada Üstat diyordum.

Oturduğum evin, benimkine bitişik bir odasını da o kiraladı. Onun kira parasını da, bana yardım eden arkadaş vermişti. Zaten, parayı hiç sevmiyor olmalı ki, üstadın elinde hiç para görmedim. Daha önce orda sürgün olduğundan, İstanbul'a giderken yatağını, yorganını bir tanıdığının evine bırakmış. Bana, gidip ordan yatak-yorganını almamı söyledi. Üstadın yatağı, elbet taşırım. Sırtımda yatak taşıdığımı görmesinler diye karanlık basınca, gündüzden üstadın gösterdiği eve gittim. Hocanın yatak-yorganını, daha başka eşyasını da sırtlayıp kaldığımız eve getirdim.

Eski tip, bahçe içinde, iki katlı, ahşap bir Bursa evi. Alt katta, hiç evlenmemiş olan yaşlı, ama yaşından çok daha yaşlı görünen, hastalıklı bir kız kurusu oturuyor. Üst katta, bir sofa, biri büyük, biri çok küçük iki oda... Saygımdan ötürü, büyük odayı Hocaya bırakmıştım. Hocanın odasının iki yanı kerevetli, pencereleri de perdeli.

Odanın ortasına, yere Hocanın yatağını serdim. İspirto ocağımda çay pişirdim.

Hoca, kış günleri erkenden, karanlık ba-

sınca yatağına girer, gün ışıyana kadar bir milim kımıldamadan kalıp gibi yatardı. Akşam, yatağında onu nasıl bırakmışsam, sabah yine öyle bulurdum. Sabahleyin de yatağından kalkmaz, ne kadar pılıpırtısı varsa sırtına alır, eski çoraplarını eldiven gibi üstüste ellerine geçirir, önünde Fransızca yada Almanca bir kitap saatlerce okurdu. Zayıf olduğundan çok üşürdü. Dudaklarını büzüp hohlardı boşluğa. Soluğu dudaklarından havaya buğu buğu çıkarsa,

— Barometre soğuk gösteriyor bugün... -derdi.

Brometrenin soğuk göstermediği günler sokağa çıkardık. Bursa'da bizim gidebileceğimiz bir yer vardı: Dağcılık Kulübü... Dağcılık Kulübü'nde genellikle masalar dolu olur. Çok kişi oturacak yer bulamaz. Ama biz, hiç yersiz kalmazdık. Dağcılık Kulübü'nün geniş salonundan içeri girdik mi, masalarda oturanların başları bize korku ile çevrilirdi. İçeriye canlı iki felâket girmiş gibi, bize bakan gözler korkuyla büyürdü. Şöyle bir bakardık. Hangi masa hoşumuza giderse, oraya doğru yönelirdik. Bizim yöneldiğimiz masada oturanlar hemen yerlerinden fırlarlar, ya başka masaya geçerler, ya da kalkar giderler. Saygıdan değil elbet, bir sandalye çekip yanlarına oturacağımızdan korkarlardı. Komşu masalar da «tahliye» edilirdi. En yüreklileri başlarını bizden ters yana çevirirlerdi.

Çoğu zaman garson yanımıza uğramaz. Nazlana nazlana bir garson gelirse,

— Çay! –derdik.

Kış, ortasında yazdan bir gündü. Dağcılık Kulübü'nün terasına çıktık. Bir masaya oturduk. Çay içecektik ama, garson yanımıza uğramamıştı. Neden sonra, elinde bir tepsiyle geldi. Tepsideki dört kadehi bizim masaya koydu.

— Bunlar bizim değil... –dedim garsona.

— Sizin... –dedi.

Dört büyük kadehten ikisinde su, öbür ikisinde sarı renkli bişey vardı. Kadehler de bardak büyüklüğünde. Hiç bilmediğim bir içki. Benim içki olarak bütün bildiğim üçü dördü geçmez: Rakı, şarap, bira... Öbürlerinin adını duymuşum, o kadar... Garsona bir daha,

— Bizim değil –dedim–, bunları biz istemedik...

Garson sert,

— Sizin! –dedi.

Allah Allah... Bize zorla bilmediğimiz içkiyi içirecekler. Haydi içtik bişey değil, ya pahalı bişeyse?.. Ben oldum olası, bilmediğim içkilerden korkarım. Korkum paradan yanadır. Elli liraya, yüz liraya içkiler olduğunu duyan benim gibi bir sürgün, önüne konan her içkiyi içer mi? Bizim cebimizde bir çaylık para var. Geri kalanı da bize gerekli. Garson giderken beyaz ceketinin eteğinden tuttum:

— Biz böyle bişey söylemedik. Bize çay getir. Kaldır bunları!

— Gerideki masada oturan hanım ısmarladı.

Garson gitti. Arkadaşımla birbirimize bakıştık.

— Bu nedir? –diye sordum.

— Bilmem! –dedi.

Önümüzde dört büyük kadeh duruyor. Bir belâ ki, kurtuluş yok. Bunun nasıl içileceğini de bilmiyorum. Biri su renginde, saydam; biri sarı.

Düşündüm, taşındım, içinden çıkamadım. Arkadaşıma,

— Bu nasıl içilecek? –dedim.

— Herhalde rakıyla su birbirine nasıl karıştılırsa, bu da öyle... –dedi.

Bişey değil, rezil olacağız. Bize burada kimse bişey ısmarlamaz. İşin içinde yanlışlık var. Bir sürgüne bir kadın ne diye içki ısmarlasın? Başkasına ısmarlanmış içkiyi içeriz de, sonra parasını ödemek zorunda kalırız, bütün korkum bu...

Garson geçerken çağırdım:

— Yanlışlık olmasın... Bu, belki başkasınındır.

— Sizin beyim. Arka masada oturan bayan ısmarladı.

Garson kadının adını söyleyerek,

— O bayan size yolladı... –dedi.

— Nedir bu?

Garson «Bilmezden gelip bir de numara yapma!» gibilerden, alaylı alaylı gülürek,

— Votka! –dedi.

O zaman işi çakar gibi oldum. O zamanlar votka içmek bile solculuğun belirtisi sayılır, çok kimse votka içmekten çekinirdi. Adımız çıkmış ya bizim... Arka masada oturan bayan her kimse, bize rakı, şarap ısmarlayacak değil ya, votka ısmarlamış. Herkese yakışanı... Besbelli espri yapıyor bayan...

Arkadaşım,

— Dön de arkana bak –dedi–, belki tanıdığın bir kadındır.

— Ben dünyada bakamam. Sen şöyle bir yan dön de bak!

Ne o bakıyor, ne ben... Bitürlü bakamıyoruz kadına.

Başka yerlere bakıyormuş gibi, şöyle bir başımı çevirdim. Aman Allah... Ayağında beyaz çizme, pantalon, sırtında beyaz kürk kap, başında yine beyaz kürkten bir başlık. Bayanın yanında da hacıağa azmanı iki yaşlı adam...

— Çok güzel bir kız... Yanındakiler, babası, amcası mı? Yoksa başka bişeyi mi, bilemem... Şimdi ne yapacağız?

— İçeceğiz.

— Ben dünyada içemem.

Arkadaşım benimle dalga geçmeyi iyice kurmuş:

— Ben votkayı içerim, sen de suları iç!

— Benim su içtiğimi görürlerse alay ederler. Kız, arkadan bize bakıyordur.

O zamana kadar votkayı ne içmişim, ne de görmüşüm. Limon suyunu votka, votkayı da su sanıyordum. Kimseye göstermemeye çalışarak limon sularını bir kadehe, votkayı da bir kadehe boşalttım. Arkadaşım limon suyunu aldı, ben de suyu... Yani su sandığım asıl votkayı... Arkadaşım,

— İçerken, kadına dön, hafifçe kadehini kaldır. Selâm ver, öyle iç! –dedi.

— Yapamam, –dedim.

— Ayıp olur! –dedi.

Su diye, ağzına kadar votkayla dolu bardağı elime aldım. Kadına doğru yarım çark edip, başımı az eğdim. Sonra, nasıl olsa su diye, bardağı ağzıma diktim. Bir dikişte bitirdim. Renk renk kıvılcımlar, yıldızlar çaktı, gözlerimden ateş saçıldı. İçime bir avuç kor atılmış gibi boğazım, gırtlağım, midem yanıyordu. Arkadaşım gülüyordu.

— Çabuk kalkalım, şimdi içim dışıma çıkacak. Rezil olacağız.

Terastan yürürken, bize votka ısmarlayan kadının yanındaki erkeğin, öbürüne dediklerini duyar gibi oldum:

— Vay anasını!... Herife bak, bir dikişte koca bardak votkayı yuvarladı. Asıl azılısı bu kısa boylusu olacak...

Ek:

Ben o zaman Hoca'nın da, benim gibi, votkayı bilmediğine inanmıştım. Olaydan sonra da, şaka yapmak için, bile bile bana su diye votkayı içirdiğini söylemedi. Sonraları çoğu cezaevinde olmak üzere, onunla birlikte, uzun zaman geçirince, onu daha yakından tanıdım. Üstadın, ne alay ettiği insana, ne de çevredekilere alay ettiğini belli etmeyen gizli bir alaycılığı vardır; hainee bir alaycılık... Votkayı bilmeyen bir genç arkadaşa su diye votka içirip, sonra da bunun şaka yada alay olduğunu hiç dışa vurmamaktan nasıl bir zevk alınabileceğini anlamak için üstadı yakından tanımak gerekir. Ben o zaman üstadı yakından tanımamıştım daha...

BABANIZIN YOLUNDA YÜRÜYÜN!

Yüzüne de bakmasalar, kimseler konuşmasa da, insan yine de çevresinde arkadaşlar ediniyor. Ne diye bilmem «Toplumsal hayvan» olmuşuz; düpedüz hayvan olsak, hiç olmazsa hayvanlığımızı bilirdik.

«Toplumsal hayvan» olduğumuzdan, biz de konuşa konuşa şununla bununla arkadaşlığa başladık. Arkadaşlık ettiklerimizden biri «C» idi. Bir evde kiracı kaldığımız sürgün arkadaşım, «C» yi daha önceden tanırmış.

«C» bize, arasıra lokantada yemek, kahvede çay, kahve ısmarlardı. Kendisi Bursalı değildi. Anadolu'nun başka bir kasabasından... Çocukluğunda, kasabalarına sürgün gönderilen «İştirakçi Hilmi»yi görmüş. Babası, İştirakçi Hilmi'yi evinde uzun zaman misafir etmiş. İştirakçi Hilmi üstüne çocukluk anılarını anlatırdı.

İştirakçı Hilmi, Anadolu'nun birçok yerlerinde sürgün yaşamış bir adamdır. Bursa'nın zengin kitaplıklarında çalışırken, ister istemez sürgünlerin hayatlarıyla da ilgilendim. Eskiden

Bursa'ya da çok insan sürülmüş. Bursa kitaplıklarında sürgünlerin hayatlarını incelerken, orada çok ilginç şeyler öğrendim. Abdülhamit, kolay kolay adam sürmezmiş. Kendine azçok başkaldıranları önce nişanla, parayla uyutmaya çalışıyor. Olmazsa, mutasarrıf, vali, kaymakam, mektupçu filân gibi yüksek işlerle taşra illerine yolluyor. Yine olmadı, o zaman sürüyor. Sürgün işi, İttihatçıların zamanına kadar böyleymiş. Sürgünlere ayrıca hükümet aylık bağlarmış. O zaman bir sürgünün eline geçen parayla neler alabileceğini hesaplamıştım. Şimdi tastamam aklımda kalmadı ama, bir sürgün, hükümetten aldığı parayla, günde aşağı yukarı, o zaman, iki kilo et, bir kilo pirinç, bir kilo şeker, iki kilo ekmek alabiliyor; cebinde de cıgara parası kalıyor. O zaman bir sürgünün, sürgün olduğu için aldığı paranın satınalma gücü, bizim sürgün değilken çalışıp kazandığımız paranın satınalma gücünden de çoktu. O zamanlar sürgünler, hükümetten aldıkları paranın meteliğine el sürmeden rahatça yaşayabildiklerinden sürgünde para bile biriktirirlermiş. Sürüldükleri yerin eşrafı, sürgünleri ağırlar, evlerinde aylarca misafir eder, onlara saygı gösterirlermiş. Eşraf takımı, sürgünün neden sürgün edildiğini bile bilmiyor. Ama, ağaya yakışanı, düşmüşe yardım etmek, onu korumak. Hele sürgün, okumuş-yazmış adamsa, başlarına taç ediyorlar.

Zamanımızda sürgünlük rezillikti. İş arasan, iş vermezler; insanlar konuşmaktan bile korkarlar. Acaba, herkes hükümeti tutuyor da, ondan mı hükümete muhalif olan sürgüne böyle davranırlar? Hiç de öyle değil... Konuşursan, hepsi senden muhalif...

Sıkıyönetim, İstanbul'daki bütün sabıkalıları, kaçakçıları, hırsızları, dolandırıcıları, yargılamasız, sorgusuz taşraya sürmüştü. Bu, nasıl iştir, hiç anlaşılmaz. Sabıkalıların, altışar ay uzatılarak altı yıl süren sıkıyönetim boyunca, sürüldükleri taşra kasabalarında neyle geçindiklerini biliyor musunuz? Taşra kasabalarına türlü rezaleti soktular; eroinden kumara kadar... Yankesiciler bilirim, candarmayla, polisle sürgüne giderken yada sürgünden gelirken, bir tren yolculuğunda, yolculardan birkaç bin lira çarpmışlardır. Üstelik candarma polisle gittiklerinden hiçkimse onlardan kuşkulanmaz...

«C» ile tanışmamız çok tatlı oldu. Biz, sürgün arkadaşımla kahvede oturuyorduk. «C» yanımıza geldi. Arkadaşımın elini sıktı. Ben, gösterdi,

— Kim bu delikanlı? –dedi.

«Kim bu çocuk?» demek istiyordu da, beni biraz pohpohlamak için böyle «delikanlı» diyordu. Arkadaşım,

— Aziz Nesin'in oğlu... –dedi.

Bana da göz kırptı.

«C»nin gözleri büyüdü:

— Yaa!... Demek Aziz Nesin'in oğlu... Maşallah, koca delikanlı...

«C» bana döndü:

— Sizin peder... –diye başladı, övüyor da övüyor. Benim peder Aziz Nesin'i göklere çıkarıyor. Dünya yüzüne benim peder Aziz Nesin kadar yürekli bir yazar gelmemiş. Ne gelmiş, ne de gelecek... Çok yaman bir adammış bu Aziz Nesin... Ne güzel yazılar yazıyormuş... Peh Peh Peh!..

Adam başladı, eski yazılarımı ezbere okumaya... Hele filân yazısı, hele falan yazısı... Söylediği yazıları ben unutmuş, gitmişim... Çok hoşuma gidiyor ama, bakalım sonu ne olacak diye merak ediyordum. O övdükçe, arkadaşım bana bakıp kıskıs gülüyor. «C» bana,

— İnşallah siz de babanız gibi olursunuz –dedi–, babanızın yürüdüğü yoldan gidin. Memleketin öyle yazarlara çok ihtiyacı var...

Peki, şimdi ne olacak? «C»yi bir daha görmesek kolay, ama hep Bursa'dayız. Arkadaşım,

— Yahu –dedi–, bu Aziz Nesin'in oğlu filân değil, kendisi...

— Yapma!...

— Vallahi...

— Şaka ediyorsunuz!

— Kendisi...

«C» beni birkaç kere yukardan aşağı

süzdü. Beni hiç Aziz Nesin'e benzetemedi. Üstbaş desen yok, boy desen boy yok, gösteriş desen gösteriş yok...

— İnanmam vallahi –dedi–, alay ediyorsunuz.

Sonunda «C»yi zarzor inandırdık, ama bütün sürgünlük süresince beni hep çocuk gördü. İkidebir,

— Sahi bu, Aziz Nesin mi? –diye sorardı.

Birdenbire «C»nin gözünden düşüvermiştim.

Bu gösterişsizlik bana her zaman çok tuzluya patlamıştır. Bir gün gazete çıkardığım basımevine, bir sarışın bomba gelmişti.

— Aziz Nesin'i görmek istiyorum... –dedi.

— Buyurun, benim! –dedim.

Kız şaşırdı:

— Yaaa!... Siz misiniz? Ben sizi hayalimde uzun boylu, geniş omuzlu, şöyle kırk yaşında, şakaklarındaki saçları ağarmış biri diye düşünürdüm.

— Böyleyim işte...

Kız, «iğfal edilmiş» gibi ezgin, bezgin gitmişti.

MÜVELLİT TABİP

Bursa'da tanıdıklarımdan çok ilgi çeken bir kişi de «Müvellit Tabip»ti. Bursa'nın iyi bir yerinde koskocaman bir evi vardı. Evin kapısında «Müvellit Tabip» yazılı bir levha asılı. «Müvellit Tabip» yani ebe, kadın doktoru, doğum uzmanı, jinekolog anlamına geliyor.

Yeryüzünde her kişinin özgün bir yanı olabilir. Ama müvellit tabip'in her yanı orijinaldı. Bir zamanlar, beş on sayı süren bir edebiyat dergisi de çıkarmış. Daha doğrusu, bu derginin sermayesini vermiş. Dergide de Müvellit Tabip'in şiirleri yayınlanıyormuş. Müvellit Tabip keman çalardı, şiir söyler, yazar, resim yapar, aradabir de müvellit tabiplik ederdi. Müvellit tabipliği hiç yapmasaymış, çok daha iyi olurmuş. Biz sürgünden döndükten sonra, onun başına da müvellit tabipliği yüzünden bir kaza gelmiş, diye duyduk.

Müvellit Tabip'in odası, tavanlara kadar, karmakarışık kitaplarla doluydu. Kitap dolabının üstünde bir tanesinin yayları kopuk iki keman dururdu. Duvarların boş yerlerinde de

kendi yaptığı yağlıboya tablolar. Duvarlara sığmadığı için, tablolarının birkaçı da oraya buraya atılmıştı. Pek iyi aklımda kalmadı ama, şimdi gözümün önüne öyle geliyor, bir de piyanosu vardı da, piyanonun üstü kitaplarla dolu olduğu için bize hiç piyano çalmamıştı.

Müvellit Tabip, tam bir Osmanlı idi. Sözlerinin içinde, edatlarla, yardımcı fiillerden başka Türkçe kelime bulunmazdı. Buyüzden de, kendisiyle konuşacak pek az adam buluyordu. İki sürgüne, yani bize dostluğu bundandır sanırım. Biz Müvellit Tabip'le konuşurken, ondan da çok Arapça kelimeler kullanmaya çalışırdık. Ona giderken iyice hazırlanırdım. Bildiğim Arapça, Farsça kelimeler yetmezse, sözlükten yeni kelimeler arar, bulurdum. O kelimeleri kullanmak için, ille bir fırsat yaratırdım. «Etmek» yardımcı fiilini çok az kullanırdı. Onun yerine «kılmak». «eylemek» fiillerini yeğ tutardı.

— Rakıya iltifat buyrulmaz mı?

— Lütfedersiniz efendim.

— İstirham eylerim beyefendi.

Birgün duvardaki yağlıboya resme baktım,

— Bu resmi bir yerde görmüş gibiyim beyefendi... –dedim.

Kudurmuş dalgalar arasında bir yelkenli resmiydi. Müvellit Tabip nasıl bir «ilham vâki olarak» o resmi yaptığının hikâyesini anlattı. Düşüne düşüne o resmi kartpostallarda gördüğümü hatırladım.

Müvellit Tabip'in evine gittik mi, hep şiir okunacak. Fuzulî'den, Nedim'den, Bakî'den, Nefi'den biriki beyit okuduk mu, Müvellit Tabip dayanamaz, hemen,

— İltifat kılınmaz mı üstadım? –diye rakı kadehini uzatırdı.

— Emir buyrulur mirim...

Ey gül-i bağ-ı vefâ bülbül-i nâlende gibi
Ağlarım hâtıra geldikçe gülüştüklerimiz
Rû-be-rû âyineveş safvet ile cilve idüp
Kandedir bezm-i visâl içre görüştüklerimiz.

Müvellit Tabip hemen dolu kadehi uzatır,

— Nedim'in bedîası zanneylerim, değil mi? –diye sorardı.

— Hatırımda kaldığına göre, zannım odur ki, Şeyhülislâm Ârif Hikmet'indir.

Müvellit Tabip hemen boşalan kadehi doldururdu.

Masasında her zaman içki şişesi vardı. Müvellit Tabip'in yemeğini yemedik ama rakısını çok içtik. Benim, oldum olasıya rakıya yüzüm yoktur. Arkadaşım da öyleydi. Cebimizde para olmayınca, yemek yemek için de bütün kapılar kapınınca, hemen Müvellit Tabip' in evine giderdik. Her beyit için bir kadeh rakı içerdik. Hele bir rakıyı unutacak olsun, Nedim'den bir başladım mı,

— İltifat buyurulmaz mı üstadım? –diye kadehi elime uzatırdı.

Rakıyı yudum yudum değil, kadehle yuvarlayınca, içim allak bullak olur ama, açlık diye de bişey kalmazdı. Müvellit Tabip kolaycacık coşardı. Coşunca da kitapların üstünde duran kemana saldırır, çalmaya başlardı. Müvellit Tabip, şu kemanı da çalmasa, ne iyi ederdi. Keman yüzünden ona sıksık gidemiyorduk. Ama kimizaman açlık, bizi o keman konserlerini bile dinlemek zorunda bırakırdı.

Osmanlıca konuşa konuşa, Müvellit Tabip'in evinden her çıkışımda, kendimi, kırk yaş daha yaşlanmış bulurdum. Kerli ferli, bir divan efendisi olur çıkardım. Bir zaman hep böyle ağdalı Osmanlıca konuşurdum. Eve gider gitmez de, artık açlık kalmaz, kafayı vurunca sızar kalırdım. Yarına Allah kerim...

On parmağında on marifet olan Müvellit Tabip'in bir merakı da siyasetti. Milletvekili olmak istiyordu. O sıra, milletvekili olmak istemeyen yok gibiydi. Herkesin içinde, bir milletvekili olursa, bütün aksaklıkları düzelteceğine inanç vardı. Ama nasıl? Kimi koyun cinsini islâh ederek, kimi boş kırlara çam tohumu atıp orman yetiştirerek, kimi yalancıların dillerini, hırsızların ellerini keserek...

Tifüs, veba salgın hastalıkları gibi, günün yaygın politika hastalığına yakalanan Müvellit Tabip'in siyasî ateşi pek az, aradabir yük-

selirdi. Onun dışında politika lafı edilmez, boyuna içilirdi.

Şiirin işe yaramadığını söylerler. Ben de, şiirin bir işe yaradığını görmedim. Ama, sürgünde şiir işe yaradı. Şiirle karnımızı doyurmadık ama, kafayı çektik. Hele Müvellit Tabip, bir keman taksimine başlarsa...

Arkadaşım, Fikret'ten bir mısra okurdu:

Bugün açız yine evlâtlarım, diyordu peder.

— Yürü, Müvellit Tabip'e gidelim... –derdim.

Yolda Divan şiirinden birkaç beyit hatırlamaya çalışırdık. Ruhları şadolsun divan şairlerinin...

«YA SEN GEL BURAYA !...»

Dertli, acılı insanlar için akşam üstleri günün en zor yaşanan saatleridir. Onun için cezaevi, hastane gibi yerlerde, gurbette, sürgünlükte akşamları, yalnızlığımız daha da büyür, üzünçlerimiz daha da artar.

Akşam üstlerini atlatmak için alıp başımı gidiyorum bilmediğim yerlere, yürüyorum, yürüyorum... Şehirden uzaklaşıp ya dalgamı geçiyorum yada kendimle hesaplaşıyorum.

Temenye denilen yüksek yerde, Bursa'yı yukardan seyreden bir kır kahvesi buldum. Derme çatma bir çatı altında küçücük bir yer. Orda güzel çay da yapıyorlar. Param varsa, üstüste birkaç bardak çay içiyorum. Güzel havalarda soğuk da olsa kahvenin bahçesinde oturuyorum. Hava bozuksa kahveye girip içerdekilerin konuşmalarına kulak veriyorum. Bu kahvenin bir iyiliği de orda herkes birbiriyle tanış olduğu halde, beni yabancısamıyorlar, kimsenin meraklı bakışı üstüme dikilmiyor.

Bir akşam yine o kahvenin bahçesinde bir masadaydım. Evimi, çocuklarımı düşünüyorum.

Radyodaki şarkıları duymuyorum bile... Evim? Sanki yüreğim bir mengeneyle sıkılıyordu.

O anda nice güçsüzleştiğimi çok sonraları anlayabildim. Umutla kurduğum ve mutluluk olduğuna inandığım şey yıkılıyor, parmaklarımın arasından parça parça dökülüyor da, ben onları tutamıyorum. Acılı bir küçük çocuk gibi duyguluyum. İşte o zaman radyodaki şarkıyı duyabildim. Radyodan çok güzel bir kadın sesi, ilk duyduğum bir şarkıyı söylüyordu:

«Ya sen gel buraya, ya beni oraya aldır!»

Güçlüysek rüyalar saçmadır, ama güçsüzsek saçma rüyanın etkisindeyizdir; fallar, şarkılar, niyetler, herşey başka bir anlam kazanır bizim için.

Sanki bir genç kadın, ta İstanbul'dan çığlık çığlık bana sesleniyor:

«Ya sen gel buraya, ya beni oraya aldır!»

Kaçıp gitsem mi İstanbul'a? Ya yeniden başım derde girerse? Ne olacak, bir gün gider, ertesi gün dönerim. Bursa - İstanbul, ne kadarlık yol ki...

«Ya sen gel buraya, ya beni oraya aldır!»

Radyodan duyulan bir alaturka şarkının bu denli etkisinde kalan insanın nasıl yıkık, bitik olması gerekir! Kaçsam mı? Ama bu çile de sonuna geldi işte, on ay hapislikten, iki ay da sürgünlükten sonra kaçılır mı hiç? İyi ama...

Gece olmuştu. Eve döndüm. Kulağımda hep o ses:

«Ya sen gel buraya, ya beni oraya aldır!»

Küçük ispirto ocağımın üstüne çaydanlığı koydum. İspirto ocağının dans eden mavi alevine baka baka bir mektup yazdım: «Hemen buraya gel! Sürgünlüğümün kalan iki ayını Bursa'da hep birlikte geçirelim çocuklarla.»

Cevap çok, çok geç geldi: «İki küçük çocukla nasıl gelirim oralara? Bu kışta, bu soğukta?»

Darda kalan kişi, kendisini aldatarak avutmasını da biliyor. «Evet, haklı... Kadınlar daha mantıklı olur» diyorum.

Gündüzleri kitaplığa kapanıp okuyarak, notlar alarak kendimi unutmaya çalışıyorum, ama geceleri düşüne düşüne, kura kura çıldıracak gibi oluyorum.

Bir akşam yine Temenye'deki kır kahvesindeydim. Yanımdaki masada oturanlardan biri bir gazete haberi okuyordu: Helâ duvarına orak - çekiç resmi çizen bir komünist daha yakalanmış!

O yılların polis modasıydı; komünistlere hakaret sayılması gerekirken, helâ duvarına orak - çekiç resmi çizmek, yada iğneyle kazımak komünizm propagandası sayılıyordu. İş yerlerinde kimi işçiler yada polis ajanları, herhangi nedenle sevmedikleri birini, helâ duvarına orak - çekiç resmi çizdi, diye ihbar ediyorlardı. O günlerin gazete kolleksiyonlarını karıştıranlar, bu haberleri

sıksık göreceklerdi. Polis, bu haberlerin gazetelerde yayınlanmasına çaba gösterir, bu haberler yayınlandıkça da kimileri moda akıma kendiliklerinden uyarlardı. Cezaevlerinin siyasî koğuşlarında her zaman, helâ duvarlarına orak-çekiç resmi çizmekten sanık diye biriki zavallı bulundurulurdu. Çoğu okuryazar bile değildi bunların. İçlerinde kelime olarak komünizmi ilk duyan zavallılar bile vardı. Bu zavallıların hemen hepsi beraet ederdi ama, bir - birbuçuk yıl tutuklu kaldıktan, zaten entipüften olan evleri, ocakları yıkılıp söndükten sonra...

O zamanlar iktidarların dış yardım alabilmek için Türkiye'de gizli komünist çalışmalarının yoğun olduğu izlenimini vermek istediklerine inanmışımdır. Yardımı gereksinen gerikalmış ülkelerin genel taktiği buydu. Yazık ki, o tarihte Cumhuriyet gazetesinde çıkmış bir yabancı ajans kaynaklı haberin gazeteden aldığım kesiğini yitirdim. Bu haberde, Amerika'ya gitmiş olan Hindistan başbakanına, gazeteciler «Hindistan'da komünist tehlikesi var mı?» diye sorarlar. Başbakan da şu cevabı verir: «Cevabı bizim için çok zor bir soru bu. Komünizm tehlikesi yok desem dış yardım alamayız Amerika'dan; var desem yalan söylemiş olurum.»

Bir Amerikan ajansının verdiği bu haber aynen bizim o zamanki gazetelerimizde de çıkmıştır.

O akşam Temenye'deki kır kahvesinde,

gazetede okunan haber üzerine yurttaşlar yorumlarda bulunuyorlardı. Gençten biri, o günlerde çok yaygın olan komünistlere değgin o uydurma ve iğrenç şapka hikâyesini anlattı. Hani Rusya'da herhangi bir koca evine gelince, elbise askısında bir yabancı erkek şapkası görürse, karısının bir erkek konuğu var diye düşünüp, onları tedirgin etmemek için çıkar gidermiş.

Hikâyeyi dinleyenlerden kırçıl sakallı bir adam,

— Bana bak şimdi sen –dedi–, yani bu herifler birbirlerinin karılarıyle yatmak için mi bu kadar zora dayanıp hapislerde çürüyorlar? Hıh! Yahu, o işler bizde çok kolay... Ne diye o iş için kendilerini zora sokup yıllarca hapisleri göze alsınlar?

— Yani sen ne demeye getiriyorsun?

Tartışma başladı. Hemen kalktım. Bir daha da o güzel kır kahvesine gitmedim.

Eve döndüm. Gece pek az uyuyabildim. Sabahleyin kararımı vermiştim: kaçmalıydım.

SÜRGÜNDEN KAÇIŞ

Kaçmalıydım, ama nasıl? Önce yol param yoktu. Sonra da, sabah, akşam olmak üzere günde iki kez karakola gidip, oraya bıraktığım ince deftere imza atıyordum. Genellikle karakola bir gölge gibi girip çıktığımdan polisler varlığımdan haberleri yokmuş gibiydiler. Çok zaman imza defterimi kaldırdıkları yeri hatırlayamaz, uzun zaman ararlardı.

Bir akşam imzadan sonra yola çıkar, ertesi akşama kadar dönerdim. Böylece yalnız bir sabah imzası defterde eksik kalacaktı. Bunu bikez İstanbul'a gitmeden denemek istedim. Bir sabah imzaya gitmedim. Akşama gidince kimse sabah imzası atmadığımın farkında olmadı. Bu başarılı denemeden sonra İstanbul'a gidebilirdim. Bir yerden yol parası bulmalıydım.

Hepimiz, karşılığını yapamadığımız, hiçbir zaman ödeyemediğimiz iyilikler görmüşüzdür. Kaldı ki, ödemeye kalksak bile, ödenemez ki... Diyelim, en zor koşullar altındayken birisi küçücük bir iyilikle bizi o durumdan kurtarıyor. Bu iyilik, bin katıyla geri vererek bile ödenemez.

Bizim içinde kıvrandığımız o zor koşul, bize iyilik edenin başından tıpkı tıpkısına geçemez ki.. Bize yapılmış bu iyilikleri, biz de zor durumlardaki başka birilerine yardım ederek belki, belki ödeyebiliriz. Kimi zaman zor durumlardaki tanımadığım kişilere yapmaya çalıştığım iyilikleri, yakınlarım bile enayilik diye nitelerler. Oysa ben, bana yapılmış o ödenmez iyiliklerin altında ezilmemek için, başka birilerine iyilik yapmaya çalışırım, enayiliğimden değil...

Bana o unutulmaz iyiliği yapan Bursa'da bir işçiydi. Benim için ne denli ayıp, şimdi o işçinin adını bile ansıyamıyorum. Küçük bir fabrikada çalışıyordu önceleri. Sonra büyük bir fabrikaya geçti. O fabrikada Anadolu işi başörtüsü, peştemal, yazma, yemeni gibi şeyler dokunurdu. Fabrikanın bahçesinde bu şeyler, boyalı, ıslak ıslak iplere asılı dururdu. Bana yardım eden işçi, boyacı yada bu başörtüsü ve yazmalara renkli motifler basan baskıcı olmalıydı. Çünkü ne zaman fabrikaya gidip onu çağırtsam, elleri renk renk boyalar içinde gelirdi. Hepsi hepsi birer, ikişer kelimelik iki - üç cümle konuşurduk. Onun için bu işçinin kimliği, kişiliği üstüne hiç bilgim olmadı. Onu bana, Markopaşa dergisindeki iş arkadaşım karikatürcü Mustafa Uykusuz bir mektupla tanıtmıştı. Uykusuz'un askerlik arkadaşıymış, çok iyi insanmış. «Verdiğim adrese git, onu gör, sana yardım edecek. Ben ona da yazdım» diyordu mektubunda

Uykusuz. O işçi bana gelemezdi. Bursa küçük yerdi. Bana geldiği, benimle konuştuğu, hele yardım ettiği görülür yada duyulursa zavallının başı belâya girerdi.

Mektuptaki adrese gittim. Kapıda birine, o işçiyle görüşmek istediğimi söyledim.

— Kim diyelim? –diye sordu.

— Bir arkadaşıyım.

Az sonra geldi. Ellerini boyalı sıcak sudan çıkarmış olmalı ki, renk renk boyanmış parmaklarından buğular tütüyordu.

— Askerlik arkadaşınız Uykusuz size yazmış benim için...

— Evet.

Cebinden çıkardığı on lirayı uzattı.

— Teşekkür ederim.

— Bişey değil.

— Allasmarladık.

— Güle güle.

İşte konuşmamız bu kadardı.

Uykusuz, o işçi arkadaşının sürgün bitesiye dek her ay bana on lira vereceğini yazmıştı.

Gidip o işçiden on lira daha aldım. İstanbul'a gidiş-dönüş yol parası için yeterdi.

Bir akşam, karakola gidip o küçük defteri imzaladıktan sonra çıktım yola. İstanbul'da beni kimse görmemeliydi. Onun için evime geceleyin, geç vakit gittim. Çocuklarım uyumuşlardı. Onları uyurken gördüm. Uyandırmadım, çünkü ertesi sabah yine babalarını evde gör-

meyeceklerdi. Onüç aydır ilk görüyordum çocuklarımı. Onları cezaevine hiç getirtmemiştim.

Onüç aydır uzak kaldığım evimde, geceyi geçirmek için üç saat ancak kalabildim. O kadar da kalmamam gerekirdi, ama gidecek başka hiçbir yerim yoktu. Kendi evim bana büsbütün yabancıydı artık, yabancı bile değil, daha başka bişey...

Nerde okuduğumu şimdi ansıyamıyorum, büyük tiyatrocu Stanislavski anılarında Tolstoy'la ilk karşılaşmasını anlatır. Stanislavski, o zaman dünyada pek ünlü olan bir oyunu sahneye koymaktaymış. Arkadaşlarıyle lokantaya gitmişler. Yemek yerlerken Tolstoy lokantadan içeri girince Stanislavski pek sevinmiş. Tolstoy'un büyük ününün dünyayı sardığı ve sarstığı sıralar... Hemen yanına gidip kendisini tanıttıktan sonra Tolstoy'u masalarına çağırmış. Tolstoy'da, adını duyduğu Stanislavski'nin masasına gelmiş. Yemek sırasında, Tolstoy, Stanislavski'ye o sıra neler yaptığını sormuş. Stanislavski de, sahneye koymakta olduğu oyunun adını söylemiş. Öyle tanınmış bir oyun ki, yalnız yazarlar, sanatçılar değil, her aydın o oyunu biliyor. Diyelim günümüzde Beckett'in *Godo'yu Beklerken* adlı oyunu gibi bir oyun. Tolstoy, «Yaa, hiç duymadım o oyunu...» demiş. Bu olayı anlattıktan sonra Stanislavski aşağı yukarı şöyle diyor: «Bu kadar büyük bir cehaleti, ancak Tolstoy kadar büyük bir insan hiç sıkılmadan itiraf edebilir.»

Öyledir, insanlar kendileri için çok ayıp sayılabilecek bilgisizliklerini, eylem ve edimlerini bile açıklayabilecek yere yükselebilirler. Ayıp bile onlar için ayıp olmaktan, utanılacak bişey olmaktan çıkar.

Ben bu kitapta ve *Böyle Gelmiş Böyle Gitmez*'de anılarımı yazarken, kendi kusurlarımı, ayıplarımı, yanlışlarımı, utanılacak herşeyimi ve her yanımı —bilincine varabildiğim oranda— yazmaya kararlıyım. Ama yine de herşeyin yazılamadığını söylemek zorundayım. Çünkü anılarımızı yazarken, her zaman yalnız kendimizi yazmıyoruz, ilişkide bulunduğumuz insanları da yazıyoruz. İşte zor olan, kendimizi bile anlatmaktan zor olan bu; başkalarını, ilişkide bulunduğumuz kişileri anlatmak. Bize acı çektiren, hem de utanç veren öyle olaylar vardır ki, kendimizi düşünerek değil, başkalarına, özellikle yakınlarımıza zarar verecek diye onlar bizde ölüme götüreceğimiz giz olarak kalacaktır.

Bursa'ya döndüm. Hemen karakola gidip imza verdim.

Bundan sonraki kısa sürgünlüğüm, benim için çok daha acı, çok daha umutsuzdu. Yıllar sonra bile kendikendime şaşarım, nasıl dayanabildim, nasıl kendimi kapıp koyvermedim diye... İşte bütün bu yıkıntılar, insanı artık hiçbir zaman yıkılmayacağı o son ve en sağlam yere ulaştırıyor.

RÖNTGENCİNİN PASTASI

Bursa'da tanıdıklarımdan biri de, kendini anadan doğma sanatçı sayan bir gençti. Koca Bursa'yı düşünün, bize de o koca Bursa'da ancak böyleleriyle tanışmak düşüyormuş. Bana onu hikâyeci diye tanıttılar. Ortaokulu ya bitirmiş, ya bitirmemiş. Aklı kafasından bir karış yukarda. Üçüncü, dördüncü konuşmasında beni beğenmez oldu. Olabilir, dedim. Derken, Türkiye'de ne kadar hikâyeci, romancı, şair varsa, genç olsun, yaşlı olsun, hiç birini beğenmemeye başladı.

— Neler okuyorsunuz? –diye sordum.

— Ne var ki, ne okuyayım –dedi–, zamanımıza yazık... Hiçbiri okumaya değmez ki...

Önceleri anlayamadım, işi sıkı tuttum. Olabilir ya, belki de bu gençte iş vardır. Yazdığı hikâye de yok. Her nasılsa, bir iki yazısı, Bursa dergilerinin birinde çıkmış; çıkınca da, delikanlı kendini dâhi sayıyor.

— Okumadan, çalışmadan hikâye yazılmaz... –dedim.

Ama o, bikez yazarlığın Tanrı vergisi ol-

duğuna, Tanrının da ona bunu verdiğine inanmış. Okul görmemiş birkaç Amerikalı yazar adı öğrenmiş, onları bana örnek gösterirdi. İşin yoksa, okula gitmemişlerse de, onların hiç durmadan okuduklarını anlatmaya çalış...

— Bre kardeşim, orası Amerika... New york denen yerde, elini kolunu sallaya sallaya başıboş gezsen, yapılara bakarak dolaşsan, adamın gözünden, kulağından kültür dolar. İşte şu Bursa şehri... Bu sokaklarda devriye gibi gezsen ne olur?...

Şimdi düşünüyorum da, bu çocukla neden günlerce çene yarıştırdığımı anlayamıyorum. Ama, anlamayacak ne var? Koca Bursa'da tek başına kalmışsın. O zaman bir de şiir yazmıştım:

Bir başınasın,
Başına buyruk değil...
Şeftalisi var yiyemezsin,
Güzelleri var sevemezsin,
İpeklisinden giyemezsin.
Kaplıcası var giremezsin,
Bu «şehr-i dil-ârâ»da tek başına...

Bu «şehr-i dil-ârâ»da tek başına kalmışsın. Tanıyanlar kaçar, tanımayanlar korkar, bir asfalt var, ellerin cebinde dön dolaş dur... Cepte metelik nanay, dön şınanay şınanay... Böyle bir durumda kim çıksa karşına, ister istemez konuşacaksın.

Delikanlı birgün okumam için bir hikâyesini getirdi. Ertesi gün nasıl bulduğumu sordu.

— Cümle başına gelen harfler, büyük harfle yazılır –dedim.

— Ben, böyle yazıyorum! –dedi.

— «Dahi» anlamına gelen «de»ler ayrı yazılır –dedim.

— Boş ver –dedi–, ben canım nasıl isterse öyle yazarım.

Eh, ne yapalım, vicdan hürriyeti var, nasıl isterse öyle düşünür.

— Soru eki olan «mi»ler de ayrı yazılır –dedim.

— Yahu, ne kalıplaşmış insanlarsınız –dedi–, ben bütün kuralları kaldırıp attım. Kural mural takmıyorum.

— Noktalama işaretleri de yanlış. Canının istediği yere virgül, canının istediği yere nokta, soru işareti koymuşsun.

Gerçekten de öyle yapmış. Süs gibi yazının orasına burasına, yerli yersiz noktalama işaretleri serpiştirmiş.

— Beni kimse anlamıyor yahu –dedi–, Türkçe öğretmeniyle de bu yüzden atıştık. Herifi dövecektim...

—Aman aslanım, hikâyen çok güzel...

Bizim delikanlının bir huyu vardı. Ben o zamana kadar «röntgencilik»in ne olduğunu bilmezdim. Bizim hikâyeci delikanlı röntgenciymiş. Hem tek başına değil. Bunlar, Bursa'da epey

kalabalıkmış. Gece oldu mu, bu röntgenciler, ellerinde merdiven, kancalı ipler, haydi sokaklara dökülüyorlar. Elektrik direklerine, duvarlara tırmanıyorlar. Evlerin pencerelerinden,içerde neler yapıldığını gözetliyorlar. Bu işin adı röntgencilik. Şimdi bu iş aldı yürüdü, gazetelerin günlük haberleri arasına girdi ya, o zamanlar daha yeni... Doğrusunu söylemek gerekirse, o delikanlı,memleketimizde röntgenciliğin öncülerinden sayılır. Bize tatlı tatlı, röntgencilikte başına gelenleri anlatırdı. Onların arasında, evli barklı, çoluk çocuk sahibi olanlar da varmış. Adlarını bir bir verirdi. İnanılır iş değil. Bursa'da ağırbaşlı, tanınmış, birçok adamları da sayardı. Onlar hep birden, kancalı ipleri bellerine dolar, geceleri ağaç tepelerine doluşurlarmış. Bir gece açık pencereden içerisini seyrederlerken, öylesine heyecana gelmişler ki, artık heyecandan ağacın dalını malını tutamamışlar, olmuş armut gibi, ağaçtan sapır sapır yere dökülmüşler. Aradabir polis, bekçi, onları hırsız diye kovalarmış. Ertesi gün masasının başında çalışacak olan, gözlüklü, göbekli adam, belinde kancalı ip, polisin önünde hababam kaçıyor... Bunlardan biri de bir gece, duvarın üstünde yakalanmış. Röntgenciyim dese, bir beter; hırsızım dese, iki beter... Üstelik adamı bekçi de tanıyor. Koca adam, baykuş gibi duvara tünemiş, bir ötmesi eksik... Bekçi el lâmbasını adamın yüzüne sıkmış:

— Aman Bey, duvarın üstünde bir haceti-niz mi vardı?

Adam,

— Hırsızdı, kovaladımdı... –diye bekçiyi zor atlatmış. Bu röntgencilerin ileri gelenleri, yaşlıları gündüz oldu mu, genç röntgen-cilerle senli benli konuşmuyorlar; iş başka, arkadaşlık başka... Yüzgöz olmaya gelmez...

Röntgenciler içinde, gözlükle bile iyi gö-remeyen yaşlı, miyop bir arkadaşları varmış. Adamın gözleri hiçbişey seçemezmiş de, dürbün kullanırmış. Karısı, adamın hastalığını öğrenmiş, her akşam dürbünü saklarmış...

— Hanım, ver şu dürbünü...

Adam, dürbünsüz çıktığı geceler, olanı bite-ni, ne görürlerse arkadaşları anlatırlarmış da, kulaktan heyecanlanırmış. Bir zifiri karanlık gece adamı almışlar, sokak sokak dolaştırdıktan sonra, kendi evinin arkasındaki dut ağacına çı-kartmışlar. Perde açık, içerisi aydınlık. Adamın kızı ile damadının yatak odası... Hep birlikte seyrettikleri kadar seyretmişler. Adam kızını, damadını tanımamış da, en sonunda perdeyi tanımış; dut ağacının tepesinden,

— Kapa ulan perdeyi! –diye kızına bağırır, karga gibi ötermiş.

O sırada kim kimi duyar...

İhtiyar kızmış,

— Tüüü ulan; insan arkadaşına bu namus-suzluğu yapar mı? Bundan sonra sizin takımla

röntgene çıkmam! -diye arkadaşlarına darılmış.

Bursa dediğin ne kadarcık yer... Röntgenci delikanlıyla gündüz, Bursa asfaltında dolaşıyoruz. Karşıdan bir adam geliyor, diyelim. Şöyle kalıplı bir adam... Bizim röntgenci başlar:

— Bu adamı görüyorsun ya... Bu, filâncadır. Geçen gece...

Bizi de zorlardı:

— Aman ne heyecanlı... Bir gece siz de gelin...

Bursa'ya siyasî sürgün diye gelmişiz. Bir de bir gece bizi polisler, duvarda, damda, ağacın üstünde, elektrik direğinin tepesinde yakalıyor... Ne dersiniz?

— Gezmeye çıkmıştım... -desen olmaz.

— Kaçıyorum, -desen, nereye?

En iyisi,

— Uçacaktım! -demeli.

Delikanlıya, bu yaptığı işin çok ayıp olduğunu anlatmaya çalışırdım. O zaman,

— Ben bunu ahlâksızlık diye yapmıyorum -derdi; ben, toplumun içini öğrenmeye çalışıyorum, içyüzünü. Günün birinde bütün bunları yazacağım.

Neden şimdiye kadar hiçbir gazetenin aklına bu konu gelmedi, bilmem. Filân zamparanın baştan çıkardığı kadınları, bilmem hangi sarışın bombanın fingirdeştiği erkekleri, çıplaklar kampındaki hayatı, daha bunlar gibi neleri

tefrika eden gazetelerimizden biri de, bir röntgencinin maceralarını yazsa, en büyük satışı sağlar. Okur sayısı da böyle böyle artar...

Bir soğuk gece iki arkadaş titreşiyoruz. Odalarımıza çekildik. Yatağa girdik, yorganları çektik, yine titriyoruz. Bana kalırsa, bu kadar titrememiz yalnız soğuktan değil, daha çok açlıktan... İnsan aç oldu mu, büsbütün uyuyamıyor. Meteliğimiz yok. Çay, şeker de bitti. Boyuna titreşiyoruz. Bir sabahı etsek kolay... Hiçbir yolunu bulamasak, Müvellit Tabip'e gider, iki şiir okur, rakı içeriz.

— Ulan Hızır, ulan Hızır... Göster kendini... Eriş ya Hızır Aleyhisselâm!... Sen de bu sırada gelmezsen, ne işe yararsın?

Vakit de gece yarısını geçti.

Kendikendimi avutuyorum:

— Böyle zamanlarda hâline şükredeceksin. Şimdi bir fırtına çıksa da, üstümdeki damı uçursa, temelli açıkta kalsam, daha mı iyi? Eriş ya Hazret-i Hızır!... -diye feryat ederken, kapı çalınmaz mı?

Yahu bu saatte Hızır'dan başka kim gelir?

— Çok bağırdın, Hızır sesini duydu işte...

— Hızır'ı bırak, bize Hızır gelmez. İster misin Azrail gelsin...

Merdivenleri indim. Büyük, tahta bir bahçe kapısı var. Kapının arkasındaki kol demirini kaldırdım. Bir de baktım, bizim röntgenci delikanlı.

— Hoş geldin...

Yukarı çıktık. Arkadaşım, delikanlıyı görünce,

— Tam sırasıdır –dedi–, haydi biz de röntgene çıkalım...

Delikanlı, bize bir kutu uzattı,

— Size pasta getirdim –dedi.

Kardeşim, bu senin Hızır dediğin, elini kolunu sallayarak, ben Hızır Aleyhisselâmım –diye kendini takdim etmez. İşte böyle, başka bir, insan kalıbında gelir. Delikanlı biraz oturdu, gitti. Biz de pastalara saldırdık. On pasta... Arkadaşım üçüncü pastayı yuttu.

— Sana bir koku geliyor mu?

— Ne kokusu?

— Pastada bir koku var.

— Yok yahu, mis gibi...

Dördüncü pastayı da yuttu.

— Tadı bir tuhaf! –dedi.

Çok kötü kızdım. Hızır, gecenin bu vakti pasta göndermiş, onu da beğenmez...

Beşinci pastayı da yuttu. Yutmasıyle,

— Aman!... –diye bağırdı.

Bu «Aman!» karnı doyduğu için keyfinden bağırmaya benzemiyor.

— Ne oldu? –dedim.

Arkadaş, yere kapaklandı; kıvranmaya başladı:

— Aman, biz zehirlendik.

— Yok yahu, ne zehirlenmesi... Ben de

yedim, zehirli pastalar hep sana mı geldi?

— Sus, biz zehirlendik...

— Bırak Allaşkına, çoktan beri pasta yemediğinden, şimdi birdenbire beş pastayı yiyince, miden bozuldu.

Arkadaşım kendini yerden yere atıyor:

— Ölüyorum!...

— Canım hiç olmazsa pastadan ölüyorsun... Böylesi ölüm, dost başına!» demeye kalmadı, karnımın içinde ne varsa kopuyor sandım. Bir el, karnımın içine girmiş, midemi, barsaklarımı koparıyor. İçim yanıyor. Ben de kendimi döşemelere attım:

— Arkadaş bizi zehirlediler.

— Bizi zehirleyip de ne yapacaklar?

— Orasını bilmem, bizi zehirlediler!

İkimiz de kıvranıyoruz.

— Aman, yoğurt bulalım.

— Sarımsak da ister misin? Sarımsaklı yoğurt, zehirlenmeye birebirdir...

— Sarımsaklı olsun...

— Yahu, ne diyorsun, yoğurt nerde? Biz yoğurdu akşamdan yesek, şimdiye uyumaz mıydık? Para var mı? Para olsa, bu saatte yoğurt nerde?

Ben, artık, sağlama ölüyoruz, dedim.

— Şehit gidiyoruz, Hürriyet şehidi...

Şehitlik iyi de, zehirlenmeden şehitlik olsa... İnsan yatağında rahat rahat uyurken, birden şehit olup gitmeli...

— Ölüyoruz, yoğurt da mı yok? Aman parmağını sok!...

— Eh ne yapalım... Günümüz bu kadarmış... Şen olsun Bursa şehri...

İki yumruğumu karnıma bastırdım. Birden, çocuklarım gözümün önüne geldi. Kızım yedisinde, oğlum beşinde... Tüh, bu da mı vardı? Çocukları görmeden. Belki de babalarını sevmeyecekler. Ne yapmışım, ne etmişim, hiç bilmeyecekler. Gözlerimden yaş süzüldü, karnımın acısından mı, kalbimin acısından mı bilmem...

— Ben sana, bize Hızır gelmez; gelse gelse Azrail gelir, demedim mi?

Ağrı içinde kıvrana kıvrana sabahı ettik. Sızıp kalmışız. Uyandım, ağzımın içi paslı...

— Zehire de alıştık, artık ölmeyiz.

SOKAKLARDA SABAHLADIĞIM GECE

Sürgün arkadaşımla akşam yemeğini lokantada yemiş, her zamanki gibi erkenden evimize dönmüş, odalarımıza çekilmiştik. O, yarı beline dek yatağına girmiş, üşümemek için, palto, bez, çaput gibi şeylerden her neşi varsa hepsini sırtına yığmıştı. Kitabı tutan elleri üşümesin diye, eski çorapları üstüste eldiven gibi ellerine geçirmişti.

Ben de odamda kitap okurken, okul arkadaşımın hediyesi olan ispirto ocağında çay pişiriyordum. Aradabir, ispirto ocağının durmadan devinen mavi alevine dalıp gidiyordum. Çaydanlıktaki suyun kaynamaya yakınken çıkardığı o acılı, iniltili ses hoşuma gidiyordu. Sudaki bu inilti, az sonraki kaynayıp taşmanın habercisiydi; tıpkı ezilen toplumlarda olduğu gibi...

O yıl çok soğuk bir kıştı. Ama yalnızlık, ezilmişlik, bizim soğuğumuzu daha da arttırıyordu. Şubat sonlarıydı. O gün durmamasıya kar yağmıştı. Pencere camlarında birikmiş karlar, soğuktan çiçek çiçek donmuştu; gecesinin

lâciverdi üstünde bu kar çiçekleri doyumsuz bir güzellikteydi.

Sokak kapımızın tokmak sesini duydum. Alt katta oturan evsahibimiz yaşlı kızın geceleri hemen hiç konuğu gelmezdi. Üstelik evsahibimiz bir akrabasına gitmiş, üç gündür evde yoktu. Bahçeye inip sokak kapısını açtım. Benim yanımda karısından zılgıt yedikten sonra epiy zamandır görüşmediğimiz okul arkadaşım gelmişti. Sürgün arkadaşım da benim küçük odama geldi. Birlikte çay içtik. Okul arkadaşım, bizi hamama götürmeyi önerdi. Hamam mı? Ah, bayıldığım şey... Bursa'ya geldim geleli yıkanamamıştım. Cezaevinde de, adı sözde hamam olan çok kötü bir yerde yıkanıyorduk.

— Çok iyi, gidelim....

Sürgün arkadaşım, geceleyin üşüyeceğini söyleyerek gitmek istemedi.

Okul arkadaşımla, evimize çok yakın olan, Bursa'nın ünlü Mahkeme hamamına gittik. Hamamda yada güzel bir banyoda, temizlenmenin de çok ötesinde bir erinç duyarım, dahası, mutlu bile olurum. Çoktanberi hamama gitmediğim için o gece bana hamam, olağanüstü güzellikte geldi. Gerçekten de güzeldi, çok temizdi Mahkeme hamamı... Yıkanıp arınıp çıktık, hamam odasına geldik. O ne temiz havlular, öyle temiz ki, temizliğin kendine özgü kokusu duyuluyor. Az sonra başıma geleceklerden hiç habersiz, üstüste çay içiyordum.

Hamamdan çıktığımızda vakit geceyarısını geçiyordu. Arkadaşım ayrılıp evine gitti. Lapa lapa kar yağıyor. Yerde bir karıştan çok kar birikmiş, sanki yumuşak bir halı üzerinde gidiyorum... Herşey o denli güzel ki, güzel bir rüya görüyor gibiyim.

Eve geldim. Sokak kapısının demir tokmağını vurmaya başladım. Komşuları tedirgin etmemek, uyandırmamak için tokmağı yavaş yavaş vuruyordum. Çünkü, çok dar bir çıkmaz sokakta oturuyorduk. Hemen karşımızda sıkışık, üstüste ahşap evler vardı. Ama arkadaşım bitürlü uyanmıyordu. Bu kez tokmağı hızlı hızlı vurmaya başladım. Uzun uzun çaldım kapıyı.. Ama ne yapsam arkadaşım uyanmıyordu. O kadar uzun zaman kapıyı çaldım ki, hamamdan çıkınca farketmediğim soğuğun iliklerime işlediğini duymaya başladım. Titriyordum soğuktan... Bahçe duvarı çok yüksek, tırmanılacak, çıkılacak gibi değil... Daha hızlı çaldım kapıyı. Sürgün arkadaşımın oda penceresi altına gidip seslenmeye başladım:

— Hocaaa!... Hocaaa!...

Bir süre durup yeniden kapıyı çaldım. O kadar çok çalmıştım ki kapıyı, gürültüden komşular uyanmışlar, pencereler açılıp başlar uzanmaya başladı. Zaten bize orda, konu komşu sanki Merih'ten gelmişiz gibi bakıyorlardı.

Kapıyı açtıramayacağımı anlayınca, ne yapacağımı bilemeden ordan uzaklaştım. Kar

daha da çok yağıyordu. Beni hamama götüren arkadaşımın evi yakındı. Kapısı önünden birkaç kez geçtim, ama kapısını çalmak için yüreklenemedim. Çünkü karısı beni hiç sevmiyor, belki benden nefret ediyor, kocasıyle konuşmamı da istemiyordu.

Biraz param vardı ama, nasıl olsa arkadaşım hamama götürüyor diye paramı yanıma almamış, kaybolur, düşer korkusuyle evde bırakmıştım. Bursa'nın ana caddesine çıktım, aşağı-yukarı dolaşmaya başladım. Sığınacağım, korunacağım hiçbir yerim yoktu. Soğuk da, kar da gittikçe artıyor yada bana öyle geliyordu. İnce gabardin pardesü beni soğuktan koruyamıyor, sanki kar altında çıplakmışım gibi geliyordu.

Bir daha eve geldim. Arkadaşımı uyandırmayı denedim. Aralıklı olarak beş-on dakika kapıyı çaldım. İçerden ses yok... Bu kez, onun yattığı yatak odasının penceresine taş atmaya başladım. O kadar çok taşladım ki pencereyi, cam kırılacak diye korktum. Hiç ses yok. Ama komşular yine uyanmışlardı gürültüden. Bu kez daha çok pencereden daha çok başlar uzandı. Yalnız bakmakla yetinmediler, homurdanmaya, söylenmeye de başladılar. Yine tuttum sokakları... Dönüp dolaşıyorum Bursa'nın sokaklarında... Bir kahve buldum. Belli ki sabahçı kahvesi, sabaha kadar açık. Ama cebimde bir çay içecek para bile yok.

Şimdi düşünüyorum da o günlerimi, niçin

o kahveye girip, «Param yok, sabaha kadar oturabilir miyim?» demedim kahveciye, diye kendikendime kızıyorum. Böyle düşünüyorum ama, bugün aynı şey başıma gelse başka türlü mü davranırdım? Sanmam...

Bir zaman da kahvenin kapısı önünde dolaşıp durdum, kahve ocağının ışıklı sıcaklığını seyrederek... Sanki gözlerimden ısınacakmışım gibi.

Üçüncü kez eve gidip, ama bu kez korka çekine yine kapıyı çaldım, yine seslendim, yine pencere camını taşladım. Hayır hayır, uyanmıyordu. Bu kadar gürültüden bile uyanmayınca, artık kendimi unutup, benden onbeş-onaltı yaş büyük olan sürgün arkadaşımı düşünmeye başladım. Sakın bişey olmasın...

Vurdum sokaklara, dön dolaş, dön dolaş.... Ne uzunmuş sokakta geçirilen bir kış gecesi... Hâlâ lapa lapa kar yağıyor. Sabahın koyu maviliği, ispirto ocağının mavi alevi gibi karanlığı ışıtmaya başladı. Bursa, bir gerçek gibi değil de, bir tiyatro dekoruymuş gibi duruyor önümde. Yerde birikmiş karlara mavi bir toz serpilmiş gibi, yavaş yavaş mavi aydınlık daha da açılıyor. Sesler, öksürükler duyulmaya başladı. Hayalet gibi karaltılar. İlk gördüklerim işçi kız çocukları, fabrikalara gidiyorlar... Kız çocukları, kızlar, kadınlar...

Sabahın sekizi... Kapıyı çalıyorum, yine açılmıyor. İyice meraka düştüm, ama ne yapabilirim? Saat dokuz... Yine açılmayacak diye

korkarak kapının tokmağını vurdum. İşte, ayak sesleri... Kapı açıldı. İçeri girdim. Sırılsıklam olmuşum...

— Hoca, gece kapıyı çaldım, niçin açmadın? Duymadın mı?

Ama duymamış olamaz. Biliyorum, uykusu çok hafiftir... Kaldı ki, uykusu çok ağır olan bile o kadar gürültüyü duyardı.

«Duymadım» demesini bekliyorum. Ama o,

— Duydum! –diyor.

— Neden açmadın öyleyse?

— Ben senin hamama gittiğini unuttum, içerde yatıyorsun sandım. Kapıyı da polisler çalıyor diye düşündüm. Onun için açmadım.

Bu yazıyı *Bir Sürgünün Anıları* adlı kitabımın bundan önceki basımları için yazmış olsaydım, bu yazı burda biterdi. Çünkü, o zaman, sürgün arkadaşımın sözlerine inanmıştım. Gerçekten, geceleyin evimizin kapısını, polisler geldiği için açmadı sanmıştım. Oysa onunla daha sıkı ilişkilerimiz, birlikte cezaevinde geçirdiğimiz günler, dışarda birlikte çalışmalarımızdan sonra, gerçeğin hiç de onun dediği gibi olmadığını biliyorum ve bu kitabımın yeni basımına bu açıklamayı yapmayı gereksiniyorum.

İnsan, birisine saygı duyuyorsa, onu gözünde yüceltiyorsa, o kişide kusur göremez, her dediğine hiç düşünmeden doğru diye inanır. Ben de, o zamanlar «Hoca» dediğim bu sürgün arkadaşıma böyle duygularla bağlıydım. Onun için

de sözlerinin doğru olup olmadığından hiç kuşkuya kapılmıyordum. Ama yıllar geçip birbirimizi daha yakından tanıdıkça?...

Türkiye'de hiçbir zaman polis, ne arama, ne baskın, ne tutuklama, ne de bunlara benzer işler için evlere geceleyin gelmez. Sabahı bekler. Yasa da böyledir, töre de, olanlar da... Hoca bunu bilmez mi? Bilir. Kaldı ki, böyle olmasa bile, geceleyin kapıyı açmanın ne yararı var? Nasıl olsa sabahleyin kapı açılmayacak mı? Sonra bizim polisten ne korkumuz var ki...

Öyleyse neden kapıyı açmamıştı? Sağlığına aşırı ölçüde titizlikle düşkündür. O soğuk gecede kapıyı açmak için yatağından kalkarsa, üşüyebilir, nezle olabilir. Onun nezle olmasındansa, benim gibi bir kişinin değil, onlarca kişinin bütün bir kış gecesi sokakta kalıp hastalanması çok daha uygundur. Çünkü o, büyük bir bigindir; kendi önemine, kendi değerine kendisi inanmış bir kişidir.

SUİKAST

Bursa ovasına yavaştan bahar iniyor.

Ama Bursa'nın ilkbahar güneşi ısıtmıyor insanı. Artık soğuktan mı üşüyoruz böyle, yoksa besinsiz kaldık da ondan mı, bilemiyorum. İki sürgün arkadaşız. Kira ile kaldığımız evden *çıktık mı, çarşı* karakolu ile Setbaşı arasındaki asfalt yol üzerinde tirtir titreyerek gidip geliyoruz. Bahar güneşi sırtıma vurdukça, ısınacağıma, büsbütün üşüyorum.

Çarşı karakoluna her akşam gidip, oradaki defteri imzalıyorum. Defteri Bursa'ya geldiğim gün bana aldırmışlardı. Beş-on sayfalık incecik bir defter. Mevi renkli, ince kapağının üstünde «okul defteri» yazısı basılı. Okul defteri, benim sürgün defterim oldu.

Ben karakola gidip imza veresiye, arkadaşım yolun üst başında beni bekliyor.

Bir akşam karakoldan çıktım. Arkadaşımın yanında birisi var. Yirmisinde var, yok. İlkin, arkadaşımın bir tanıdığı sandım. Yanımıza sokulan, bizimle konuşan yok ama, besbelli bu genç bizim Bursa'ya neden gelmiş olduğumuzu

bilmiyor. «Kim bu?» gibilerden arkadaşıma göz işareti yaptım. O da tek omuzunu kaldırıp dudağını büzerek işaretle «Bilmem» dedi.

Bizde de bir ürkeklik var. Yabancılarla konuşmaktan pek hoşlanmıyoruz. Neyin nesi olduğu bellisiz. İpli mi, ipsiz mi, hırlı mı, hırsız mı nereden bileceksin?... Bir de yabancılarla tanıştın mı, artık işin yoksa başından geçenleri anlat dur...

Delikanlının, karşısındakinin ciğerini okumaya çalışan derin bir bakışı var. Kaşının birini kaldırmış öylece bizi süzüyor. Biz ona aldırmadan yürürken, bu esrarengiz yakışıklı delikanlı,

— Siz falanca değil misiniz? –diye bana sordu.

— Evet –dedim.

Sonra arkadaşıma sordu. O da,

— Evet... –dedi.

Demek, bizi tanıyan biri. Birlikte yürüyoruz.

Onunla tanışmamız işte böyle oldu. Buraya sürgün edilmişiz, bizim için de bir sürü dedikodu çıkarılmış ya, bu delikanlı da bizi bir gizli örgütün şefleri sanıyor. Daha doğrusu onun gözünde, özellikle ben, Türkiye'ye dağılmış gizli çetelerin başıyım. Göğüsleri fişeklikle kaplı, bombalı komitacılar var buyruğumda.

Ne diyorsam anlatamıyorum delikanlıya.

— Tabii –diyor–, sizin örgütünüz gizlidir. Siz yeraltı çalışması yaparsınız. Elbette, biz gizli çalışıyoruz diye açıklayacak değilsiniz

ya... Tabii çalışmalarınızı gizli tutacaksınız. Ama ne olur, benden saklamayın, benden şüphelenmeyin... Ben de sizin örgütünüzde çalışmak istiyorum.

Yemin üstüne yemin ediyorum:

— Yok vallahi, billâhi yok... Ne örgütü, ne yeraltısı bre kardeşim... Şu halimize baksana...

Bitürlü inanmıyor.

— Tabii, tabii... Elbet böyle giyineceksiniz ki, kimse sizden şüphe etmesin. Haklısınız. Ben sizi gayet iyi anlıyorum. Siz bana güvenemiyorsunuz.

Bir belâki, anlatılır gibi değil... Sabah erkenden, çat kapı geliyor... Bir gün, iki gün, beş gün... Canımıza tak dedi ama, bişey de yapamıyoruz. Biz Bursa'da, yağmura tutulup saçak altına sığınmış gibiyiz. Öyle bir ürkek halimiz var. Kimse yanımıza gelmez, kimse konuşmaz. Uzaktan bizi korkulu bakışlarla süzer dururlar. Herkes bize böyle baka baka, bize de bir ürkeklik gelmiş. İşte o duyguların etkisi altında delikanlıyı bitürlü «git başımızdan!» diye koğamıyoruz. Gider, bir yerlerde bizim için olmadık sözler söyler, haydi başına yeni belâlar al...

Her sabah erkenden geliyor. Biz de, onun geldiği sırada ekmekleri çaya batırıp kahvaltı ediyoruz. Soruyor:

— Para alıyorsunuz değil mi?

— Ne parası?

— Dışardan para gelmiyor mu?

— Ne parası kardeşim?

— Canım gizli örgütü yönetmek için...

İçimden «Git işine»! –diye bağırmak geliyor, ama yapamıyorum.

— Ne yediğimizi görmüyor musun? Parası olan böyle mi yer?

— Tabii tabii... –diyor–, böyle görüneceksiniz ki, başkaları anlamasın.

Sabahları kapı çalındı mı, pencereden, gazete kâğıdından yapılma perdelerin aralığından bakıyoruz. O gelmişse kapıyı açmıyoruz. Ertesi sabah daha erken geliyor. Gitmez de... Çalar kapıyı, çalar kapıyı...

Onu istemeyişimizin asıl nedeni başka. Söylemesi ayıp ama söyleyelim. Bu delikanlı bizim yiyeceklerimize de ortak oluyor. Maşallah çok da iştahlı. Bizim dört günde yemek için ayırdığımız zeytini bir kahvaltıda silip süpürüyor. Biz kendimizi besleyemezken, bir de bu delikanlıyı besliyoruz. El kadar ekmek parçasını bir lokma yapıyor. Üstelik durup durup,

— Siz bana güvenmiyorsunuz... –diyor.

— Neden güvenmeyelim?

— Güvenseniz gizli örgütte bana da görev verirsiniz.

İnsanı çat diye çatlatır.

Kapıyı açmıyoruz. O da durmadan çalıyor. Alt kattaki ev sahibi kadın kapı tokmağının gürültüsüne dayanamıyor, gidip bahçe kapısını açıyor.

Delikanlının geldiği bişey değil, bir daha da gitmiyor. Yapışık, bulaşık bişey... Öğle yemeğini de, akşam yemeğini de onunla birlikte yemek zorunda kalıyoruz. Biz hangi gizli örgüttensek, o da kendini bizden sayıp küt diye soframıza oturuyor. Böylece o da kendini gizli örgütten sayıyor.

Gitsin de sonra yemeğimizi yiyelim diye bekliyoruz. Gitmez. Açlıktan baygınlıklar geliyor üstüme. Yok ki... Olsa, buyursun, o da yesin, ama yok... Atlatılır püsküllü belâlardan değil. En sonunda, yine kendisi söylüyor:

— Acıktık yahu, yemek yemeyecek miyiz?

Birgünden birgüne de kendisinin bir kilo ekmek getirdiği yok. Nasıl olsa yeraltı örgütünden para geliyor.

Artık bu oğlana kızgınlığımız yavaş yavaş geçti. Ona alıştık bile...

Epi zaman, işte böylece iki sürgün, bir de sürgün gönüllüsü, üç kişi bir arada yaşadık.

Günlerden birgün İstanbul'dan birisi geldi. Bursalıymış. Bir arkadaşımız bize, onunla bir paket yollamış. Paketi açtık ki, Allah... Bir kızarmış tavuk, bir kutu kuru baklava... Biz iştahla bunlara bakarken kapı çalındı. Ben tavukla baklavayı toparlayıp dolaba saklarken, ev sahibi kadın da kapıyı açtı. Oğlan merdivenden çıkıyor. Arkadaşıma,

— Ben ona bu tavuktan yedirmem... –dedim.

— Gitmez....

— Bir kolayını bulurum.

Geldi.

— Merhaba! –dedi.

— Merhaba! –dedik.

Durdu, dikkatle baktı:

— Sizde bişey var... –dedi.

— Ne var?

— Bir haliniz var bugün. Nedir?

— Yok vallahi bişey...

— Var, var, benden saklıyorsunuz.

— Kör olayım yok.

— Siz bana güvenmiyorsunuz. Sizde bugün bir değişiklik var.

Ben tavukla baklavayı dolaba saklamışım, üstümüze gelip bastıracak diye nasıl şaşırmışım ki, bizdeki olağanüstülüğü çaktı.

Yok mok dedikse de yutmuyor. Şuradan, buradan konuşuyoruz. Benim aklım, hep tavukla baklavada, ağzım sulanıp duruyor. Ona da buyur desek, bize bişey düşmez. Ya Allah deyip girişti mi, nasıl olsa gizli örgütün malı diye, koca tavuğu dört lokmada göçürecek. Biz de kızarmış tavuğun kemiklerini sıyıracağız.

Bekleriz bekleriz, gitmez. Nerdeyse akşam olacak.

Durup durup,

— Bana güvenmiyorsunuz... –diyor.

Durup durup,

— Bana örgütünüzde görev vermiyorsunuz... –diyor.

Hay Allah, ne etsek de oğlanı başımızdan savsak?...

Belki onuncu kez,

— Sizin benden sakladığınız bişey var! –dedi.

Gerçekten büyük bir gizli örgütün şefi pozunu takınarak,

— Evet arkadaş –dedim–, senden gizlediğimiz bişey var.

Arkadaşım, gözleri büyümüş, bana baktı.

— Ama bugün sana herşeyi açıklayacağız.

Suratım asık, kaşlarım çatılmış, tok tok konuşuyorum:

— Bugüne kadar sana gizli örgütümüzde görev veremedik. Takdir edersin ki veremezdik. Çünkü şimdiye kadar örgütümüz seni kontrol ediyordu. Örgütümüzden aldığımız rapora göre, senin namuslu bir adam olduğunu öğrendik.

Gözlerinin içi güldü. Devam ettim:

— Artık sana güveniyoruz. Bugünden sonra örgütümüzün bir üyesi oldun.

— Teşekkür ederim –dedi.

— Bilirsin, yeraltı örgütü çok gizlidir. Sen yalnız bizimle temas edeceksin. Sana şimdi bir görev veriyorum.

Saçından tırnağa dikkat kesilmişti.

— Sana şimdi bir zarf vereceğim. Bu zarfı, Yeşil Cami'in avlusundaki çınar var ya... O çına-

rın oyuğuna bırakacaksın. Arkana bakmadan dönüp geleceksin. Sakın zarfı açayım, zarfı bıraktıktan sonra arkana bakayım, deme... Şakaya gelmez ha... Bu, yeraltı örgütü. Bunun ucunda ölüm var.

Sıksık Yeşil Cami'in avlusuna gider, şadırvanın solundaki çınarın dibine otururduk. Onun için tarif ettiğim çınarın kovuğunu biliyordu.

— Ben zaten anlamıştım –dedi–, hergün o çınara gidişimizden orda bişey olduğunu anlamıştım.

Sofadaki kitaplarımın arasından aldığım zarfa boş bir kâğıt koydum, kapadım, eline verdim.

— Haydi, durma, marş!... Bu iş, saniye işi...

Zarfı aldı, uçtu.

Biz hemen sofrayı kurduk, tavuğa, baklavaya yumulduk. Hayatımda böyle neşeli bir yemek yediğimi hatırlamıyorum. Gülmekten gözlerimizden yaş geliyor, kahkahadan boğulacağız.

Sofrayı kaldırırken kapı çalındı. Gelmişti. Asker gibi,

— Tamam –dedi–, yaptım!...

— Aferin!...

Tavukla baklavayı en az iki gün idare edecektik.

O günden sonra kolayını aldım. Yemek saati geldi mi, bunun eline bir zarf tutuşturuyordum.

— Zarfı bırak gel, sakın arkana bakma!...

Böylece yemeğimizi onunla bölüşmekten kurtulmuştuk. Birgün de tutturdu:

— Bu mektupta neler yazılı?

— Söylenmez, gizli.

Elinden kurtulamıyoruz.

— Ne yazılı mektupta?

— Yuha, sır be... Sır söylenir mi?

Şeflerle temas ettiği için kendisini gizli örgütün üst kademesinde sayıyor. Onun için de öğrenecek. Ben işi büyükten alayım diye,

— Suikast –dedim–, yakında bir suikast yapılacak da...

— Yoksa İnönü'yü mü öldüreceğiz? –dedi.

— Onu ben de bilmiyorum.

Birgün yine zarfı bırakıp gelmişti. Yüzü sapsarıydı.

— Haber kötü... –dedi.

Birden korktum.

— Ne var? –dedim.

— Dün koyduğum zarf alınmamış, yerinde duruyor. Yoksa zarfı alacak olan yakalandı mı? Bizi ele verir mi?

Çınarın kovuğundaki zarfı ben akşamları gider, alırdım. O zarfı almayı unutmuşum.

— Yoksa cevap mıydı, almalı mıydım?

Birlikte Yeşil'deki çınara gittik. Zarfların ikisi de yok. Birisi almış.

Bursa'dan ayrılışımdan birkaç gün önce geldi.

— Siz beni kandırıyorsunuz! –dedi.

— O nasıl söz?

— Ben zaten şüpheleniyordum. Zarfı açtım, içinde boş kâğıt var.

— Ne? –diye bağırdım–, zarfı açtın öyle mi?.. Ulan zarf açılır mı? Gizli mürekkeple yazılmıştır o. Okunmaz. Ancak ilâca konur, öyle okunur.

İstanbul'a geldim. Ondan sonra çok şeyler geldi başıma. Aradan dört yıl geçti. Geçinebilmek için Levent'te bir kitapçı dükkânı açtım.

O sıralarda da Necip Fazıl günlük bir gazete çıkarıyor. Adı, Büyük Doğu. Büyük Doğu dergisini, günlük gazete yapmış. Ben de kitap satıp, ekmek parası kazanmaya çalışıyorum, ama kazanamıyorum.

Dükkânımın bitişiğinde bir rum pastacı var. Bir sabah gözleri korkudan büyümüş, dükkânıma geldi, elindeki gazeteyi uzattı:

— Bak vire, ne yazmis senin için?

Gazeteye baktım: eyvah!.... İkinci sayfada üç sütun bir yazı. Yazan, o delikanlı. Biz Bursa'da nasıl gizli örgüt kurmuşuz? Bu delikanlıyı nasıl iğfal edip, yeraltı örgütünde kullanmışız. Nasıl suikast düzenleyip İnönü'yü öldürecekmişiz... Yazının sonunda: Devamı yarın...

Elim ayağım titredi. Bu tefrika on gün sürdü. On gün ölüp ölüp dirildim. Her sabah, polisler gelip beni tutuklayacaklar diye bekliyordum. O on gün içinde neler çektiğimi anlatamam.

Bereket versin, o sıralarda Demokrat Parti' nin ilerigelenleri, ilçe başkanları, belediye başkanları filân «İnönü'yü asmalı, kesmeli, sürmeli!...» diyorlardı. Öyle bir zamandı. Her nasıl oldu ise, o yazılar dikkati çekmedi.

Aradan yıllar geçti. Birgün Necip Fazıl'a,

— Yahu, o yazıları gazetene nasıl koydun? Beni mahvedebilirdin... –dedim.

Yazıyı yazan delikanlı için,

— Bırak şunu canım... –dedi.

Hep düşünürüm, bu yazılar gözden mi kaçtı? Ya bunlara önem verselerdi, halim nice olurdu? Bütün gazeteler yazacaklardı: «Aziz Nesin, İnönü'yü öldürmek için gizli örgüt kurmuş...»

Ayıkla pirincin taşını... Ağır ceza mahkemesine mi giderdim, askerî mahkemeye mi? O çok ciddî mahkeme heyeti huzurunda anlatmaya çalışırdım:

— Sayın başkan, şunu arzetmek isterim ki, bu işin aslı kızarmış tavukla bir kutu kuru baklavadır. Kızarmış tavuğu kurtarmak için...

Evet anlatırdım, anlatırdım. Çok ciddî mahkeme heyeti anlar mıydı acaba?

MENDİLLER SAKIZ GİBİ

Bursa deyince insanın aklına, ipeklisi, şeftalisi, kestanesi, bir de kaplıcası gelir. Öbürlerinden geçtik, hiç olmazsa kaplıcaya gitmemeli miyiz?...

İşte geldim, işte gidiyorum, Bursa'nın ünlü kaplıcalarını göremedim.

Eski battaniyeyi satmak için bütün bir gün araya araya bulamadığım Bitpazarı'nı öğrenmiştim. Ufaktefek alışveriş için Bitpazarı'nı boyladığım olurdu. «Alışveriş» laf gelişi... Yoksa, benim yaptığım «alışveriş»in yalnız verişi var, alışı yok...

Bitpazarı'nda yaşlıca bir eskiciyle tanıştım. Kısa zamanda arkadaş olduk. Kulakları çınlasın, kafası kafama pek uygun bir adamdı.

Bursa'da edindiğim en iyi iki, üç arkadaştan biri de o eskicidir.

Arada başka bir konuya atlayayım. Bir zamanlar çok şık, çok güzel, genç bir hanımla arkadaş olmuştuk. Onunla ilk yada ikinci gezmemizdi. Tünel'den Taksim'e doğru bir gittik, bir döndük. Girmek için sinemalara bakıyorduk.

Yolda tanıdıklarla selâmlaşıyorduk. O gün de karşıma pek çok tanıdık çıkmıştı. Yanımdaki kadın,

— Ne kadar çok tanıdığınız var. Herkes size selâm veriyor! –demişti.

Bir kollarım kabardı. Şişine şişine,

— Tanırlar... –dedim–, beni herkes tanır.

— Ama –dedi–, tanıdığınız, selâmlaştığınız adamlar içinde, adama benzer bir adam yok!

Sanırım buyüzden güzel kadınla, arkadaşlığımız uzun sürmemişti.

Güzel kadının dediği, bir bakıma doğrudur. Onun adam anlayışıyle benimki birbirine uymuyordu.

Çok iyi arkadaş olduğumuz eskici, bana bir ikramda bulunabilmek için çırpınıyordu. Her insanın, hepimizin birer deliliğimiz vardır. Vardır da, herkes kendi deliliğini görmez, karşısındakinin deliliğini görür. Arkadaşım Bursalı eskicinin de çok sevimli bir deliliği vardı. Evde kalmış kızlar, onu çok içlendirir, evlenmek için aradığı kadını bulamayan erkekler de onu çok üzerdi. Memlekete bu yolla hizmet etmek istiyordu. Kafası bu işe iyiden iyiye yatmıştı. Dişinden tırnağından biriktirdiği birkaç kuruşu bu uğurda harcamaya gönüllüydü. Şunu da söyleyeyim; eskici arkadaşımın karısı, uzun hastalıklar çektikten sonra, yeni ölmüştü. Bakılacak iki küçük çocuğu vardı. Kendisi de evlenmek istiyordu.

Arkadaşımın evlendirme bürosu açma düşüncesine delilik dedimse, bu, o zamana göre bir delilik sayılır. Bir zaman gelip de böyle büroların gerçekleşeceği kimin aklına gelirdi?

Ne zaman ona gitsem, hep bu işten konuşurdu.

Bana ille de bir ikramda bulunmak, beni kaplıcaya götürmek istiyordu.

Bir evde kaldığımız arkadaş da bizimle geldi, üçümüz birgün kaplıcaya gittik. Benim elimde kocaman bir de çıkın vardı.

Bursa'da çamaşır yıkamak büyük bir dert olmuştu. Kirlileri çamaşırcıda yıkatacak para yoktu. Kiraladığımız evde de ne sıcak su, ne su kaynatacak kap, ne de çamaşır yıkayacak yer vardı.

Kaplıcalardan sıcak, kaynar kaynar sular fışkırırmış. Tanrım, herhalde bu suları, benim gibi sürgün olacak kullarını düşünmüş, yerden fışkırtmış. Garip kulu, kirlilerini yıkasın diye... Hem yıkan, hem de sulardan şifa al!

Ben kaplıcaya, işte bu iki işi birden görmek için gitmiştim. Bir sürü de çamaşır birikmiş... Hamarat bir çamaşırcı bir günde zor yıkar.

Sağdan, soldan da okuyup öğrenmişim. Bursa kaplıcalarında «ultra viyole», «enfraruj», «X reyyon», «vitamin», «röntgen ışınları», daha ne bileyim ben, herbişey varmış... Ben bu kaplıcaya her zaman gidemem. Bir kere gitmişken, bunların hepsini birden, toptan almak istiyorum.

Hani kırk yılda bir plâja gidip de, bütün bir yaz alması gereken deniz ve güneş banyosunu bir günde almak isteyenler vardır. Güneşle deniz yarasın derken, derileri soyulur, başlarına güneş vurur da, günlerce, aylarca döşeklere serilirler... Ben de işte öyle, kaplıcanın bütün şifasını birden almak istiyorum. İnsan, bu enayiliği bilgisizliğinden değil, parasızlığından yapar. Üstelik ben, kaplıcanın bütün şifasını aldıktan başka, çamaşırlarımı da yıkayacağım...

Kaplıcaya girdik. Ortada büyük bir havuz var. Yanlarda da çeşmeli kurnalar... Havuza «aslanağzı» denilen mermerden fokur fokur sular akıyor. Sulardan cıgara dumanı gibi buğular yükseliyor. Hamam kubbesindeki cam yuvarlardan kalem kalem giren ışınlar, havuz suyunda yansıyor.

Bu kaplıca suyunda kükürt varmış, kurşun varmış, gümüş varmış, fosfor varmış... Ne yokmuş?... Herbişey varmış... Buraya koltuk değnekleriyle kötürüm gelenler, dans ede ede giderlermiş. Eh, ben artık kaplıcadan çıktım mı uçarım...

Eskici arkadaşımla sürgünlük arkadaşım havuza daldılar.

Ben, bir kurnaya oturdum, kirli çamaşırlarımı yıkamaya başladım. Önce şu çoraplarla mendiller çıksın aradan... Çamaşır yıkarken kaplıcanın bütün şifalarını alırım. Sonra bir dalarım

havuza, çıpıl çıpıl... Mermerlerin üstünde biraz daha dinlenirim. Sonra çıkarım.

Derimin gözeneklerinden ültra viyole midir, röntgen ışınları mıdır, her neyse, bütün onların içime girdiğini sanıyorum. Ben iyice çamaşıra dalmışım. Ne kadar zaman geçti bilmiyorum. Arkadaşlar,

— Biz çıkıyoruz, hadi sen de havuza gir! -dediler.

Ben daha çorapları, mendilleri yıkamayı yeni bitirmiştim.

— Siz çıkın. Ben de şimdi gelirim. Bekleyin dışarda... -dedim.

Ha babam, iç çamaşırlarımı sabunluyorum, ha babam yatak çarşafını çitiliyorum. Bir yandan da kendikendime söyleniyorum.

— Ültra viyole... Fosfor... Kükürt... İks ışınları...

Yıka yıka bitmez. Dünyanın çamaşırı yığılmış. Sabun sürüp çitilerken, gayret gelsin diye, hırsla bir çitiliyorum, bir,

— Ültra viyole... -diyorum.

Çamaşırı bir sıkıyorum, bir,

— Kükürt, fosfor, iyot... -diyorum.

Hamamcı geldi,

— Arkadaşlarınız sizi bekliyor... -dedi.

— Az daha beklesinler. Şimdi geliyorum.

İşimi bir ayak önce bitireyim diye, çamaşıra iyice sıkıyı verdim. Bir kere bitirsem çamaşır

yıkamayı, havuza dalacağım. Ha babam, ha babam... Tepe gibi çamaşır...

Arkadaşlardan bir haber daha geldi. Haber geldikçe ben kendimi sıkıyorum:

— İkś ışınları... ha gayret... gümüş var, iyot var... Haydi yavrum, ültra viyole!...

Şöyle gözlerimin karardığını, içimin geçtiğini biliyorum. Bayılmışım. Afedersiniz, çitilediğim kirli külota her nasılsa yapışmışsam, bitürlü elimi açıp alamamışlar. Külot elimde, beni karga tulumba dışarı çıkarmışlar. Bayılsam değil ya, ölsem külotu bırakmam. Çektiğimiz yetmez gibi, bir de açıkta mı kalalım?

Gözümü açtım ki, başıma toplaşmışlar.

— Aman, çamaşırlarım...

Güldüler.

— İşte elinde ya...

— Ya öbürleri?

Islak çamaşırlarımı getirdiler.

Bursa'da ancak bir kez kaplıcaya gidebildim. Onda da ne havuza girebildim, ne aslan ağzında yıkanabildim. Çamaşırları bile, yarı kirli, ıslak, eve getirdim. Ültra viyole, röntgen ışını derken, az daha ölüyormuşum. Ama beş mendilimi iyicene, gıcır gıcır yıkamışım; sakız gibi olmuş....

İş mendilde... Sürgünde adama mendil çok gerekiyor. İster gözyaşını sil, ister burnunu...

SON ANILAR

Bursa'da kısa süren sürgünlük günlerimin anılarını burada bitirmek istiyorum. Onların içinden acı olanları seçip, ayırdım. Gülebileceğiniz birkaçını süzdüm, size sundum. O günlerden birkaç küçük anım da şunlardır:

Sürgün günlerimden bugüne kadar dostum kalan bir heykelci Hikmet'tir. Heykelcilikle İstanbul'da çocuklarının karnını doyuramamıştı. Kaynatası iyilik yapmış, onu Bursa'daki fabrikasına kapıcı almıştı. Gurbette bir başına olanda, ev-ocak özlemi başlıyor. Bizi arasıra, yoksul, ama sıcak ev çevresine alan, yalnız Heykelci Hikmet olmuştu. O da bir başka türlü sürgün sayılırdı.

Koskoca Bursa'da Heykelci Hikmet'le nasıl anlaşmıştık? Ortaklaşa hiçbir düşüncemiz yoktu. Kafalarımızın pek birbirine uyduğunu sanmıyorum. Ama; resim, çamur, renk, boya, çizgi, sanat, koca Bursa'da birbirlerini hiç tanımayan iki kişiyi arkadaş yapıvermişti.

Sonradan, Hikmet Bey'i Emniyet Müdürlüğünde sorguya çekmişler. Neler konuştuğu-

muz sorulmuş. Bütün konuştuklarımızı anlatabildiyse, polisler, ikimize de deli demişlerdir.

Kapıcılık eden Heykelci Hikmet'in derdi, bana kendi derdimi unutturdu. Kendi derdimi de unutunca, ona büstlerini yaptıracak müşteriler arardım. Bursa'da birkaç kişi ona büstlerini yaptırdı. Hikmet Bey de kapıcılıktan kurtuldu. Bu, belki de onun için iyi olmadı.

Hep düşünürüm: Acaba Hikmet Bey, işi tıkırında biri olsaydı, bize bu dostluğu yine gösterir miydi? Bu düşünce, belki insanın yüregindeki kötülüğü dışa vurur ama, ne yapayım ki, düşünüyorum.

Bursa'da birini daha tanımıştım. O, bizden de zil, meteliksizdi, Orada beni ençok güldüren adam o oldu. İkidebir,

— Ah, ah!... –derdi–, ben, seninle geçen yıl arkadaş olacaktım ki, o zaman görecektin...

Bir yıl önce babasından kalan ellibin lira mirası yemiş, bitirmiş.

— Seninle geçen yıl tanışacaktık... Al, diyecektim sana... Ne kadar istiyorsun? Onbin mi, yirmibin mi?... Ah!... Geçen yıl tanışacaktık ki...

Bunu her karşılaşmamızda söylerdi. Hergün de karşılaşırdık. Bu sözleri o kadar kesin, o kadar çok söylerdi ki, giderek ben kendimi ona borçlu bulmaya başladım. Gerçekten yirmi, otuzbin lirasını almış gibi oldum.

Bütün mirasını sizden esirgemeyen birin-

den siz, ekmeğinizi, yemeğinizi esirgeyebilir misiniz? Bu yüzden arasıra, bir de onun boğazını düşünmek zorundaydık.

— Ah geçen yıl tanışacaktık... Geçen yıl neredeydin birader?

Bunu öyle bir sorardı ki, geçen yıl onu arayıp bulamadığım, böylece de ellibin lirasının ziyan olmasına sebep olduğum için, beni suçlu çıkarır gibiydi.

— Buyurun!... –derdik.

Sofraya oturturduk.

— Ah!... Geçen yıl arkadaş olmalıymışız..

Aradan dört, beş yıl geçtikten sonra, onu İstanbul'da gördüm. Bitikti. Sonradan çıkan büyük bir mirası daha yemiş, bitirmiş...

— Nerelerdesin kardeşim –dedi–, ben yine perişan oldum. Seni o kadar aradım, bulamadım. Geçen yıl karşılaşacaktık ki...

— Ben zamanında hangi işi yaptım ki... Bana da böyle hep mirasını yiyip bitirenlerle arkadaşlık kalıyor.

Bursa'da hiç unutamadıklarımdan biri de, bir oğlan çocuktu. Komşulardan birinin oğluydu. Benim oğluma benziyordu. Beş yaşlarında sarı, yaramaz, kirloş bir oğlan... Evden çıkarken, her sabah yolumu beklerdi. Onunla arkadaş olmuştuk. Onu severken, oğlumu sever gibi olurdum.

Her sabah pencereden bakardım. Sokak-

taysa, cebimde de para varsa, çıkardım. Cebimde para yoksa, sokağa çıkmazdım. Çocuğun oradan uzaklaşmasını beklerdim. Sonra, ona görünmeden kaçardım.

Ne kadar çok gerekirse gereksin, yine harcamaz, onun için cebimde beş kuruş ayırmaya çalışır, paramın son beşliğini saklardım. Sokak kapısından çıkınca bana koşardı. Elele tutuşur, köşedeki bakkala giderdik. Her sabah bakkaldan bir şeker hakkı vardı.

Bir sabah yine kapıdan çıktım. Bana koştu. Yere çömeldim. Boynuma sarıldı. Tam o sırada, sert bir ses, çocuğun adını çağırdı. Karşı evin kapısında babası duruyordu. Çocuk donup kalmıştı. Başı önünde süklüm püklüm babasının yanına gitti. Adam çocuğu dövmeye başladı. Ona her sabah şeker aldığımı bilmiyordu. Benimle, mahallelerine sığınmış bir sürgünle konuşuyor diye çocuğu dövüyordu.

O günden sonra onunla hiç konuşmadık. Ben kapıdan çıkardım. O, kendi evlerinin kapısında dururdu. Bana bakardı uzaktan... Ben, ona bakınca başını yere indirirdi. Kendi oğlumu sevememiş gibi, oradan uzaklaşırdım.

Günlerimin çoğunu Bursa kitaplıklarında geçirirdim. Birgün Halkevi kitaplığında bir kitap okurken, sağıma, soluma, karşıma gençler geldiler. Hepsi birer kitap aldı. Ama içlerinden ikisi kitap okumuyor; boyuna yüksek sesle

konuşuyor, yaramazlık yapıyor, birbirleriyle şakalaşıyorlardı. Kitaplık salonu, paydos zamanında bir sınıfa dönmüştü. Susarlar diye bekledim, susmadılar. Yüzlerine sert baktım, daha çok yaramazlık ettiler. Sinirlerim bozuldu. En yaramazına,

— Bir cümleyi beş kere okuyorum, yine anlamıyorum. Sussanız iyi olacak... –dedim.

Büsbütün yaramazlığa, üstelik alaya da başladılar. O kızgınlıkla çıktım dışarı. Asfaltta yürürken, arkamda koşan bir ayak sesi duydum. Başımı çevirdim. Az önce kitaplıkta yaramazlık eden, azarladığım çocuk. Daha büyük bir terbiyesizlik edeceğini sandım. Koşarak yanıma geldi:

— Siz, Aziz Nesin misiniz?

— Evet... dedim.

Başı önünde utanmış,

— Kitaplıktaki defterde adınızı gördüm de... Affedersiniz...

Hayatımda beni yerden yere vuranlar kadar, değerlendirenler de oldu. Ama, o çocuğun verdiği değeri hiç unutamıyorum.

Lise öğrencisiydi.

Sürgün bitip, İstanbul'a gelince, daha iyi şeylerle karşılaşmadım. İstanbul'da kurduğum, bıraktığım her ne varsa, hepsi dağılmış, hepsi yıkılmıştı. İş, eş, herşey. Onları yeni baştan toparlamaya, kurmaya çalıştım. Ama olmadı...

NİÇİN SÜRGÜN EDİLMİŞTİM?

1948'de Bursa'ya sürgün edilmiştim. Sürgün edilmemden dokuz yıl sonra bu kitabı yazmışım. O günden bu yana yirmiiki yıl geçmiş. *Bir Sürgünün Anıları* adlı bu kitabımı, üçüncü basımına hazırlamak için, baştan okuyunca, çok önemli bir sorunun cevapsız kaldığını gördüm. Bir yazar hapsedilmiş, sonra da sürgün edilmiş; peki ama niçin, ne yapmış? İsteristemez kafalarda doğacak bu sorunun cevabını vermem gerekiyor. Kısaca anlatayım.

Yıl 1946... Sabahattin Ali'yle «Markopaşa»yı çıkarıyoruz Sabahattin Ali'nin isteği üzerine, «Markopaşa»daki hiçbir yazıya yazarın adı konulmuyordu. Sabahattin'in neden böyle bir istekte bulunduğunu, bir başka uzun yazıda açıklayabilirim. Şu kadarını söyleyeyim: «Markopaşa»nın ilk döneminde «Markopaşa»daki Sabahattin'in yazıları, yalnız çerçeve içindeki başyazılardır. Cevdet Kudret'in «Hoşgeldin Viktori» başlıklı, Amerikan zırhlısı Missoury'nin İstanbul limanına gelişini yeren bir hikâyesiyle, Şerif Hulusi'nin birkaç yazısı ve iki arkadaşın

biriki kısa yazısı dışında «Markopaşa»daki bütün yazılar benimdir.

O dönemde Türkiye'nin en çok okunan gazetesi «Cumhuriyet» ancak otuzbin satılıyordu. O zamanın çok satışlı gazetelerinden biri olan, benim de fıkra yazarı olduğum Zekeriya Sertel' in «Tan» gazetesi ancak onikibin satılmaktaydı. Zamanın en aşırı muhalif gazetesi olan Ahmet Emin Yalman'ın «Vatan» gazetesi yalnız bitek gün, 1945 seçim günü, ellibin satmış ve bu yüksek satış herkesi şaşırtmıştı.

İşte gazete satışlarının bu durumda olduğu o günlerde, ilk sayısını altı bin bastırdığım «Markopaşa,» birkaç sayı sonra altmışbin satmaya başlamış ve düz baskı makineleri (tipo) «Markopaşa»yı bir haftada basmaya yetişmez olmuştu. «Markopaşa»nın neden bu denli çok sattığı, incelenmeye değer ayrı bir konudur.

Türkiye'de tek parti (CHP) iktidarı ve İstanbul'da sıkıyönetim vardı. Hükümet, yüksek satışı, mizah yaygınlığı ve kavgacı etkisiyle en aşırı ve en bilinçli halk muhalefeti yapan «Markopaşa»yı her ne uğruna olursa olsun susturmak istiyordu. «Markopaşa» için birçok adlî kovuşturma ve davalar açılmıştı. Yine Sabahattin'in isteği üzerine, «Markopaşa»da ne yazar, ne sahip, ne de yayın müdürü olarak benim adım görünmediği için, yazılardan ben sorumlu değildim ve benim yazdığım yazılardan Sabahattin, ondan sonra da ötekiyazı işleri müdürleri

mahkemeye gidiyorlardı. Siyasî polis ve dolayısıyle iktidar, «Markopaşa»daki yazıları benim yazdığımı epiy sonra öğrenmişti.

Bir akşam idarehanede «Markopaşa»nın yazılarını yazarken benden az daha genç birisi geldi, benimle özel olarak görüşmek istediğini söyledi. Odada yalnız kalınca, yedeksubay olarak Sıkıyönetim Komutanlığında önemli bir yerde çalıştığını söyledikten sonra, «Markopaşa'nın hükümetçe zararlı görünen yayınına son vermek için Ankara'dan çok gizli bir buyruk geldi» dedi.

İnsan, içinde yaşarken birçok olayları değerlendiremiyor. Ben de, o zamanki siyasal kavganın içinde öyle bir tutkulu havadaydım ki, sivil elbiseyle gelen bu yedeksubayın verdiği haberin önemini hiç kavrayamamıştım. Gitmeden şunları ekledi: «Markopaşa'daki yazıları sizin yazdığınızı biliyorlar. Yakında bir bahaneyle sizi tutuklayacaklar.»

Verdiği bilgi için teşekkür ettim. Gitti. Bu sözlere öylesine önem vermedim ki, kim olduğunu öğrenmek gereğini bile duymadım. Bu konuşmadan biriki hafta sonra da tutuklandım.

İkinci Dünya Savaşı sonu. Modern emperyalizm, Türkiye'yi kendi etki alanı içine almak istiyordu. Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Truman adına «Truman doktrini» daha yeni çıkmıştı. Türkiye'nin bugünkü acıklı durumunun

başlangıcı ve kaynağı olan Truman doktrini altında modern emperyalizm, ekonomik, politik ve stratejik çıkarları için, özellikle gerikalmış ülkelere yardım maskesi altında sömürü ağlarını germeye başlamıştı.

Öyle bir yer geliyor ki, artık o yerde mizah yoluyla mücadele olanağı da kalmıyor. Modern emperyalizmin Türkiye'ye girişine karşı halkımızı uyarmak için mizah dışında yayın yapmamız gerekiyordu. İşte bu amaçla *Nereye Gidiyoruz?* başlıklı küçük bir broşür yazdım. Bu yazımı Sabahattin Ali'yle idare müdürümüz olan Haluk Yetiş de okumuşlardı. Sabahattin çok beğenmişti. Onlara, bu yazıda yasal bir sakınca olup olmadığını öğrenmek için okutmuştum. Sabahattin, hiçbir sakınca olmadığını söyledi.

Broşür, el dizgisiyle dizildi. O zamanlar el dizgisi, özellikle kitaplar için, makine dizgisinden daha çoktu. Stad basımevinde basılıyordu. Broşürün yalnız bir yüzü basılmış, ben de basım provasını görmüştüm. İkinci yüzü basılırken basımevini basan siyasî polisler, yalnız bir yüzü basılı, öteki yüzü beyaz olan onbin broşürü alıp götürmüşler. Ertesi günü de beni polise sorguya çektiler. O sorgu sahnesi korkunç bişeydi.

Beni, Emniyet Müdürü Ahmet Demir'in odasına almışlardı. İçerisi kalabalıktı. Çok iyi giyimli adamların karşısında, ayaktaydım. Be-

nimle konuşan çok ilerigelen biri olmalıydı ki, o konuşurken Ahmet Demir bile susuyor, saygılı davranıyordu. Çok sert bir yüz ve çok sinirli bir sesle,

— Niçin yazdın bu broşürü? –dedi.

Niçin yazdığımı en kısa yoldan anlatmalıydım. Şöşyle dedim:

— Cumhuriyet gazetesinde «Amerika'nın hudutları Türkiye'den geçer» diye büyük bir haber başlığı vardı birinci sayfasında. Bu başlık ve haber bir Türk yazarı olarak millî haysiyetime dokundu. Onun için yazdım.

Gerçekten de Cumhuriyet gazetesinde o başlığı gördüğüm gün, broşürü yazmaya başlamıştım.

Aynı sinirli ses ve sert yüzle, o gergin hava içinde,

— Peki –dedi–, tartışalım bunu seninle, açıkla düşünceni.

— Nasıl tartışabiliriz –dedim–, eşit şartlar altında değiliz ki... Beni sanık olarak buraya getirmişler. Karşımda tanımadığım birçok insan. Kalın duvarlı emniyet müdürlüğünde, tabancalı insanlar arasındayım...

Birden daha çok kızıp,

— Yani Rus köpeği mi olalım? –diye bağırdı.

Büsbütün ve inadına bir sükûnetle,

— Önce köpek olmayalım –dedim–, köpek olduktan sonra ha Amerikan köpeği, ha Rus

köpeği... Hangisi iyi beslerse onun köpeği olunur.

«Tartışalım» diyen adam,

— Götürün bunu! –diye bağırdı.

İki sivil polis kollarıma girdi.

NEREYE GİDİYORUZ?

Tek yanı basılmış o broşürden şimdi elde hiç yoktur. Sıkıyönetim arşivlerindeki mahkeme dosyasında bulunup da çıkarılsa, o yazı yüzünden bir yazarın nasıl olup da hapse ve sürgüne mahkûm edildiğine, beni mahkûm edenler bile şaşarlar. O zaman CHP iktidardaydı. Bugünkü CHP ortanın solundadır. Benim *Nereye Gidiyoruz?* adlı broşürde yazdıklarım, CHP'nin o konudaki bugünkü düşüncelerinin yanında çok daha yumuşak, çok daha ılımlı kalır.

Polis sorgusundan sonra serbest bırakıldım. O arada Sabahattin Ali tutuklanmış, Paşakapısı cezaevine götürülmüştü.

Birgün iki sivil polis beni alıp sıkıyönetim mahkemesinin askerî savcısına götürdü. Askerî yargıç yarbay olan savcı, beni sorguya çekerken birdenbire Sabahattin Ali'ye en ağır ve en kaba biçimde sövüp saymaya başladı. Bu sövgü, benim sorgumun ortasında ve hiç ilişkisi yokken birdenbire olduğu için çok şaşırmıştım. Ama neden sövdüğünü de soramıyordum. Bir süre sövdükten sonra,

— Bana tebrik kartı göndermiş... –dedi–; (Ya bayram ya yılbaşı tebrik kartı demişti, unuttum).

Büsbütün şaşırdım. Tebrik kartı gönderdi diye bir insana bu denli kızılması görülmüş şey değildir.

— Bana tebrik kartı göndermek demek, ne demek?

— Bilmem –dedim–, ne demek?

— Yani, «Ruslar Türkiye'yi işgal edince, asılacakların listesinde senin de adın var» demek...

Yalnız bu sorgular ve duruşmalar ayrı bir kitap olabilir. Bu anılarımı *Böyle Gelmiş Böyle Gitmez*'in gelecek ciltlerinde yazacağım. Ama belki ölüm, ben o anılarımı yazmadan önce yetişir diye biriki kalem dokunuşuyle o günkü toplum kesitinden birkaç görüntüyü sunmak istiyorum.

Beş-on gün sonra da tutukladılar, Harbiye'deki askerî cezaevine koydular. Beni suçlu gösterecek Ceza Kanununda bir madde bulmak için epiy zorluk içinde bütün hukuk bilgilerini kullandılar. Sonunda Türk Ceza Kanunundaki 161'inci madde kendilerine pek elverişli göründü. Bu madde benim yazıma uymadığı için, beni ceza kanununa uydurmaya çalıştılar. 161'inci madde: «Yayın yoluyla millî menfaatlere aykırı eylemde bulunmak...»

Amerika, Türkiye'ye girmesin, bizi sömürmesin, yardım maskesi altında bizi soymasın

dediğim için, millî menfaatlere aykırı yayın yapmış oluyordum.

Çok iyi biliyorum ki, beni o gün sorguya çeken ve mahkûm edenlerin çocukları, hatta kendileri bile, benim o zamanki düşüncelerimden çok daha ileri gitmişlerdir.

Evimi birçok kez arayan ve aldıklarını geri vermeyen polisler, bu davaya ilişkin bütün belgeleri de almış olduklarından, ne yazık ki bugün elimde, o davanın iddianame, savunma gibi hiçbir belgesi yok. Uzun savunmamın özeti şuydu:

«Bir düşüncenin ulusal çıkarlara aykırı yada uygun olduğu, o düşüncenin ortaya atıldığı dönemde herkesçe kolaylıkla anlaşılmaz. Bir düşüncenin topluma yararlı mı, zararlı mı olduğunun herkesçe kesinlikle anlaşılması için, üzerinden zaman geçmesi gerekir. Sizler, Amerikan yardımının Türkiye'ye yararlı olduğu düşüncesindesiniz. Ben, yardım adı altında yurdumun sömürülebileceği düşüncesindeyim. Hangi düşüncenin doğru olduğunu zaman gösterecektir. Ancak zamanın doğruluğunu, yanlışlığını, yararını, zararını ortaya koyacağı bir düşünceden ötürü mahkûm edilmemem gerekir.»

Uzun savunmamın ağırlığı bu noktadaydı.

Yargıçlar Kurulu: Başkan bir topçu generali, üyeler bir albay, bir yarbay, savcı bir yarbay, yargıç da liseden sınıf arkadaşım olan (şimdi avukattır) bir yüzbaşıydı.

Savcı, yirmiki yıl hapsimi istiyordu.

Broşürü toplamakta gereğinden çok daha acele davranmışlardı. Çünkü, kanuna göre yayın «neşir» eyleminin olması için bir yazıyı en az iki kişinin okuması gerekiyordu. Oysa benim broşür daha basılırken, bir yüzü basılmış, bir yüzü daha basılmadan toplattırılmıştı, yani yayın eylemi olmamıştı.

Mahkeme broşürü okuduğunu söyleyecek iki tanık arıyordu. Broşürü okuduğunu söyleyecek iki tanık bulamadıkça broşür yayınlanmış olmadığından, beni mahkûm edemeyeceklerdi. Stad basımevinin müdürü rahmetli Sacit Öget'i tanık olarak çağırdılar. Sacit Öget, broşürü okumadığını söyleyince mahkemenin general başkanı,

— Nasıl olur da matbaanıza basılmak için getirilen bir kitabı okumadan basarsınız? -dedi.

Sacit,

— Matbaamızda basılacak her kitabı okumaya kalkarsam ayda bir kitap bile basamayız... -dedi.

Bu tanık tutmamıştı.

Hangi ilişkiyle bilmiyorum, belki siyasî polisin salık vermesiyle, Stad basımevinin müşterilerinden, orda bir spor dergisi bastıran Galatasaray'lı bir spor yazarını tanık olarak getirdiler. O, broşürü okumadığını, ama basımevinde basıldığından haberi olduğunu, matbaa müdürü arkadaşı Sacit Öget'e, broşürü okumadığı halde Aziz

Nesin gibi bir adamın yazdığı broşürü basmanın tehlikeli olabileceğini hatırlattığını söyledi.

Askeri Mahkeme kurulunu memnun eden bu tanık da tutmamıştı. Başka iki tanık bulmak gerekiyordu. Kim okumuş olabilir bu broşürü? Broşürü dizen mürettiple, basan makineciyi tanık olarak getirttiler. Mürettibe soruldu:

— Bu broşürü okumadın mı?

— Hayır efendim, okumadım.

— Sen dizmedin mi bunu?

— Ben dizdim.

Topçu generali başkan kızdı:

— Be adam, hem ben dizdim diyorsun, hem de okumadım diyorsun. Okumadan nasıl dizersin?

El dizgisi mürettibi olan usta,

— Efendim –dedi–, ben her harfi kasadan teker teker alır öyle yazı dizerim. Harf harf kelimeleri dizerim. Bir kelimeyi dizince ondan önce dizdiğim kelimeyi unuturum.

— Okumuşsundur, okumuşsundur...

«Her ne kadar okumadım diyorsa da, bir mürettibin okumadan bir yazıyı dizemeyeceği açık olup...»

Broşürü basan makine ustasına sordular:

— Bu broşürü okudun, değil mi?

— Okumadım.

— Nasıl okumadın? Sen basmadın mı?

— Evet, bir yüzünü basarken polisler gelip aldılar.

— Öyleyse bir yüzünü okudun?

— Okumadım.

— Basarsın da nasıl okumazsın?

— Efendim, ben makinede teknik üniversitenin kitaplarını da, hukuk fakültesinin kitaplarını da basarım. Eğer her bastığım kitabı okusaydım profesör olurdum.

«Her ne kadar okumadım diyorsa da...»

Tanık olarak Sabahattin Ali elleri kelepçeli olarak Paşakapısı cezaevinden getirildi.

— Arkadaşının yazdığı bu broşürü okumuş muydun?

— Evet, okudum.

İdare müdürümüz Haluk Yetiş getirildi.

— Okudun mu bu broşürü?

— Okudum.

— Peki, okudun da, bu broşür memlekete zararlıdır, basılmasın demedin mi?

— Ben memlekete zararlı bulmadım, çok yararlı buldum.

General başkan bu sözlere çok kızdı.

— Sen askerliğini yaptın mı? –dedi.

— Hayır.

— Bu yaşa gelmişsin de nasıl askerliğini yapmazsın?

— Efendim, okula gidiyorum, tecilliyim.

— Nerde tecil belgen?

— Evde.

General oradakilere emir verdi: «Şimdi bununla birlikte evine gidilecek, tecil belgesi

görülecek. Tecil belgesi yoksa hemen askere gönderilecek...»

Duruşmamın gizli yapılması kararı alınmış, benim açık olması isteğim reddedilmişti. Gizlilik kararı verilen ilk duruşmaya gelen gazetecileri sıkıyönetim komutanı çağırıp,

— Gazetelerde tek kelime yazarsanız tozunuzu atarım! –demişti.

Mahkeme kapısında konuşabildiğim Sabahattin Ali'ye askerî savcı yarbayın kendisine nasıl sövdüğünü söylemiş,

— Neden adama tebrik kartı gönderirsin? –demiştim.

Sabahattin çok şaştı,

— Ne tebrik kartı yahu, ben öyle bir adam tanımam, adını bile bilmiyorum... –dedi.

Savcı yirmiiki yıl hapsimi istiyordu. Suç eylemi eksik kaldığından, her ne kadar sıkıyönetim varsa da savaş hali sayılamayacağından... Pazarlık, pazarlık... Tut aşağı, vur yukarı: On ay hapis ve Bursa'ya sürgün...

Askerî Yargıtayda temyiz ettim. Genellikle yargıtaydan, altı aydan önce karar çıkmıyordu; Onbeş günde yargıtay kararı geldi: Mahkeme kararı onaylamıştı.

Broşürümün adı *Nereye Gidiyoruz?*'du. Yirmidört yıl sonra, bugün nereye gittiğimizi görüp bilmeyen kalmadı, ama ben hapse ve sürgüne gidiyordum.

ANTİDEMOKRATİK BİR KARAR

Sıkıyönetimin askerî mahkemesi beni antidemokratik bir kararla mahkûm etti dersem, buna inanmayanlar olabilir. Ama elimizde bir sağlam belge var: Büyük Millet Meclisi'nin kararı...

Türk Ceza Kanununun 161'inci maddesinin beni mahkûm etmek için dayanak olan maddeleri, antidemokratik görülerek, kaldırılmıştır. İşte belge:

(Millet Meclisi Tutanak Dergisi, cilt 8)

Aydın Milletvekili Orhan Apaydın'ın 27-3-1962 günlü, 161'inci maddenin bazı fıkralarının değiştirilmesi için Millet Meclisi Başkanlığına verdiği öneriden bölümler:

«Türk Ceza Kanununun 161'inci maddesi, İtalyan Ceza Kanununun 265 ve 267'inci maddelerine tekabül eder.

.....

2. Millî menfaatlere zarar verecek herhangi bir faaliyette bulunmak fiili.

Bu hüküm de tamamen antidemokratik ve anayasaya muhaliftir.

Antidemokratiktir; zira lâfız itibarıyle müphem olduğundan fertlerin temel hak ve hürriyetlerini tehdit eder mahiyettedir.

Mezkûr hüküm, Anayasa'nın 32'inci maddesinde yer alan suçların kanunîliği prensibine de muhalif bulunmaktadır. Zira, suçların kanunîliği, ef'al-i icraiyyenin sarih olarak kanunlarda gösterilmesi demektir. Bu suretle fertler hangi fiillerin ceza müeyyidesi altına alındığını bilir ve hareketlerini ona göre tayin eder. Hangi hareketlerin millî menfaatlere zarar verecek mahiyyette olduğu ise farklı görüş ve kanaatlara göre değişik manalar kazanır. Nitekim mevcut bir iktidarın siyasî anlayışı aleyhine görüş serdi dahi çok defa bir hüküm ile tecziye edilmiştir.»

Millet Meclisi Adalet Komisyonu'nun Orhan Apaydın'ın bu önerisi üzerine aldığı «Esas no: 2/168 ve 23 no.lu kararı»ndan bölümler:

. . . . . Yukarda arzedilen sebeplerle; kişinin temel hak ve hürriyetlerine aykırı olması itibarıyle tamamıyle antidemokratik olan ve hukuk tekniği ve prensipleriyle izahı mümkün bulunmayan mezkûr maddenin 6, 7, 8'inci fıkralarının

yürürlükten kaldırılmasına dair kanun teklifi ve gerekçesi komisyonumuzca da yerinde görüldüğünden aynen kabul edilmiştir.

.....»

Nereye Gidiyoruz? adlı broşürü yazdığım zaman, hiçbir gazete ve dergide ne Amerikan yardımı, ne modern emperyalizm, ne Truman doktrini, ne de Amerika'nın Türkiye'ye girişi aleyhinde hiçbir yazı çıkmış değildi. Tersine gazeteler, bu emperyalist akışı, Türkiye yararına sanarak destekliyorlardı.

Millet Meclisi Adalet Komisyonu raporunda da belirtildiği gibi, «İktidarın siyasî anlayışı aleyhinde görüş ileri sürdüğüm» için, tamamıyle antidemokratik ve anayasaya aykırı, kanunîlik prensibine uymayan bir maddeye dayanılarak hapse ve sürgüne mahkûm edildim. Bu haksız cezanın acısını ben çektim, ama sözkonusu eylemle hiç ilişkisi olmayan geçimi bana bağlı insanlar daha çok çektiler. Bir ev yıkıldı, o evin insanları dağıldı.

Beni mahkûm ettikleri kanun maddesinin fıkraları yürürlükten kaldırıldı, ama ben bu yüzden adlî sicilimde hâlâ bir sabıkalıyım. Ne zaman sanık olarak bir mahkemeye gitsem de yargıçlar, savcılıktan polisten adlî sicilimi sorsalar, mahkemeye sabıkalı olduğum bildirilir. Bu, benim için şerefli bir sabıkalılıktır.

Kitabımın başındaki sözlerimi tekrarlayayım. Ben bu kitabı, bakınız neler, ne acılar çek-

tim, görünüz diye yazmadım. Tarihimizde yurdu ve halkı için büyük çileler çekenlerin acıları yanında benimkisinin adı edilmeye bile değmez. Bu anıları, yaşadığımız bir dönemin toplum kesitinden bir bölüm sunmak için yazdım.

Feneryolu
4 Aralık 1970

Aziz Nesin'in bu kitabı için basında çıkan eleştirmeler:

BİR SÜRGÜNÜN HATIRALARI

Modern Türk mizahının büyük ustası Aziz Nesin hemenher ay, hatta her hafta bir kitabının yayınlanması dolayısı ile kendisine takılan bir hayranının adına imzaladığı *Bir Sürgünün Hatıraları* adlı yirminci kitabına el yazısıyle şöyle bir not koymuş: «Şimdiye kadar çıkardığım 20 kitaptan 6500 lira kazandım. Bilginize sunulur.» Hayranının bu acı bilânço karşısında söyleyecek söz bulamadığını ilâve etmeğe lüzum yok tabiî. Bütün bir ömür, muazzam bir kabiliyet ve yıllar boyunca dökülen göz nuru ve birbirinden güzel yirmi şaheser karşılığında 6500 lira... Bu, günümüzde fikir eserlerine, sanat eserlerine verilen değerin hazin bilânçosudur, başka şeyin değil.

Bir Sürgünün Hatıraları'na yazdığı önsözde Aziz Nesin mizah anlayışını, daha doğrusu dünya görüşünü şöyle ifade etmiş: «Üzerinde yaşayanların hepsinin güldükleri, gülüştükleri bir dünyaya içimde sonsuz bir özlem var. Ömrümü kendi gücümce böyle bir işe harcamaktan sevinç duyuyorum.»

Evet, ömrünü böylesine bir ideal için harcayan bir insanın mükâfatı, cemiyetimizde yirmi kitaba 6500 lira ödemekten ileri gidemiyor. Hazin, hazin olduğu kadar da gülünç bir durum. Ama Aziz Nesin öylesine bir yazar ki kendisine reva görülen bütün haksızlıklara, bütün eza ve cefalara rağmen o, bu haksızlıklardan, eza ve cefalardan dahi gene bu cemiyet için gülünecek bir şeyler yaratmasını, bir şeyler çıkarmasını bilecek şekilde hareket

ediyor. İki sene üst üste İtalya'da yapılan milletlerarası bir müsabakada Dünya mizah hikâyeler birinciliğini kazanarak Dünya sanat çevrelerinde bir türlü duyulmayan Türk adını hem de şan ve şerefle duyuran Aziz Nesin son kitabında, bundan yıllarca önce başından geçen bir sürgün hâdisesinin şarap gibi durdukça kıymet kazanan hatıralarını dile getirmiş. Bunları okuyan, ister istemez bir karamsarlığa kapılıyor. Hem de gülerken, hiç değilse tebessüm ederken, beyin kendi kendine acayip bir faaliyet gösterip gülümsemeye, kahkahaya rağmen şuur altında bir acının, bir bedbinliğin yerleşmesine sebep oluyor. Bu hatıraları okurken insanları biraz daha iyi tanıyorsunuz. Dünya hakkında biraz daha iyi not verebiliyorsunuz. Cemiyetin hükümlerindeki korkunçluğu biraz daha açık ve berrak görebiliyorsunuz. Aziz Nesin bunu becerebilmiş bir yazar olarak ne kadar gurur duysa yeridir.

«Akis», 28 Aralık 1957

BİR SÜRGÜNÜN HATIRALARI

Mizahlı yazılar, hikâyeler ve romanlar yazmakta Türkçenin ustalarından biri olan, Sayın Aziz Nesin, son yazdığı *Bir Sürgünün Hatıraları* kitabını bana da göndermek lûtfunda bulunmuş. Yazar, «Sevgili okuyucuları»na şöyle sesleniyor :

«Bu kitapta topladığım yazılar hikâye değildir... Benim sürgün hâtıralarımdır. Size o günlerin acı, çok acı olduğunu söylemeyeceğim. En acı günler bile üzerinden yıllar geçtikten sonra, dalında dura dura ballanan meyvalar gibi tatlılaşıyor. Şimdi sürgünde geçen günlerimi andıkça gülüyorum. Anlatınca da dinleyenler gülüyor. Bunları siz de gülesiniz diye yazdım.»

Aziz Nesin, sürgün hâtıralarını, bizi güldürmek için yazdığını söylüyorsa da bunda düpedüz başarı göstermiş denilemez. İnsan acılarının, dost ve eyyam sillelerinin çok

miktarda katıldığı bu hâtıralara gülebilmek imkânsız. Şaka ve alay tülünün altında, Aziz'in çok çile çekmiş, dert ve cefa görmüş günleri acı acı somurtuyor.

Onun için bu eserinde Aziz Nesin, daha insanî, daha cana yakın olmuş. Mücadeleci, kuvvetli ve yılmaz görünen hayatının bir safhasında, onun alıngan, sanatkâr, kötülükler ve yalanlar karşısında yılgın şahsiyetini okuyoruz. Öteki eserlerinde, kendi dışındaki toplum hadiselerini hafif dokunuşlarla mizah perdesine çeken yazar, bu kitapta kendi dramının perdelerini açıyor. Bu dramın etrafında dönen çevre ve şahıslar gülünç olsa bile, asıl kahramanın çektiği ıstıraplar keyif kaçırıyor. Maamafih Aziz Nesin, en kalıcı eserini yazmış ve gerçek mizah sanatının yücesine ulaşmış bu kitapta. Zira içinde insan ıstırabı bulunmayan hiçbir eser «komik» sayılamaz.

Bu hırpalayıcı, insanî dram karışığı mizah'ın ne demek olduğunu daha iyi belirtmek için, kitaptan bir olay seçiyorum :

(Bursa'da, otel ücreti veremeyecek, ısınamayacak, ekmek parası bulamayacak kadar perişan, sefil düşen Aziz Nesin, gazetelerde iş aramaya karar vermiştir. Gözüne kestirdiği gazete, o zamanki Demokrat Parti muhalefetini temsil ediyor. Ve bir şair tarafından çıkarılıyor. Yazar, adını bildiği o şairi görecek, iş isteyecek.)

«– Ne de olsa şairdir, sanatçıdır, diyorum. Halden anlar, diyorum. Bir musahhihlik verir, diyorum. Abone işini verir, diyorum. Ayak işi olsun verir, diyorum.

.....

Cebimde bir gümüş lira var. Tütüncüden bir kulüp sigarası aldım. Gazeteye geldim. Kapının zilini çaldım. Biri açtı. Aradığım şairin adını söyledim. Bana kapıyı açan :

— Benim, ne istiyorsunuz? –dedi.

Ben de ona adımı söyledim. Şöyle bir yüzüme baktı, durdu, düşündü. Sonra beni içeri çekti. Kapıyı kapadı. İlk sözü şu oldu :

— İyi ki bu saatte geldiniz. Akşam üzeri burada kimse bulunmaz. Çok isabet... Beni aradığınızı, konuştuğumuzu görmezler...

Dondum kaldım. Geri dönemiyorum, ileri gidemiyorum. Önümden yürüdü. Bir odaya girdik. Koltuklara oturduk :

— Yazılarınızı devamlı okuyorum, -dedi, Cesaretinize, mücadelenize hayranım. Aşkolsun...

— Burada sürgünüm. Bir iş için...

— Biliyorum -dedi-, sürgün geldiğinizi duydum. Sizden bir ricam var. Birbirimizle görüştüğümüzü kimse duymasın. Sonra benim için de iyi olmaz, sizin için de...

.....

— Bakın, benim yakında Meclise girmek ihtimalim yüzde doksandokuz. Seçimi kazanacağız, Milletvekili seçilirsem... Bir düşünün, seçilirsem, ben Meclis kürsüsünden daha faydalı olmaz mıyım?

— Olursunuz...

— Tabiî değil mi?

— Şüphesiz.

.....

— Onun için çok rica ederim.

— Estağfurullah...

— Bir daha buraya gelmeyin. Beni aramayın. Çünkü seçilmek ihtimalim çok kuvvetli. Anladınız mı?

— Anladım.

.....

— Bu zamanda malum ya, öküz altında buzağı arıyorlar. Onun için, şimdi biz, hiç sizinle görüşmedik, siz beni görmediniz değil mi?

— Görmedim.

.....

— Eğer seçilirsem faydalı olmaz mıyım? Ne dersiniz?

— Faydalı olursunuz...

— Teşekkür ederim -dedim.

— Estağfurullah -dedi.

— Size zahmet oldu. Vaktinizi aldım.

— Rica ederim, rica ederim. Birbirimizi görmedik. Hiçbir şey konuşmadık. Dışarıda da görürsek, tanımıyoruz birbirimizi... Haydi güle güle...

— Haydi Allasmarladık.

Sahte hâkimi, sahte mühendisi, sahte doktoru polis yakalar, hapise atarlar, ama şairin sahtesine kimse bir şey demiyor. İnsanların ortasında kolunu sallaya sallaya şiirler yazıyor.»

Ahmet KABAKLI

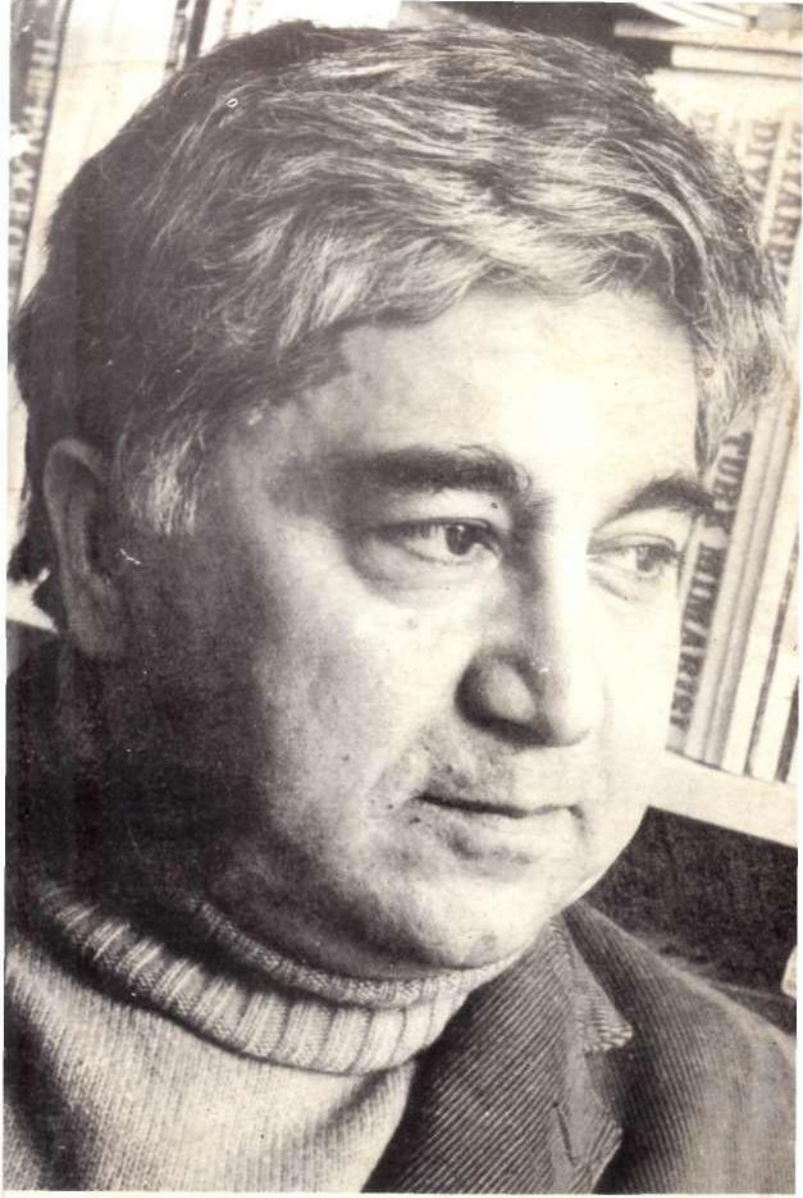
«Tercüman», 8 Ocak 1958

NESİN'İN HATIRALARI

Düşün Yayınevi mizah edebiyatımıza yeni eserler vermekte devam ediyor. Bu defa da, Aziz Nesin'in *Bir Sürgünün Hatıraları*'nı yayınladı. Prensiplerini rakısına meze yapıp içen ressam, okul arkadaşını tanımamazlıktan gelen Hoh Behçet, Emniyet ve Jandarma mensupları. Büyük bir sadelikle anlatılan olaylar, kuvvetli bir hiciv açısından ele alınıyor. Bu arada yazar neden sürgün edildiğini de açıklıyor. (Aziz Nesin, bir zamanlar Amerika'ya fazla borçlanmayalım diye yazmış. Sürgün sebebi de buymuş).

Ayhan HÜNALP

«Tercüman», 13 Ocak 1958

Fotograf : Isa Çelik

BİLGİ BASIMEVİ - ANKARA

10 LİRA

kapak baskısı pan MATBAACILIK 17 28 14 - ANKARA